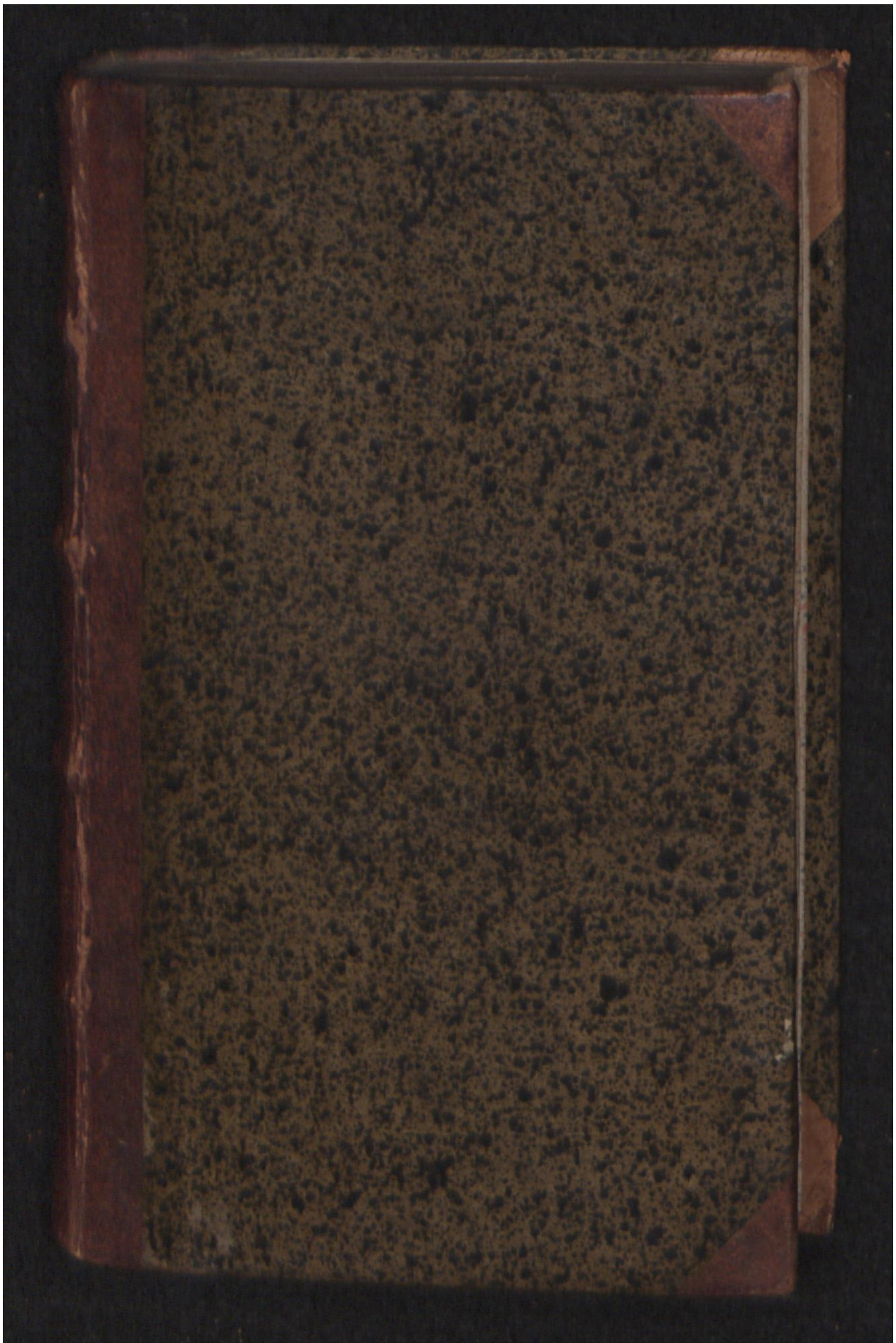

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

64

N:o 88.

M. Tuscher fecit

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

=LN 837 ux 2

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

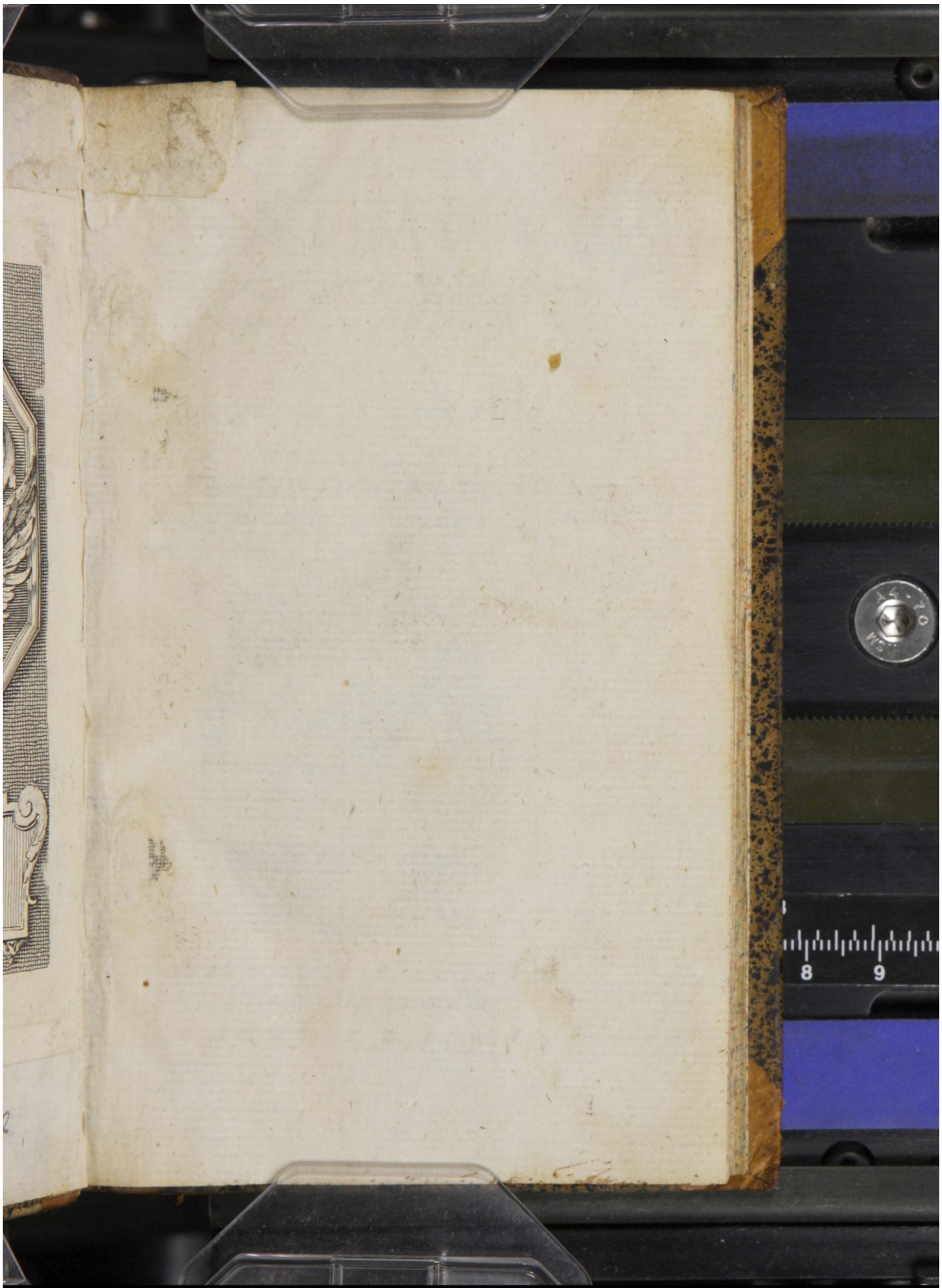

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

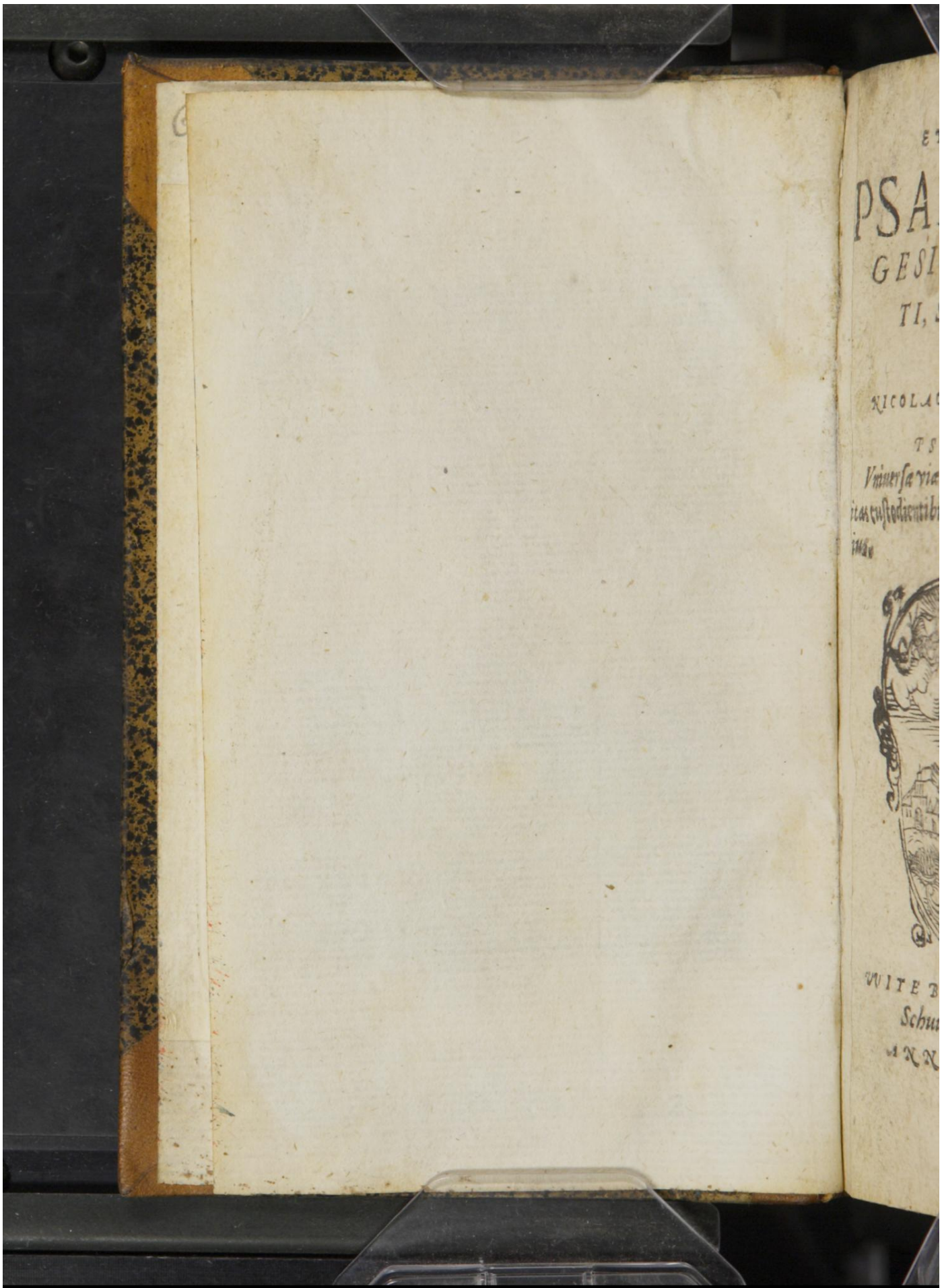

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ENARRATIO

PSALMI VI-GESIMI QVIN-TI, SCRIPTA A

NICOLAO HEMMINGIO.

PSAL. XXV.

Vniuersæ viæ Domini misericordia et veritas custodientibus pactum eius & testimonia eius.

VVITEBERGÆ IOHANN. Schuuertelius excudebat.

ANNO M. D. LXVII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

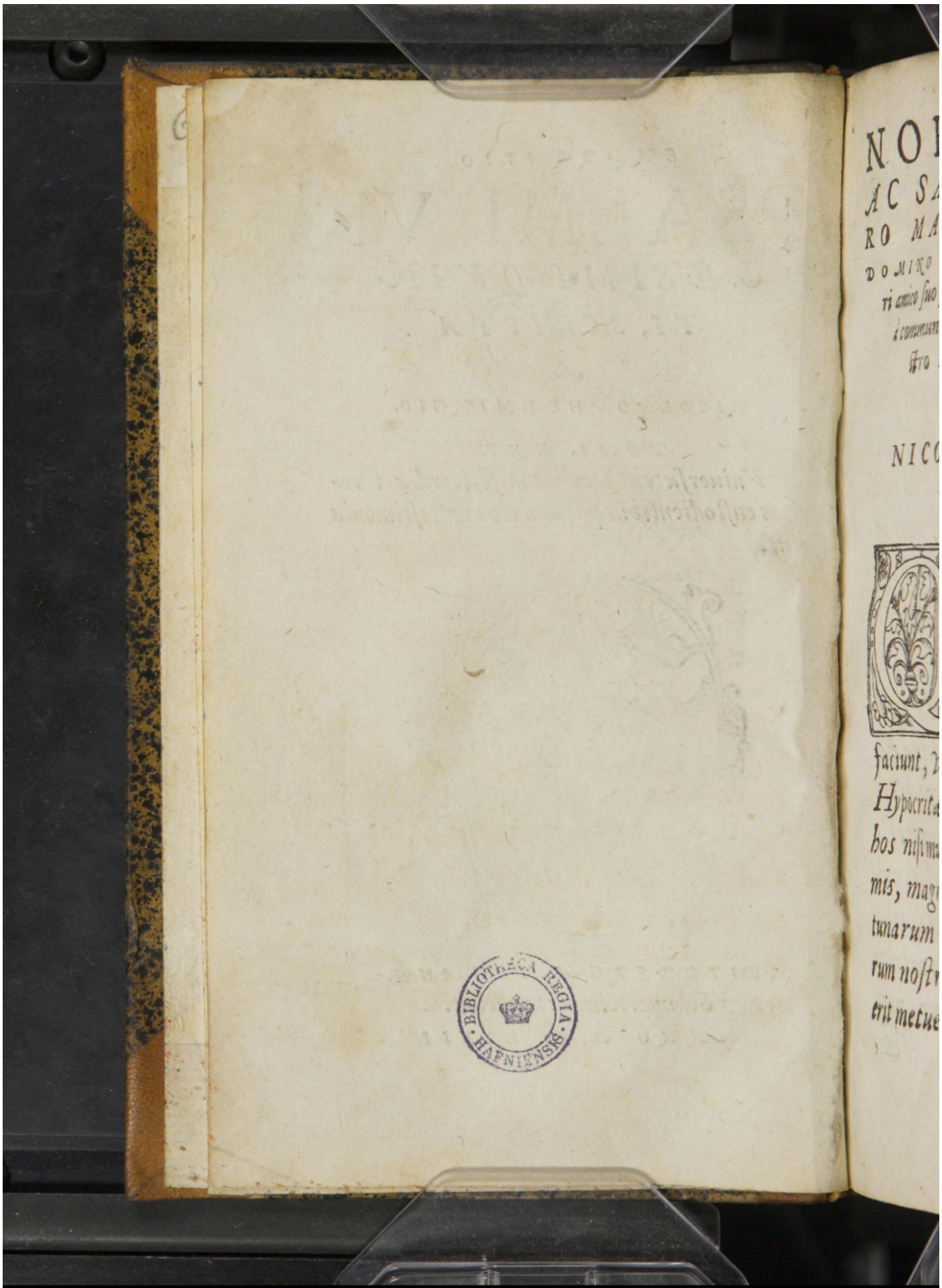

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

NOBILI, PIO
AC SAPIENTI VI-
RO MAGNO GOSCHE
DOMINO DE HORBY VETE-
ri amico suo salutem & benedictionem
à communi Saluatore Domino no-
stro IESV CHRISTO
precatur

NICOLAVS HEM-
MINGIVS.

QVATVOR SVNT genera hominū, qui ex castris Sathanæ subinde eruptiones in Ecclesiam Dei faciunt, vt sunt Tyranni, Sophistæ, Hypocritæ, & Epicurei. Aduersus hos nisi muniamur Spiritualibus armis, magnum profectò non tàm fortunarum huius vitæ, quàm animarum nostrarum & salutis periculum erit metuendum. Nam tametsi non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Vno modo aggrediuntur Ecclesiam, Vnum tamen scopum habent, Vt Ecclesia Dei oppressa ipsi dominentur, regnumq; Sathanæ latè multumque propagetur atq; dilatetur.

Tyranni, quorum animi potentia, diuitijs successibusq; rerũ fortunatis luxuriant, vel superbè insultant Ecclesiæ Dei exprobrantes ipsi crucis ignominiam, vel aperta vi grassantes in Ecclesiam, multorum sanctorum sanguine madent.

Sophistæ & sycophantæ sapientia huius mundi tumidi doctrinæ Ecclesiæ astutè insidiantur, quo ea vel deprauata vel abolita opprimatur Ecclesia, cuius vita verbum Dei existit. Hi arte quadam planè Sathanica fundamentum Ecclesiæ occultis cuniculis subruere moliuntur, nunc

hunc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

hunc articulum fidei noſtræ vel corrumpentes, vel omnino demolientes, nunc illum. & quò purior fuerit doctrina, eò plures Sathan emittit Sycophantas & Sophiſtas, vt limpidiſſimos fontes Iſraëlis ſuo cœno coinquinet.

Hypocritæ vero cultui Eccleſiæ moliuntur inſidias. Hi non hoſtes Eccleſiæ, ſed ciues & amici nominari volunt. quam ob cauſam incautos citius obruunt quàm aperti hoſtes. Veriſsimè enim dicitur: Tuta frequensq; via eſt per amici fallere nomen. Nam cùm Hypocritæ alienam ſuſtinent perſonam ſanctitatis larua tectam, ouile Chriſti ſubruunt, & tanquàm lupi rapaces oues Chriſti deſpergunt & dilaniant.

Epicurei non ſunt vnius generis. Etſi omnes voluptatem tan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

quàm finem bonorũ ſectantur. Sunt enim quidam manifeſtè improbi, quibus ſummum bonum iudicatur omnibus flagitiorum generibus deliciari, & cùm nullam famæ aut nominis iacturam pertimeſcunt, tanquàm porci volutabro omnium ſcelerum ſe ſponte inuoluunt. Sunt alij quibus vrbana quædam honeſtas propoſita eſt, hi ſummam voluptatem eſſe dicunt, nomen & gloriam apud homines obtinere, nec volunt videri ἄθεοι, ſed pij & religioſi, audiunt verbum, vtuntur Sacramentis, & multa faciunt præclarè. Verum in hos quadrat verſiculus ille quem in Zenocratem dixiſſe Ariſtotelẽ Athenæus refert: χθρες μὲν δ' ἄγναι φρὴν δ' ἔχει μιάσματα. Tria enim ſub illa externa larua ciuilitatis grauia peccata fouent: voluptates ſuas præferunt voluntati

Dei,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Dei, ſecurè viuunt, ſæpe magiſtri ſui veſtigijs inſiſtentes prophanas voces de religione cum voluptate audiunt: quæ res multos infirmos euertit & alienat à Chriſto. Aduerſus hæc quatuor genera hoſtium Eccleſiæ pios armatos eſſe oportet: idq; non carnalibus, ſed ſpiritualibus armis. Sed quæ ſunt illa ſpiritualia arma? Hæc monſtrant viri conſiliarij Eccleſiæ. Quinam ſunt illi viri conſiliarij? Oracula Dei. ita enim Dauid regius ille Propheta inquit: Teſtimonia tua gaudium meum, & viri conſiliarij mei. Dicuntur autem oracula Dei ſanctorum conſiliarij, cùm quia monſtrant ſanctis magnum illum conſiliarium filium Dei, qui dat menti bona conſilia in rebus dubijs, & regit eas ſuo ſpiritu, tùm quia teſtantur de voluntate Dei erga Eccleſiam: cuius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ius refugium & propugnator et ſaluator eſt. Horum conſiliariorum conſilium in genere hoc eſt, vt fide prius purificatis cordibus noſtris, opponamus omnibus hoſtibus noſtris nomen Domini, hoc eſt, inuocationem Dei ex viua fide & conſtanti manantem. Nam vt Salomon ait: Turris fortiſsima nomen Domini, ad hanc confugiet iuſtus & ſaluabitur: Ita Iohannes teſtatur: Hæc eſt victoria quæ vincit mundum fides veſtra. Huc pertinet deſcriptio armaturæ Sanctorum Ephe. 6. vbi Paulus hortatur ſanctos, vt totam armaturã Dei aſſumant, quo poſsint reſiſtere tempore aduerſo, & omnibus peractis ſtare. & quia quædam eſt analogia rerum corporalium & ſpiritualium, vult nos exemplo militum mundi munitos eſſe, & nobis ſe-

ptem

ptem genera armorum commendat hiſce verbis: State igitur lumbis circumcinctis veritate, & induti thorace iuſticiæ, calceatis pedibus præparatione Euangelij pacis, adhæc aſſumpto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia iacula mali illius ignita extinguere, galeamq; ſalutarem accipite, & gladium ſpiritualem, hoc eſt, verbum Dei, omni obſecratione & deprecatione orantes per ſpiritum. Hæc pulcherrima explicatio armaturæ Dei eſt, cuius vſum ex collatione intelligimus hoc modo: Vt lumbi mundani militis, in quibus potiſſimè corporis vires ſunt, cingulo firmantur ne inter pugnandum miles labatur: ita animus veritate Dei firmandus eſt, ne Diabolus nos dubitantes ac hæſitantes facilius proſternat, & trucidet. Vt militis mundani pectus mu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nit thorax, ita innocentia vitæ seu iusticia hominis animum conseruat, ne tela Diaboli cor penetrent, ac religionem inficiant suo veneno. Vt pedes militis mundani calceis seu tibialibus muniuntur, vt inoffenso gradu in hostem feratur: ita Christiani militis est se præparare Euangelio pacis, quo tutus esse possit, cùm recta in hostem fertur. Vt totum corpus militis mundani obtentu scuti tutum redditur à telis aduersarij: ita fide viua & indubitata animus Christiani vndequaq; custoditur & protegitur. Seu vt scutum aduersariorum telis obijcitur: sic vera fides omni tentationum generi opponitur. Vt caput mundani militis galea munitum in tuto est: ita spes promissæ salutis omni insultui Diaboli est opponenda. Vt miles mundanus hostem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

stem in se irruentem repellit gladio: ita Christianus verbo Dei Sathanam adorientem repellere debet. Vt miles mundanus in periculosiori pugna in castra imperatoris sui se recipit: ita Christianus ad orationem confugit, quæ vt turris fortissima opponenda est potestati Diaboli. Hoc modo Paulus vult Christianos imitari milites mundanos aduersus omnia genera hostium quos habet Ecclesia, quorum summus dux et imperator est Sathanas.

Cæterum quia non satis est scire præcepta rei militaris, & nouisse quibus armis opus sit, nisi accedat vsus & experientia, quæ in imitatione sita est, perneccessarium est vt Christianus miles proponat sibi eorum exempla, quorum virtus in hoc militiæ genere est laudata. Etsi au-

stem

tem historia Ecclesiæ plurima habet exempla, & Apostolus nonnulla Heb. 11. recitat: tamen vnum Dauidem ideò antefero reliquis, quia nõ solùm eius narrantur prælia & victoriæ, verumetiam quia nobis vsum armorum spiritualium aduersus omne genus hostium explicat, & verbis & exemplo suo commendat: quemadmodum totus liber Psalmorum testis est. Nam hic liber non solùm triumphos Dauidis aduersus omnis generis hostes narrat, verumetiam spiritualia Dauidis stratagemata exponit & alijs imitanda proponit. Age paucis videamus quomodo profligat sanctus Athleta Dauid quatuor illa genera hostium quæ proposuimus.

Aduersus sæuitiam Tyrannorum opponit fidem, & se consolatur spe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Spe futuræ liberationis, & tragico exitu hostium. Deus destruet te, inquit, in æternum, conteret te, & euellet te de tabernaculo, & radicem tuam de terra viuentium. videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt. ecce homo qui non posuit Deum fortitudinem suam, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & prævaluit in iniquitate sua. Ego autem sicut florens in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum et in seculum seculi: Psal. 52. Hoc planè diuinum est stratagema. Tyrannus fretus potentia & diuitijs adoritur Dauidem, Dauid se aduersus ipsum armat spe salutis & interitu superbi hostis, & superior euadit.

Sophistis opponit Dauid veritatem promissionum diuinarum, quemadmodum

admodum Psal. 119. testatur, & alij multi.

Hypocritas & Sycophantas contemnit, & se verbo Dei aduersus eos regi petit, simul imprecans illis iustam pœnam, vt si non conuertantur pereant.

Epicureis quibus insipientiam tribuit, opponit verbum & promissionem Dei, quæ fallere non potest. Breuiter aduersus omnes hostes verbo, fide, spe, oratione pugnat, id quod in Psalmorum libro clarissimè videre licet, Qui liber propterea gratior debet omnibus pijs esse, quia et regulas militiæ vitæq; Christianæ continet, & exempla in quibus regulæ tanquàm in tabula pinguntur, habet. Quicunq; igitur peritiam rei militaris Christianæ assequi cupit, hunc librum legat, hunc meditetur, hunc

verset

versetur nocturna diurnaq; manu, seq; in omni periculorum spiritualium & corporalium genere ad Dauidis exemplum componat. Hoc enim qui fecerit, mirabilem fructum sui laboris reportabit, & Sathana victo in extremo die lætus cum Dauide triumphabit. Verum quia Psalmi nonnulli propter phrases Hebraicas & Propheticas videntur obscuriores, laudanda est industria eorum, qui enarrationes in Psalmos scripserunt, & obscuriora dicta collatione clariorum illustrarunt. Et tametsi satis superq; in Psalmos Dauidicos scriptum videri possit: tamen quia Deus vult vt singuli pro donis collatis ornemus ministerium Euangelij, & edamus testimonia nostræ fidei, & approbemus Ecclesiæ pium consensum, sumpsi mihi enarrandum Psal-

mum

mum vigesimum quintũ, quem Dauid senex composuit, & tradidit cantoribus suis canendum in templo. Et ut posset à vulgo facilius percipi, iuxta ordinem literarum alphabeti Hebraici Psalmus hic est compositus. qui tametsi plurimis saluberrimis sententijs est refertus: tamen duo potissimum sunt in eo spectanda: exaggeratio peccati, & amplitudo misericordiæ Dei. vt enim exaggeratio peccati facit vt in nos ipsos descendamus, ac nos agnoscamus reos coram Deo: ita amplitudo immensæ misericordiæ Dei nos erigit, & consolatur, ne peccatorum mole pressi frangamur desperatione, Sed cum Dauide leuemus animas nostras ad Dominum, petamus nobis ignosci peccata, cupiamus nos in posterum diuinitus in vijs Domini gubernari

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

& conſeruari, retineamus fidem & bonam conſcientiam, ſemper cogitantes hanc dulciſſimam ſententiam: Omnes qui te expectant non confundentur. Confundentur præuaricantes ſine cauſa, hoc eſt, omnes Tyranni, Sycophantæ, Hypocritæ & Epicurei, quantumuis videantur fœlices eſſe in hoc mundo, tamen in extremo examine confundentur, quando filius Dei iudex iuſtus abſq; perſonarum reſpectu iudicabit orbem. tunc enim apparebit gloria Eccleſiæ Chriſti, quæ in hoc mundo contempta & vilis cenſetur: tunc nimis ſera pœnitentie agnoſcent ſuam ſtultitiam Eccleſiæ hoſtes, & cùm donari videbunt credentes cœleſti gloria & immortalitate, ingemeſcentes dicent de ijs quos antea contempſerunt: Hi ſunt (vt Sapient. 5. ſcribitur) quos ha-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

buimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij, nos ſtulti vitam illorum æſtimabamus inſaniam, et finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei & inter ſanctos. Ergò errauimus à via veritatis, & iuſticiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulabamus deſerta inuia, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? tranſierunt omnia illa tanquàm vmbra &c. Hæc confeſsio impiorum erit in extremo die, quando coram tribunali Chriſti pudefient.

Porrò enarrationem in hunc vigeſimum quintum Pſalmum ſub tuo

tuo nomine, vir optime, in lucem prodire volui, idq; potissimùm tribus de causis: quarum prima est, vt te qui pro tua singulari pietate delectaris multùm Psalmorum recitatione, magis incitem, & quasi sponte currenti calcar addam. Etsi autem omni ætati lectio Psalmorum est vtilissima: tamen senibus gratior esse debet propter maiorem certaminum spiritualium experientiam, & consolationes vberiores, quas hinc haurire possunt senes. Secunda causa est, vt alij tuo exemplo moueantur ad nostram enarrationem legendam: quam spero ipsis vtilem fore, modo pium pectus ad lectionem adferant. Tertia causa est, vt ego saltem aliquod indicium animi mei erga te declarem hoc scripto: qui mihi & semper piè fauisti, & honestè de me me-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

isq́ laboribus iudicasti. Rogo igitur vt hanc qualemcunq́ significationem animi mei erga te grata manu suscipias. Ego viciſsim, quod par est, semper te tuosq́ plurimi faciam. Vale ex Musæo nostro, vnà cum vxore tua Catharina Blomme fœmina nobili & honesta, & liberis. Hafniæ, primo Maij Anno 1566.

Psalmus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

PSALMVS XXV.

1 AD te Domine leuaui animam meam.

2 Deus meus in te ſperaui, non confundar, nec lætabuntur inimici mei ſuper me.

3 Etiam omnes expectantes te non erubeſcent, erubeſcent præuaricantes temerè.

4 Vias tuas Domine demonſtra mihi, ſemitas tuas doce me.

5 Dirige me in veritate tua, & doce me. quoniam tu es Deus ſalutis meæ, te expectaui tota die.

6 Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum, quoniam à ſeculo ſunt.

7 Delicta iuuentutis meæ, et tranſgreſſiones meas ne memineris, ſecundum miſericordiam tuam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

memento mei tu propter bonitatem tuam Domine.

8 *Bonus, & rectus Dominus. propterea docebit peccatores in via.*

9 *Diriget afflictos in iudicio, docebit afflictos vias suas.*

10 *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, custodientibus testamentum eius, & testimonia eius.*

11 *Propter nomen tuum Domine propiciaberis peccato meo, quoniam multum est.*

12 *Quis est homo qui timet Dominum? docebit eum viam quam eligat.*

13 *Anima eius in bonis commorabitur, & semen eius hæreditabit terram.*

14 *Secretum Domini timentibus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

eum, & teſtamentum ſuum manifeſtabit illis.

15 Oculi mei ſemper ad Iehouah. quia ipſe educet de laqueo pedes meos.

16 Reſpice ad me & miſerere mei, quoniam vnicus & afflictus ſum ego.

17 Afflictiones cordis mei auctæ ſunt: ab anguſtijs meis educ me.

18 Vide afflictionem meam & laborem meum, & parce omnibus peccatis meis.

19 Vide inimicos meos, quoniam multiplicati ſunt, & odio iniquo oderunt me.

20 Cuſtodi animam meam & libera me, ne pudefiam, quoniam ſperaui in te.

21 Integritas & æquitas conſeruabunt me, quoniam expectaui te.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

22 Redime Deus Israëlem, ex omnibus tribulationibus suis.

ARGVMENTVM PSALMI XXV.

Psalmus hic magna ex parte est precatorius. Precatur enim Dauid Dominum, vt vias suas se doceat, vt peccatis ignoscat, vt à persequentibus se liberet, vtq; totum Israelem, hoc est, omnes credentes tandem redimat.

DISPOSITIO PSALMI XXV.

Septem partes sunt huius vicesimi quinti Psalmi. Prima est exordium aptissimum. nam vt verè precantium affectus describit, ostenditq; quo nitantur fundamento inter precandum fideles: Ita quoq; quorum preces non exaudiantur indicat, & hoc facit in tribus primis versibus.

Secunda, precatio est, qua se & à Deo regi doceriq; precatur, & petit veniam peccatorum præcipuè iuuentutis, idq; 4. 5. 6. 7. versibus.

Tertia, est prædicatio bonitatis, & misericordiæ Dei: qua excitatur, & alitur fiducia

inter

inter precandum, versibus 8. 9. & 10.

Quarta, est repetitio petitionis veniæ: qua precantis affectus ardentior redditur, versu 11.

Quinta, descriptio est fœlicitatis eorum, qui Deum verè timent: hoc est, vera religione colunt: quæ sanè descriptio meritò excitabit homines ad pietatis studium, versibus 12. 13. 14.

Sexta, petitio est liberationis à præsentibus periculis, in quibus versabatur persequente se Saule, versibus 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

Septima, est generalis precatio pro redemptione totius Israelis, id est, Ecclesiæ, versu 22.

EXEGESIS PSALMI XXV.

CVM OBSERVATIone doctrinarum.

1 AD te Domine leuaui animam meam.

2 Deus meus in te speraui, non con-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

fundar, nec lætabuntur inimici mei ſuper me.

3 *Etiam omnes expectantes te non erubeſcent, erubeſcent præuaricantes temerè.*

PRima Pſalmi pars eſt, videlicet exordium, quod ſumitur à profeſſione fidei propter promiſſionem, quam fides inter precandum intuetur. Nam vt ſine promiſſione nihil habet oratio quo nitatur, ita ſine fide promiſſio, hominis culpa, fit irrita.

Iam altius verba perpendamus, quo melius exemplo Dauidis ad rectè inuocandum erudiamur.

Primùm dirigit Dauid orationem ſuam ad ipſum Deum, cogitans haud dubiè mandatum Dei, & promiſſionem: videlicet quòd Deus propter promiſſum Meſſiam exaudire velit. Nam vt mandato obligamur ad cultum inuocationis, ita promiſſione erigimur inter precandum, & fiduciam concipimus de impetrandis ijs, quæ nobis ſunt ſalutaria. Nos proinde Dauidis exemplo non ſanctos, non angelos, aut vllam creaturam, ſed Deum ipſum inuocemus, freti mandato & promiſſione; & opponamus

mus infirmitati noſtræ, & indignitati potentiam & dignitatem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Deinde cùm dicit, Animam meam leuabo, ſignificat veram inuocationem non eſſe clamorem vocis, ſed cordis gemitum, et eleuationem animæ ad Deum ipſum. Proinde anima hominis precantis, non debet eſſe in his rebus immerſa, non debet terrenis rebus niti, ſed attolli debet ſupra omnes creaturas, & ad ipſum Deum leuari. Non enim ſatis eſt leuare manus, ſed oportet eum manibus cor ipſum leuare, vt oratio fiat in veritate, & non in hypocriſi, Vnde Ieremias Threnorum 3: Leuemus corda noſtra cum manibus noſtris ad Deum in cœlos. Pſal. 145: Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate.

Sed quomodo anima hominis leuatur ad Deum? Duabus veluti alis: quarum vna eſt cogitatio miſericordiæ Dei mandantis cultum inuocationis, promittentis ſe exauditurum inuocantes, & requirentis gratitudinem, iuxta Pſal. 50: Inuoca me in die anguſtiæ, eruam te, & honorificabis me. Hic præter mandatum, & promiſſionem meminit Dauid gratitudinis. Ioan. 15: Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunq; volueritis petetis, & fiet vobis. Non ergò ſufficit intueri mandatum

datum & promissionem, nisi simul adferas pium propositum. Nam qui conscientia & προαιρέσει peccandi orat, frustra verba fundit. Quare in Psalmo 66. dicitur: Iniquitatem si aspexissem corde meo, non exaudisset Dominus. 1. Iohan. 3: Si cor nostrum non condemnet nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo. Et Iacob. 4. Petitis & non accipitis, eò quòd malè petatis, vt in voluptates vestras insumatis. Obtemperemus igitur Paulo, qui in hunc modum 2. Timot. 2. ait: Decedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini.

Altera ala est fiducia mediatoris Domini nostri IESV CHRISTI, qui hanc dulcissimam promissionem apud suos deposuit discipulos: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Hæc promissio dulcissima est: in qua duo potissimum sunt obseruanda, videlicet signum vniuersale (Quicquid) & inuocationis modus (in nomine meo).

Vniuersalis promissio restringenda est ad certum genus, sicuti eam interpretatur Iohan. 1. Iohan. 5. cùm inquit: Quicquid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. nequaquam enim decet probos filios aliquid à patre suo petere, quod ipsius aduersatur pater-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

næ voluntati. Vt autem aduersatur voluntati paternæ, si filius scorpionem aut serpentem petat, id est, rem noxiam quouis modo, & contrà voluntati paternæ pergratum est si filius res sibi vtiles & salutares petat: Ita se res habet cum patre nostro cœlesti. Si enim quid petamus contra gloriam patris, & contra salutem nostram, non exaudit nos, sed melius nobis prospicit, dat panem non lapidem, dat ouum & non scorpionem. Breuiter, quicquid petimus quod vergit in ipsius gloriam, & nostram salutem, hoc verè impetramus per mediatorem nostrum Iesum Christum. Etsi exauditionis ratio non semper expectationi nostræ, & stulto carnis iudicio respondet.

Inuocationis modus additur in promissione, cùm inquit: in nomine meo, id est, in agnitione & fiducia mei. Agnitio hæc consistit in noticia naturarum diuinæ & humanæ in Christo, videlicet quòd & verus Deus sit & verus homo, in personæ vnitate, & in redemptionis officio, hoc est, sacerdotio æterno. Fiducia ex agnitione dependet, videlicet cùm homo verè statuit hunc Christum Deũ & hominem æternum sacerdotem suum redemptorem esse, et interpellatorem apud patrem, & omnino talem sibi fore, qualis in Euangelio nominatur, id

est,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

est, prædicatur. Nomen enim relationem habet ad verbum, quod de Christo prædicatur. Hic inuocationis modus diligenter obseruandus est. Nam & doctrinam multiplicem, & admonitiones salutares, & consolationes efficaces continet.

Doctrina est quadruplex. Primùm enim docet excludendam esse à nostris precibus dignitatem nostram, quæ omnino nulla est. Secundò, seponendam esse hypocrisin, qua omnis actio inficitur. Tertiò, deponendam esse prophanam & Ethnicam gloriationem, & iactationem meritorum, qualis fuit Menelai, exprobrantis Ioui hecatombas quas illi obtulit. Quartò, discrimen inter Christianam Orationem et omnium aliarum sectarum. Nam Christiana oratio nititur fiducia mediatoris, quem prophani homines non agnoscunt.

Monitiones sunt quòd admoneat nos hic precandi modus nostræ cæcitatis. Nam cùm petendum sit in nomine Christi, non potest esse dubium quin maxima sint illa, quæ peti necesse sit. Oculos ergò aperire oportet, & diligenter circumspicere quæ publicè, quæ priuatim nobis molesta sint, quæ interna, quæ externa, quæ corporalia & quæ spiritualia desiderentur, vt in omnibus his ad clementissimum patrem per mediato-

mediatorem nostrum Iesum Christum confugiamus.

Consolationes sunt quòd hic modus precandi consoletur inuocantes aduersus duo inuocationis maxima impedimenta, diffidentiam carnalem, & propriam indignitatem. Nam nisi fiducia mediatoris inter precandum niteremur, carnalis nostra diffidentia, quam auget memoria multiplicium peccatorum, nos à precando absterreret: & facilè omnes succumberemus prostrati cogitatione nostræ indignitatis: qui per nos indigni sumus, vt prodeamus in conspectum Dei, sed fiducia mediatoris his malis medetur. Nam & carnalem diffidentiam vincit, & dignitatem non suam sed Christi iactat. huc illud Pauli pertinet ad Rom. 5: Per fidem pacem habemus cum Deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem etiam habemus accessum per fidem in gratiam hanc in qua stamus.

Cum his optimè congruit responsum Domini datum Samaritanæ Iohan. 4. ita enim ait: Venit hora, & nunc est, quando viri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam pater tales quærit, qui honorant ipsum. Samaritana mulier putabat ex loci dignitate pendere orationis efficatiam. Dicit enim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

enim: patres noſtri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis quòd Ieroſolymis eſt locus vbi oporteat orare. Ab hac opinione reuocat Chriſtus mulierem, & proponit ei verum adorandi modum, videlicet quòd oporteat adorare patrem (ad quem nemini patet acceſſus niſi per filium) in ſpiritu & veritate. In ſpiritu quidem, hoc eſt, fiducia viua in Deum, quæ fiducia eſt motus à Spiritu ſancto excitatus, & nititur mediatoris meritis. In veritate verò, hoc eſt, ſincerè & ſine hypocriſi, vt nõ aliud verba ſonent quàm cor intus dictet.

Ex his liquidò conſtare exiſtimo, quàm neceſſariæ ſint iſtæ duæ alæ: cogitatio mandantis & promittentis Dei cum conditione gratitudinis referendæ benefactori: & fiducia mediatoris: quibus anima noſtra ad Deum leuanda eſt, vt oratio noſtra nubes penetret, Deo placeat, & exaudiatur.

Hactenus de primo verſu, ſequitur ſecundus.

Deus meus in te ſperaui, non confundar, nec lætabuntur inimici mei ſuper me.

Cùm dicit Pſalmiſta, Deus meus, fiduciæ ſingularis vox eſt, quæ ſæpe Paulo in vſu

vsu fuit. Tametsi autem vnus est Deus Iudæorum & Gentium, adeoq; totius mundi: tamen peculiariter Deus dicitur Deus Ecclesiæ, propter peculiarem promissionem, in qua Ecclesia qui viuum membrum existit, potest sibi applicare quod est commune toti corpori. Neq; tamen alijs adimit hoc pacto, dum sibi vendicat quod commune est. nam per fidem cuilibet proprium ita efficitur, vt alijs nihil detrahatur. Quare vt totius Ecclesiæ vox est, Deus noster, & pater noster, Ita singulis pijs recte ex corde dicere licet, Deus meus & pater meus. Hinc est quòd Deus dicatur Deus Abraham, Isaac, Iacob &c. Hæc autem vox non in ore nascitur, sed ex intimo cordis affectu, & plena in Deum fiducia erumpit, vnde sequitur, In te sperani, hoc est, in tota hac causa aduersus aduersarium meum Saulem non confugi ad humana præsidia, sed tua promissione & bonitate fretus hactenus fui tutus. quare adhuc spem habeo, vt sub tua protectione persistam incolumis. atq; hoc est quod subiungit: Non confundar, nec lætabuntur inimici mei super me. In verbo confundendi metalepsis est. Consequens enim pro antecedente ponitur. Siquidem confundi dicuntur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

qui sua spe frustrati alijs sunt ridiculo, vnde fit vt iure afficiantur pudore, suisq; inimicis præbeant insultandi occasionem. Sensus ergò est: spe mea minimè frustrabor, cùm tu sis Deus meus, in quem, vt semper, in hac causa propter promissionem mihi factam, speraui: ita & nunc spero. Obseruetur igitur hoc Enthymema. Deus meus in te spero, ergò non confundar. ergò non lætabuntur inimici mei super me, tanquàm à Deo abiectus essem. Paulus videtur ex hoc Enthymemate concluſisse illud memorabile Axioma ad Rom. 5: Spes non confundit. rectè enim colligitur: Ego spero & non confundar, ergò spes mea non confundetur.

Verum hîc discernendum est inter res de quibus extant promissiones vniuersales, vel personales, & res de quibus non extant promissiones in specie, quales sunt potissimùm quæ ad hanc vitam pertinent, sine singularibus promissionibus. in illis firma est conclusio in specie, in his autem in genere tantùm.

Cùm Iob dicit, Etiamsi occiderit me, in ipsum sperabo, ad vniuersalem promissionem respicit de salute animæ. Item cùm ait: Scio quòd redemptor meus viuit, nihil omninò aliud vult dicere, quàm quod hîc Dauid dicit: Deus

Deus meus in te ſpero, non confundar. quaſi diceret: etſi autem nunc in corpore crucior, contemnor ab vxore, & alijs amicis, iaceo hulceroſus, & ſcateo vermibus, priuatus ſum poſſeſſionibus & liberis: tamen quia in te ſpero, non confundar. Promiſiſti enim omnibus timentibus te ſalutem, quam expecto. mentiri enim non potes. Tres viri in Chaldea, iuſſi adorare ſtatuam Regis, hac freti fiducia ardentem cammum contemnunt. ſtatuunt enim Deum veracem eſſe, qui immarceſſibilem poſt hanc vitam promiſerat ſuis cultoribus coronam, ac ſi dicerent in caminum conijciendi: Deus noſter in te ſperauimus, non confundemur. nam in extremo ſaltem die, ſi hîc non placuerit tibi nos eripere de periculo, apparebit quòd noſtra fiducia non fuerit vana: quando Tyranni iſti qui hîc nos conantur perdere, tradentur Diabolis æternùm cruciandi. Exempla huiuſmodi fiduciæ plurima ſuppeditat Eccleſiaſtica hiſtoria, cuius lectio hunc præcipuum fructum adfert, quòd non ſolùm exempla iudicij et miſericordiæ Dei nobis ponit ob oculos, verumetiam fortitudinis, patientiæ ſub cruce, confeſſionis, & fiduciæ in Deum habeat teſtimonia. De quo fructu exemplorum Syracides in hanc ſententiã loquitur capite 2: Reſpicite

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ſpicite ait in priſca retrò ſecula, & conſiderate quis ſuam in Domino fixit fiduciam & pudore affectus eſt? Quis in timore eius permanſit & fuit derelictus? Quis eum inuocauit & fuit ab eo ſpretus? Nam miſericors & clemens eſt Dominus, ſummæq; tùm miſericordiæ tùm patientiæ, qui et peccata remittit, & ſalutem adfert in afflictionis tempore.

Abrahamo & eius poſteritati promittitur terra Canaan, qua promiſſione fretus Abraham egreditur de terra Chaldea, & poſtea multis annis vagatur ſine certis ſedibus, interdum famem, interdum alia experitur incommoda, idq; multis annis, nihilominus tamen firmiter ex promiſſionis fide concludit ſuum ſemen occupaturum terram Canaan. Promittitur illi ſemen in quo benedicerentur omnes gentes, at ipſe tandem & ſe effetum et vxorem ſterilem experitur, credidit tamen promittenti Deo, vnde dictum eſt de ipſo: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad iuſticiam. Porrò cùm iam illi natus eſſet filius Iſaac, de quo erant factæ promiſſiones, iubetur ipſum mactare, obtemperat mandato, parat rogum, ligat filium, ſtringit gladium in filium, ſed intus in corde retinet hoc Enthymema: Ego te Deus expecto, ergò non confundar.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

dar. Promisisti mihi semen in hoc Isaac, igitur non frustrabor mea spe. Nam priusquàm tuum verbum fallet, mactatus filius prodibit viuus de igni, vt tua stet firma promissio.

Simili fiducia hîc Dauid concludit. Electus erat à Deo in successorem Saulis, inunctus erat à Propheta ex mandato Dei in regem, sed quid fit? Sæpe de vita periclitatur in aula Saulis, cogitur ad prophanas gentes se recipere, ab amicis sæpe proditur, sed tamen in his angustijs & grauissimis tentationibus concludit, Deus meus in te spero, ergò non confundar, atq; ita ex fide promissionum vniuersalium & personalium, res promissa in specie concluditur firma fiducia, quæ non fallit sperantem.

Verùm quantum ad res huius vitæ attinet, de quibus non extant promissiones in specie, fides concludit genus, & non speciem. Dauid cùm eiectus esset de regno à filio Absolone, cum Sadoch sacerdote loquens ait: Reduc arcam Dei in ciuitatem, si forte inueniam gratiam in oculis Domini, restituat me, faciatq; me videre eam, & habitaculum eius. Et, si sic dixerit, non places mihi, ego paratus sum, faciat mihi quod bonum est in oculis suis. Quia hîc Dauid non habuit promissionem reductio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nis in regnum, quo erat exutus propria culpa, fiduciam habet non in specie, vt restituatur regiæ dignitati, sed in genere, vt Deus se non deserat, sed clementer tueatur. Est enim fiduciæ vox,: faciat mihi quod bonum est in oculis suis. Sciuit enim Deum promisisse resipiscentibus veniam, ex cuius promissionis fide hæc vox erumpebat.

Simili modo & nos in rebus spectantibus ad hanc vitam precantes concludamus ex promissione fauoris Dei erga pœnitentes, quod si non eo modo quo cupimus nos exaudiat, certissimè tamen faciet quod nobis bonum & commodum erit suo iudicio, qui non potest sperantes in se derelinquere, fiducia in illum nunquàm quenquam fefellit.

Porrò ne quis putet singulare priuilegium paucorum esse tali fiducia consistere, sequitur in tertio versu fundamentum quo hæc fiducia nititur. Ita enim ait: Etiam omnes expectantes te non erubescent. Dixit in superiori versu: Ego speraui, ergò non confundar. iam huius fiduciæ causam reddit, transferens hypothesin ad thesin, tanquàm ad consultationem, ex qua causæ definitio dependet. Esaiæ 49. Ipse Deus reuocat Ecclesiã à cogitationibus mundanis ad hoc fundamentum seu consultationem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tationem. Ita enim ait: Et erunt reges nutricij tui, & regimæ eorum nutrices tuæ. Proni in terram incuruabunt sese tibi, & puluerem pedum tuorum lingent. & scies quòd ego Iehoua, quia non pudefient expectantes me. Nota distributionis Omnis, qua vtitur Psalmista, non solùm ad omnes status, & quasuis hominum conditiones, sed ad omnia indiuidua in humana natura referenda est. hoc igitur fundamentum seu principium omnibus pijs in conspectu esse debet, quod est vt dixi, veluti consultatio quædam, ad quam fluctuantis animus confugiet, vt non succumbat tentationum varietate, sed inuictus potius persistat aduersus omnes tentationes quibus infestatur, & ad diffidentiam sollicitatur.

Si caro aduersus te surrexerit, examina cor tuum, ac vide an vlla scintilla fidei ibi latitet, si senseris fidei scintillam, implora Spiritum Dei quò magis excitetur, atq; ita excitata fide aduersus carnem ex hac consultatione insurgito: Nulli expectantes Deum erubescent, (hoc est, appræhendentes promissiones Dei vera fide, et expectantes salutem vera fide, non frustrabuntur sua spe) Ergò expecto Deum, & certissimè statuo ipsius promissiones ratas fore, non igitur confundar.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Ad eundem modum in alijs tentationibus faciendum est, & præcipuè in agone mortis. Tunc enim omnium maximè praxis huius consultationis erit necessaria.

Cæterum ne quis seipsum spectro fidei fallat, obseruanda est antithesis, quæ fundamento fiduciæ opponitur, videlicet **erubescent prævaricantes** *temerè. Ex hac enim antithesi per locum à contrarijs facilè monstrari potest, vbi vera fides in corde habitet, & vbi spectrum fidei se tantùm in oculos ingerat. Nam duo genera hominum hîc notantur: quorum alij veram fidem habent, alij spectro fidei fascinantur. Illi non erubescent: hi autem erubescent, id est, vana sua spe lactati confundentur.* **Expectantes te nõ erubescent.** *Hîc quum expectantes Deum & prævaricantes, opponuntur, debet obscurior pars per clariorem explicari, & ab ea veluti lucem mutuari. Quoniam igitur non est difficile iudicare, quinam dicantur prævaricantes, ex eo petemus definitionem eorum, qui verè Deum expectant, & non pudefient. Sunt autem absq; omni dubio prævaricantes temerè, qui cùm à Deo defecerunt, non verentur nec Deum, nec homines offendere, tametsi nullo damno aut iniu-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

iuria laceſsiti. Eſt enim illis perinde ſiue benè ſiue malè faciunt, adeò ſecurè ſine ſenſu peccati, & iudicij Dei viuunt. Verbum Hebraicum Habogedim à veſte ſumptum videtur, quæ facilè induitur & exuitur. Vt igitur veſtis qua quis vtitur facilè exuitur, ita illi temerè exuunt fidem erga Deum & amicitiam erga homines, vt quem antè amarunt, iam ſine cauſa, id eſt, nulla laceſsiti iniuria odio proſequantur. hoc ſenſu videtur Ieremias vſus hoc verbo Threnorum 1. vbi ita ait: Omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei in inimicos. In Hebræo eſt Bagedu, quod verbum, vt dixi, à veſte ſumptum eſt, ac ſi diceret Propheta: qui prius vſi ſunt amicitia Ieruſalem, iam eam amicitiam exuerunt, poſtquàm Ieruſalem victa ab hoſtibus iacet, & calamitatibus plurimis obruitur. Præuaricantes igitur temerè erunt qui ſcientes & volentes peccant, viuuntq; ſine pœnitentia. Hos dicit Propheta confundi ſeu pudefieri, quod ſanè mirum non eſt, quia ſpectrum fidei tantùm habent, & non viuam fidem. Viua enim fides nullo modo ſtare poteſt cum mala conſcientia. repulſa enim conſcientia, vt Paulus loquitur, naufragium fidei fit.

Eſt igitur firma demonſtratio in Theo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

logia. Quorumcunq; opera sunt impia & mala, illi quoq; impij, mali, & vacui fide sunt. Opera Neronis sunt impia & mala. Ergò Nero impius & malus fideq; vacuus est. Non enim sufficit oris professio, nisi facta respondent verbis. Nam ad Titum scribit Paulus: Deum profitentur se scire, sed factis negant, cùm sint abominabiles, & immorigeri, et ad omne opus bonum reprobi. Ex his igitur manifestum est, quinam dicantur præuaricantes temerè, quibus opponuntur expectantes Dominum, vt qui nõ præuaricentur temerè, id est, qui tales sunt, vt à Deo non deficiant, nec scientes nec volentes peccent, sed retineant fidem & bonam conscientiam, peccatum fugiant, & habeant perpetuò proæresin rectè beneq; agendi, ne vel Deum quem timent offendant, vel homines lædant, quos vt membra corporis eiusdem complectuntur. Qui huiusmodi sunt, habent veram & viuam fidem, quorum spes non confundet. de hisce Psal. 130. loquitur cùm inquit: Expectet Israel Dominum, quia cum Domino est misericordia, & multa apud eum redemptio. Hi ergò soli possunt subsumere sub principio dato: Nulli expectantes Dominum frustrabuntur sua spe, Ego Dauid expecto Deum. Ergò nequaquàm frustrabor mea spe.

Pre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Precaturus igitur Deum adhibeat hanc regulam, qua nulla certior esse potest: Si odis peccatum, si confugis ad misericordiam, si habes προαίρεσιν rectè faciendi, si propositum peccandi in animo nullum remanet, viuam fidem habes, & potes audacter in Christo ex hoc principio aduersus Sathanam, mundum & carnem concludere: Expectantes Deum non confundentur, Ego expecto Deum. Ergò non confundar. Contrà autem si non tangeris sensu peccati, si propositum habes peccandi, spectrum tantùm habes fidei. Quare frustra fundamento hoc niteris, quia inter præuaricantes censeris, quorum oratio est abominatio coram Deo. Præuaricantibus Deum temerè, adiungo hypocritas, quorum vita etsi videtur sancta, & mores inculpati, tamen quia suis virtutibus fidunt, & collocant salutis fiduciam in meritis, à via recta errant, ac spoliant Christum debito honore, quare & illorum preces sunt irritæ. De his lege 6. caput Matthæi.

Hactenus de prima parte Psalmi diximus, iam breuiter doctrinas seu locos huius Capitis notabimus. Sunt autem hi loci præcipui.

Primus, ad quem precibus sit confugiendum, nempe ad Deum ipsum, cui soli inuocationis cultus debetur.

Secun-

Secundus, definitio piæ orationis, videlicet quòd sit eleuatio animæ ad Deum ex fiducia promissionum diuinarum.

Tertius, quòd verè Deus exaudiat inuocantes iuxta suas promissiones.

Quartus, quòd illi soli orare rectè possint, qui agunt pœnitentiam, & abiecerunt propositum peccandi.

Quintus, quòd hypocritæ & criminosi orare non possint.

SECVNDA PARS PSALMI.

4 VIas tuas Domine demonstra mihi, semitas tuas doce me.

5 Dirige me in veritate tua, & doce me: quoniam tu es Deus salutis meæ, te expecto tota die.

6 Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quoniam à seculo sunt.

Deli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

7 *Delicta iuuentutis meæ & transgressiones meas ne memineris, secundum misericordiam tuam memento mei tu propter bonitatem tuam Domine.*

HÆc secunda Psalmi pars precatio est ardentissima. Vt enim in prima parte præparauit se ad precandum Dauid, concepta in Deum fiducia, ex promissionibus diuinis: Ita in hac secunda parte ardentissimè precatur se à Deo doceri, dirigi, & sibi ignosci, idq; non sua ob merita, sed ob Dei misericordiam quæ perpetuò durat. hæc precationis summa est. Nunc altius singula perpendamus.

Primùm dicit vias tuas Domine demonstra mihi, vel ad verbum ex Hebræo: Vias tuas notas mihi fac, vel fac me scire vias tuas. Vt autem quæ sint viæ Dei planius intelligatur, vsus huius vocis, viæ, in scripturis nobis explicandus est. Via igitur propriè est qua itur de loco in locum. hinc metaphoricè transfertur vocabulũ, vt via sit vitæ ratio, institutum, & mos actionũ, ex quo natæ sunt hæ loquendi formulæ: via hominis, via Dei, via mortis, via vitæ, via iustorum, via peccatorum

rum. Hæc etsi facilima sunt obseruata metaphora, tamen placet ea fusius declarare, ac primùm de via hominis, & deinde de vijs Domini dicemus.

Via hominis in genere est ratio institutioq; vitæ hominis quam viuit, vnde omnes à die natiuitatis ad extremum vsq; viatores, hospites, & peregrini dicimur. & dicitur via propter terminum à quo, medium, & terminum ad quem. Nam hac via itur ab hac vita per actiones vel ad mortem, vel vitam. Si malæ sunt actiones, per eas itur ad mortem, si piæ, ad vitam. Non quòd opera & actiones nostræ mereantur vitam, sed quia sunt via vitæ, seu, vt Bernhardus loquitur, Opera nostra non sunt causa regnandi, sed via regni. Fulgentius hoc modo: Vita hominis via eius, qui malè viuit, viam tenet erroris, qui benè viuit, viam graditur veritatis. hinc patet quòd via hominis sit duplex, vna vitæ, altera mortis: illa iustorum, hæc peccatorum à Dauide appellatur.

Iustorum via duplex est, vna fidei, altera obedientiæ. Fidei via Christus est, qua sola subducit homines in cœlum. huc illud Christi: Ego sum via, veritas, & vita. qui ergo

in Christo per fidem manet, non aberrat, quia in via est: non fallitur, quia in veritate est: non moritur, quia in vita est. Et Cyrillus, Via sancta & pura qua itur ad supremam ciuitatem Christus est. Obedientiæ via est conformatio vitæ hominis ad voluntatem Dei iuxta ipsius voluntatem, quantum id quidem in hac naturæ imbecillitate fieri potest. hinc sunt hæc scripturæ dicta: In præceptis meis ambulate. Et, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: hoc est, qui hanc viuunt vitam, ea faciunt, quæ doctrina cœlestis præcipit atq; mandat. Et reuerti & auerti: vt reuertimini ad me. Reuertatur vnusquisq; à via sua mala, & auertatur à via sua impia. Hæc iustorum via & hominis dicitur & Dei. hominis quidem quatenus in ea ambulat, Dei verò quatenus à Deo præcepta est eiq; placet.

Peccatorum via carnis via dicitur, cùm ex diffidentia homo malè viuit contra voluntatem Dei. Hæc via multis verbis describitur ad Rom. 1. & 2. Psal. 14. ad Ephe. 4. ad Galat. 5. & alijs multis scripturæ locis, quos breuitatis gratia prætereo, & tantùm annotabo viarum peccatorum ordines, qui sunt tres: quorum singuli habent 4. gradus.

In

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

In primo ordine sunt hi gradus: Cogitatio rei illicitæ, affectus cogitatione irritatus, consensus ab affectu exortus, & actio consentientis.

In secundo ordine est primo loco mala conscientia, quæ sequitur actionem pravam, vt fumus incendium, contemptus Dei, quo ipsius maiestas nihili fit, Idolatria seu Epicurismus, contemptus Dei iustissima pœna, & vniuersalis iniusticia, qua fit vt homines præcipites ruant tanquàm phrenetici in omnia flagitia aduersus Deum, aduersus homines, & aduersus hominis dignitatem.

In tertio ordine primo loco est mens reproba, quæ peruerso iudicio de omnibus rebus iudicat, atq; adeò omnem religionem in dubium vocat, vt legimus de Pontifice Romano Paulo Quarto. Mentem reprobam sequitur ἀπαλγησία seu dedolentia, videlicet cùm homini, vt Paulus loquitur, cauterio resecatur conscientia. Hanc ἀπαλγησίαν sequitur finalis impœnitentia, cuius fructus in agone mortis est desperatio: qua nihil tristius, nihil acerbius cogitari potest. atq; hæ sunt viæ peccatorum, quæ deducunt homines ad æternos cruciatus.

Iam

Iam per antitheſin ordines viarum iuſtorum, eorumq; gradus ordinemus.

In primo ordine erunt, pia cogitatio, affectus cogitationi reſpondens, conſenſus voluntatis pius, & actio congruens cum cogitatione, affectu & conſenſu.

In ſecundo ordine erunt bona conſcientia dulciſſima ſenectutis nutrix (vt ait Pindarus) ardentior amor Dei, purus cultus Dei, & vniuerſalis iuſticia, qua in omnibus ſtudet rectè pieq; agere.

In tertio ordine erunt mens rectè docta, & quotidie creſcens in ſapientia & prudentia ſpirituali, dolor ob quemlibet vel minimum lapſum per ignorantiam & infirmitatem commiſſum, perpetuum ſanctitatis ſtudium, & gaudium ſpiritus inenarrabile, quo in Deo pius acquieſcit, & certò expectat finem fidei, qui eſt ſalus animarum. Hæ ſunt iuſtorum viæ, & beati qui ambulant in ijs. Quicunq; ergò ſalutis ſuæ cogitatione tangitur, relinquat viam mortis, & quærat viam vitæ per IESVM CHRISTVM, *nec ob peccata commiſſa deſperet. nam ſcriptum eſt Ezech. 33: Impietas impij non nocebit ei in quacunq; die conuerſus fuerit ab impietate ſua.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Hinc etiam intelligi potest cur via interdum pro quauis secta, vocatione, more, consuetudine, constituto accipiatur, quemadmodum in actis Apostolicis videre est.

Placet & hoc annotare, quòd Theologi distinguant viam à semita: Per viam quidem mandata ea peragenda intelligentes, quæ vniuerso generi mortalium data sunt, qualia sunt ea quæ in Decalogo præcipiuntur. Per semitam verò quæ huic vel illi personæ ex officij conditione præcipiuntur.

Viæ Domini non vno modo accipiuntur. nam interdum præcepta & promissiones Dei, viæ Domini dicuntur, vt in præsenti Psalmo, Vias tuas Domine fac me scire. Item, Fac me viare in veritate tua. Interdum affectus Dei, voluntatem & morem agendi significant, vt cùm hîc dicitur: Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Item Psal. 145. Iustus est Dominus in omnibus vijs suis, & misericors in omnibus operibus suis. Interdum conformationem vitæ hominis iuxta voluntatem Dei, quæ in ipsius verbo nobis commendatur, vt cùm dicitur Gene. 19: Scio quòd præcepturus sis filijs tuis vt custodiant vias Domini, & faciant iudicium & misericordiam. Hoc pacto in hominibus pijs viæ Domini sunt

fides

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

fides, spes, charitas, patientia, iusticia, misericordia, veritas, & aliæ virtutes ex fide & timore Dei manantes, quæ vt præcipiuntur à Deo, ita illi summè placent.

His de vsu vocabuli breuiter indicatis redeamus ad textum. **Vias tuas (inquit) Domine demonstra mihi.** *hîc viæ Domini significant promissiones & mandata Domini, quæ requirunt fidem & obedientiam. Nam scire promissiones, & tenere mandata sine fide & obedientiæ studio, obligat hominem ad maiora supplicia, iuxta illud Domini dictum: Seruus sciens voluntatem Domini, & non faciens vapulabit plagis multis. Quare cùm petit Dauid instrui in vijs Domini, simul petit fidem & præstandi facultatem.*

Porrò cùm ter eandem precationem repetit, licet diuersis verbis, necesse est magnas huius precationis causas subesse. Primùm enim dicit: **Vias tuas Domine demonstra mihi.** *deinde:* **Semitas tuas doce me.** *Tum:* **Dirige me in veritate tua, & doce me.** *Quæ omnia eandem omnimò sententiam habent, & referri debent ad tres primas petitiones Dominicæ orationis. Nam nomen*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Dei ſanctificatur efficaci noticia Dei. Regno Dei per fidem aggregamur : & obedientiæ ſtudio voluntati Dei reſpondere conamur. Efficax autem noticia ſignificatur vocabulo veritatis. Nam Hebræis verba noticiæ per ſynechdochen ſæpe ſimul ſignificant affectus ſequentes noticiam. hinc eſt quòd Emeth, quo verbo hîc vtitur Dauid, ſignificet non tantùm verbum Dei verum & immotum, & promiſſiones gratiæ certiſſimas, verumetiam firmum aſſenſum verbi, et promiſſionum diuinarum, fidem, cum qua fide coniuncta eſt obedientia erga Deum cum bono propoſito. Opponitur proinde veritas non ſolùm opinionibus & mendacijs omnium hominum & diabolorum, verumetiam hypocriſi cùm fidei tùm operum. Is proinde dirigitur in veritate Dei, cui certò perſuaſum eſt de infallibili veritate verbi Dei, cuiq; ex fide hoc vnicum in votis eſt, vt ſuam vitam & mores ad regulam veritatis componat, creſcatq; quotidie in omni cognitione & ſenſu.

Quæ ſunt cauſæ huius ardentiſſimæ precationis toties iteratæ? Etſi multæ huius rei cauſæ ſunt, tamen nos tres potiſſimùm notabimus. harum prima eſt: homo ſuo carnali iudicio relictus, nihil rectè iudicat de Deo:

nihil

nihil certi nouit de voluntate Dei, sed instar arundinis nunc huc, nunc illuc opinionibus impellitur, id quod satis ostendunt furores plurimarum sectarum, et hæreticorum. Homo enim ψυχικὸς non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Vt igitur non circumferamur quouis vento doctrinæ, & agitemur varijs opinionib. opus est nobis doctrina cœlesti, quæ sola omni errore caret, quæ sola nos ducit ad sacrarium Dei, vbi & ipsum Deum & ipsius voluntatem cognoscamus. Secunda causa est, vt testetur Dauid opus esse in Ecclesia voce docentium & magisterio Spiritus sancti, qui ad externam verbi prædicationem efficax est. Nam cùm homo voce docetur externa, & Spiritus sanctus doctrinam in corde efficacem facit, Theodidactos dicitur. Non vult ergò Dauid vt more Enthusiastarum & Anabaptistarum quæramus reuelationes extra verbum, quasi illi censendi essent Theodidacti, qui contempto ministerio verbi, per afflatus, nescio quos, furere videantur. Tertia causa est necessitas. Nam vt solæ viæ Domini, quæ monstrantur in Propheticis et Apostolicis scriptis, sunt viæ ad vitam & salutem: ita sine noticia harum viarum rectâ properant homines per viam erroris ad certissimum interitum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Hinc ergò patet & quo in loco habere nos oporteat ministerium verbi, & quo affectu erga eos deceat nos esse præditos, qui has vias in scholis & templis monstrant, & qua animi promptitudine par sit vt verbum Dei audiamus, sine quo vias Domini ignorare necesse est. Hoc proinde Dauidis exemplum meritò mouere deberet non solùm reges & principes, vt & ipsi peterent se doceri vias Domini, & conseruari puritatem doctrinæ in scholis & in templis, verumetiam patresfamilias omnes, vt hanc curam potissimùm haberent, vt sui liberi in vijs Domini rectè instituerentur, ac vitam suam ad normam viarum Domini formarent.

Sequitur ratio petitionis: **Quoniam tu es Deus salutis meæ, te expectaui omni die.** *Hæc ratio petitionis sumpta est à fine spei, quæ ex noticia viarum Domini & promissionum diuinarum nascitur: & habet scopum salutem, cuius autorem Deum agnoscit. Nam Deus salutis meæ, nihil aliud est, quàm Deus qui est author & dator salutis meæ, siue Deus saluator meus. Quid significetur expectandi vocabulo supra in prima parte Psalmi dictum est, videlicet quòd expectatio*

sit

sit certa fiducia diuinarum promissionum, quæ fiducia nota piorum est, & habet semper coniunctum propositum piè rectèq; agendi. Per salutem hîc intelligit tùm salutem corporis, tùm æternam animæ & corporis salutem, qua nequaquàm frustrabuntur qui promissionis fidem vsq; ad finem retinent.

Huius salutis collatio cum damnatione, in quam iusto Dei iudicio omnes non conuersi incurrent, vt meritò in nobis excitare deberet amorem verbi Dei, fidem, patientiam, dilectionem Dei & proximi atq; alias virtutes, ita contrà, impios aut ad pœnitentiam impellere deberet, qua redirent à suis vijs peruersis, aut metum impendentis iustissimi iudicij ipsis incuteret. Nam vt finis fidei & obedientiæ ex fide præstitæ est benedictio Dei salusq; animæ & corpori, ita diffidentiæ & inobedientiæ ex ea natæ finis est maledictio, & ad æternam mortem condemnatio, quæ sanè mors non erit sensus expers & priuatio vitæ naturæ, quod haud dubiè omnes impij optarent, sed est perpetuus animæ & corporis cruciatus, & priuatio vitæ, gratiæ & gloriæ beatorum, quæ est Deus ipse. vnde Augustinus: Sicut vita corporis anima est, ita vita animæ Deus est. Sicut corpus exspirat dum amittit animam, sic

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

anima exspirat dum amittit Deum. Deus amissus mors animæ, anima amissa mors corporis. hinc ergò manifestum est, quanta cura salutis consequendæ hominibus esse deberet.

Sextus versus exordium consolatorium habet petitionis remissionis peccatorum, quæ sequitur in septimo. Exordiolum est: **Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum quæ à seculo sunt.** Hîc rursus fundamentum fiduciæ sternit, vnde erigitur inter precandum animus. nam ex cogitatione misericordiæ Dei concipitur fides, & confirmatur fiducia remissionis peccatorum. cùm ait: quæ à seculo sunt, sensus est, vt exprimitur Psal. 103: Misericordia Domini ab æterno vsq; ad ad æternum super timentes eum. Extendit enim se misericordia Dei ad omnes omnium ætatum homines, seu vt Canticum virginis habet, in progenies progenierum, scilicet eorum, qui timent Deum, & ad ipsum confugiunt vera fide. Quare non est quòd quisquam se de eorum numero eximat, quos Deus decreuit saluare, sed potius se includat in vniuersalem promissionem misericordiæ, qua Deus omnes,

vt

vt Syracides loquitur, complectitur homines, neq; quisquam est qui non sit expertus argumenta bonitatis Dei erga se, vnde Iob non exiguam in sua calamitate consolationem habet: Manus, inquit, tuæ finxerunt me, & fecerunt me omni ex parte, & disperdis me? &c. Etsi autem Iob in maximo luctu fuit, & horrendis tentationibus concutiebatur eius animus, tamen recolens priora beneficia Dei sibi præstita sustentat se, & paulatim in eo præteritorum beneficiorum cogitatione crescit fides. Ad eundem modum & nos reuocemus in memoriam Dei prisca beneficia, & præcipuè quòd nobis in lucem editis per baptismum obsignauerit gratiam & misericordiam, à quo fœdere non recedet seruata conditione, ex parte hominum, quam pactio requirit. quia perfectè bonus est. Nam πᾶν ἀγαθὸν ἴσην ἔχει φύσιν, id est, Omne bonum æqualem naturam habet. Proinde hæc firmissima demonstratio est de fauore Dei & beneuolentia erga nos. Hactenus mihi Deus multa temporalia & spiritualia contulit beneficia. Igitur etiam in posterum mihi benefaciet. Hæc conclusio fidei est. qui autem fide carent, suapte culpa pereunt. Nam vt Deus misericors est erga omnes fideles, ita iustus iudex omnium impiorum erit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Porrò cùm petit vt Deus reminiſcatur ἀνθρωποπάθεια *eſt. Deus enim reuera omnium præteritorum, præſentium, & futurorum perfectiſſimam habet noticiam, adeò vt nullius obliuiſci poſsit, cùm omnia ſint nuda & aperta coram oculis eius. Verùm hac forma loquendi vſus eſt Dauid propter homines, qui putabant Deum oblitum fuiſſe promiſsionum, quas Dauidi de regno fecerat. Poſſumus etiam dicere metalepſin eſſe, qua antecedens pro conſequente ponitur. Vt enim nouiſſe pro approbare, ita reminiſci pro curam gerere, tueri, & ſecundum miſericordiam conſeruare atq; adeò ſaluare ponitur.*

Petitio remiſsionis peccatorum ſequitur: Delicta iuuentutis meæ, & tranſgreſsiones meas ne memineris, hoc eſt, Ignoſce peccatis meis cùm originali, tùm actualibus omnibus. Vt autem recordari peccatorum eſt ea imputare & punire: Ita non recordari, ſeu non meminiſſe eſt peccata delere, tegere, & condonare. Sic Dominus apud Eſaiam loquitur cap. 43: Ego ego ſum ipſe qui deleo præuaricationes tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Hic delere peccata & recordari peccatorum opponuntur, vnde colligitur quòd non recordari ſeu non meminiſſe accipiatur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tur per metalepsin pro delere & condonare peccatum. Meminit autem hîc Dauid duplicium peccatorum: alia iuuentutis delicta nominat, alia appellat transgressiones. Differunt autem hæc causis efficientibus potissimùm. Nam delicta ab ignorantia & infirmitate proficiscuntur, sub quo genere originale colloco, vtpote fontem aliorum. Transgressiones sunt peccata quæ scientes et volentes committimus. Etsi autem vtrunq; genus sua natura obligat ad pœnam, tamen permagnum est discrimen. Delicta enim seu peccata ignorantiæ & infirmitatis nec fidem extinguunt, nec spiritum sanctum excutiunt, nec conscientiam vastant in renatis, quemadmodum ea peccata faciunt quæ scientes & volentes committimus. Hinc est quòd Paulus aliud peccatum regnans appellat, aliud non regnans, sed domitum & veluti freno spiritus subiectum. Ne regnet, inquit, peccatum in mortali vestro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis. Est ergò regnans peccatum, cùm voluntas hominis se submittit peccato ad obediendum concupiscentijs corporis. Non regnans autem, quando voluntas hominis opponit se imperio peccati, & non obtemperat concupiscentijs corporis, sed reluctatur per spiritum fidei. Etsi autem omne peccatum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

catum voluntariũ regnans dicitur, tamen tria sunt peccatorum genera, quæ per excellentiam pecacta dici possunt, de quibus Sapiens in hanc sententiam loquitur: Duo sunt hominũ genera quæ peccata multiplicant. Tertium etiam quod iram importat. Anima æstuans tanquàm ardens ignis, qui non extinguitur donec absumatur: homo scortator in corpore carnis suæ non conquiescit donec ignem accenderit: quiuis cibus suauis est homini scortatori, non cessabit donec intereat: tum thori sui homo temerator sic animo secum cogitans, quis me videt? tenebris circumseptus sum, parietibus occultus, nec quisquam me videt. quidnam metuam? peccata mea non curat altissimus. Hîc Sapiens tria dominantium peccatorum genera recitat, Primi generis sunt prauæ animi cupiditates æstuantes, vt ira, odium, auaritia, ambitio, & cæteræ immoderatæ affectiones, quæ in animo hominis veluti in fornace accensæ sunt. Secundi generis sunt libidines omnes consuetæ extra coniugium, quæ indies magis magisq; velut flamma quædam exardescunt. Tertij generis est eorum qui declinant à thoro legitimo, & se ad alienas conuertunt. Hæc tria dominantium peccatorum genera cùm comparantur igni & incendio seu flammæ ardenti, nequaquàm extingui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tingui possunt, nisi verbo Dei & Spiritu sancto reprimantur.

Porrò vt maius in nobis excitetur peccati odium, duo hîc ascribam. Primùm ex Paulo causas peccatorum annotabo, quo prudentius medicina adhiberi possit. Deinde, quæ mala in peccati ratione concurrunt indicabo, vt horum malorum cogitatione à peccando magis absterreamur.

Causæ peccatorum ad Ephe. 2. hisce verbis enumerat Paulus: Et vos conuiuificauit qui eratis mortui in delictis & peccatis, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris Spiritus nunc operantis in filijs contumaciæ, in quibus & nos omnes versati sumus aliquando, in concupiscentijs carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum. In hisce Pauli verbis, si ea diligentius examinauerimus, habemus causas peccatorum omnium grassantium in hac vita, quas iuxta consecutionis ordinem digeram.

Prima igitur peccatorum causa est ἐπιθυμία σαρκὸς, id est, carnis concupiscentia, videlicet originalis & passiua, quæ etiam peccatum Originale dicitur. hæc omnis malæ

prima

prima radix est, & omnium viciorum mater fœcundissima.

Secunda causa est διάνοια τῆς σαρκὸς, *hoc est, vitiosæ naturæ praua cogitatio & ratiocinatio, videlicet cùm ea quæ carni placent, ratiocinamur ex cupiditatis principijs contra rectæ rationis dictamen. Nam cùm* διανοητικὴ *facultas sumit sibi hoc principium monstratum ab innata concupiscentia: Quæ delectant, quæq; naturæ suauia sunt, sunt expetenda & sectanda: homo miserè deceptus in omnia voluptatum genera veluti præcipitatur, nihil, aut parum cogitans de hominis excellentia & dignitate, sed fœdè se infra vilissimas bestias abijciens. hinc Epicuri schola initium cœpit, quæ vtinam non plures haberet discipulos quàm Christi schola. Etsi autem fuerunt Philosophi excellentes, vt Socrates, Plato, Aristoteles, Plutarchus, & alij plurimi, qui scholam Epicuri condemnarunt, tamen parum effecerunt, quia nec originem, nec remedium mali humanæ naturæ innati nouerunt. Multi quidem ex scintillis hominibus insitis de honestis & turpibus nouerunt, quòd illa his sint præferenda, Tamen euentus docuit quàm miserè decepti sint. Nam nemo inter eos Philosophos fuit, qui*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

qui non aliquo singulari flagitio fuerit conspurcatus.

Tertia causa est θελήματος σαρκός, id est, voluntas carnis, hoc est, προαίρεσις & consensus, in ea, quæ τὸ διανοητικὸν concludit ex concupiscentiæ principijs. hæc voluntas consummatio peccati est. atq; ita videmus quomodo se habeant in peccati ratione partes animæ διανοητικὴ & ὀρεκτικὴ: illa quidem vim cogitandi & ratiocinandi habet, sed propter concupiscentiam innatam cæca & ignara est, donec à Domino illuminetur, ac doceatur: hæc in appetendo posita est, sed propter originale malum, est immoderata & dissoluta, nisi à Domino regatur & contineatur. Quia autem ex his duabus facultatib. peccata omnia manant, Sapiens meritò precatur in hunc modum: Quis castigationem cogitationi meæ adhibeat, & cordi meo sapientem institutionem, ne ignorantiæ meæ multiplicentur, & peccata mea perniciosam accessionem faciant. Quòd autem castigationem cogitationi adhiberi cupit Sapiens, ratio est, quia hanc primam actualis peccati causam agentem agnoscit. Deinde quia homo non potest facilius seipsum cognoscere, quàm ex cogitatione propria, & sui animi conscientia. hinc est quod in alio loco Sapiens dicit: Quem-

admo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

admodum sordes in excusso cribro remanent: ita spurcitia hominis in cogitatione ipsius. Fornax probat vasa figuli, homo verò in cogitatione probabitur.

Quarta causa ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου seculum mundi huius, hoc est, mores hominum sceleratissimi. Nihil enim magis mouet quàm multorum exempla, præsertim in deteriorem partem. Vnde rectè ab Agapeto dictum est: ἡ κακὴ συνήθεια πονηρίας νομή, hoc est, mala consuetudo maliciæ pabulum est.

Quinta est princeps aeris, qui & multas occasiones & multa scandala obijcit hominibus, vt eos præcipitet in foueam exitij.

Has causas cùm pij cogitant, armabunt se spiritualibus armis aduersus mundum, carnem, & Sathanam, & simul cogitabunt quanta mala peccatum, præsertim voluntarium secum adferat, quæ cogitatio non parum facit ad retinendos homines in timore Dei. Etsi autem profundissimum pelagus malorum in peccatis existit, tamen ea ad quinq; Capita reuocare conabor.

Primùm, Peccatum hominis supra modum Diabolo, vtpote eius autori, gratum est: qui facit peccatum, non solùm facit voluntatem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tem Diaboli, vt Christus testatur, verumetiam circumgestat characterem eius in signum defectionis à Deo, & obsequij erga Diabolum: qua re non parum delectatur Sathanas, qui vt Augustinus ait, semper praua docet, & turpibus gaudet. Quantum autem hoc malum sit, quamq; indignum homine ad Dei imaginem condito, nemo satis cogitare potest, nedum verbis eloqui.

Secundum cum primo coniunctum est, videlicet quòd peccatum grauissimè Deum offendat, qui prohibet, odit, & abominatur peccatum. Nam homo per peccatum non solùm proditoriè à Deo deficit, & eius legem contemnit, verumetiam nefariè se in castra hostis Dei recipit, qua turpissima ingratitudine nihil tristius esse potest. hanc ingratitudinem exaggerat Moses Deut. 32. cùm ita ait: Deum qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.

Tertium nocet committenti. Primum enim homo, qui sciens et volens peccat, gratiam quam habuit ante commissum peccatum, amittit, & quidquid vnquàm boni fecit, in summam obliuionem venit apud Deum. Ita enim ait Ezechiel: Si auerterit se iustus à iusticia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iusticiæ quas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

fecit obliuioni tradentur. Deinde peccandi consuetudo paulatim excæcat hominem, atque adeo ipsum mescat & decipit, vt nec videat quod rectum est, nec sentiat hamum Diaboli, quo ad mortem trahitur. Nam falsa delectatione cupiditatem auget, & stulta ratiocinatione rationem euertit, vt homo tandem fiat sicut mulus & asinus, in quibus non est intellectus, & de peccato in peccatum ruat, vt sequens peccatum sit antecedentis pœna. Rectissimè ergò monet Sapiens cùm inquit: tanquam à conspectu serpentis fuge peccatum, nam si propius accesseris, mordebit te. Hoc dictum ostendit quàm periculosa & pernicioſa sit peccandi consuetudo & continuatio. Nam comparat peccatum venenatissimo serpenti, cuius morsus perniciem solum adferre potest. Proinde rectè Augustinus: Omnia seminaria voluptatis venenum puta. Et Bernhardus: Experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, consuetudo ligat, ratio sopitur, atq; ita ex consuetudine peccandi quodammodo fit necessitas. Vnde Solomon: In iniquitate sua capitur impius, & funibus peccati sui constringetur. Et quidem alius ait: Praua consuetudo est veluti lepra inueterata, quæ vix curari potest, adhæc quicquid facit vel domi vel foris,

vis, vel in politica aut Ecclesiastica, seu œconomica administratione homo peccatis indulgens, & ruens de peccato in peccatum, est aut planè noxium aut prorsus inutile. Quemadmodum Esaias comparat opera impiorum ouis aspidum & telis aranearum. Quid dicam de amarissimo fine hominis, qui maliciosè peccatis indulget. decedet enim ab hac vita mala cum concupiscentia, qua pœna quid tristius esse potest? Et postea æternis supplicijs tradetur à iustissimo iudice. Vnde Archilochus ἓν δ' ἐπίσαμαι μέγα γὰρ κακῶς δρῶντα δρηνοῖς ἀνταμείβεσθαι κακοῖς, hoc est, vnum noui & illud quidem magnum, malefacta malefactori grauissimis compensatum iri malis.

Quartum peccatum sua contagione inficit etiam alios, vnde Medea dicit: Ingressus malarum fœminarum ad me etiam me deteriorem fecerunt. Vt enim qui pice contaminatus est, contaminat quicquid attigerit: ita homo malus & peccati pice sordidus, eos quibus cum conuersatur, fœdat.

Quintum peccatum in se abominabile est, quia est imago Sathanæ, & turpe, quouis cœno & sterquilinio fœdius. Hinc Petrus peccatores porcis comparat, quia in peccato veluti in stercore fœdito volutantur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Has causas, & hæc mala quæ secum adfert peccatum cogitemus, nobis ipsi dictum putemus, quod Dominus sanato à se dicit Ioan. 5. Ecce sanus factus es, iam amplius noli peccare, ne quid deterius tibi contingat. Vulnus enim iteratum tardius sanatur. & Christus Lucæ 11. ait de Spiritu malo egresso ab homine, qui reuersus assumpsit secum alios septem Spiritus nequiores se, & facta sunt nouissima istius hominis peiora prioribus.

Ratio petitionis remissionis peccatorum sequitur, cùm ait: Secundum misericordiam tuam memento mei tu propter bonitatem tuam Domine. *Hæc ratio sumitur ab affectu Dei erga homines ipsum inuocantes. memento mei, inquit, hoc est, curam mei habe, tanquàm pater filij, tuere, ignosce peccatis, quia misericors es & bonus. hæ duæ virtutes, videlicet misericordia et bonitas sunt veluti radij quidam diuinæ essentiæ seu essentialis bonitatis Dei erga homines. Misericordia, Hebræis Chesed, est paternus affectus Dei erga homines. nam in genere significat στοργὴν illam pietatis, qua parentes naturaliter tanguntur erga liberos, et vicissim liberi erga parentes. hinc ad Deum transfertur, & à Paulo dici-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

dicitur φιλανθρωπία, cuius effectus bonitas est, hoc est, benignitas, quæ apud Paulum vocatur χρηστότης, videlicet cùm Deus ex storga paterna benefacit homini, ac eum benignè fouet.

Iam locos huius secundæ partis Psalmi assignemus.

Primus, Vias Domini, id est, voluntatem, promissiones, & mandata Domini rationis lumine cerni non posse. Nam si cernerentur lumine rationis, non peteret Dauid eas sibi monstrari diuinitus.

Secundus, Deum ipsum hominibus suas vias patefacere, & in ijs homines deducere ne aberrent. Nam petitio ostensionis viarum Domini nititur fide promissionis.

Tertius, Deum eorum qui in se sperant, saluatorem esse vnicum. Nam cùm Deus dicitur Deus salutis, significatur quòd iuxta regulam decreti sui salutem præstet.

Quartus, Misericordiam Dei nullis claudi ætatum terminis, sed se extendere in omnes & super omnes omnium ætatum homines, qui ad ipsum in veritate confugiunt. hoc enim significatur cùm inquit: quæ à seculo sunt.

Quintus, Deum paratum esse ad ignoscendum omnibus ijs, qui ex vera fide veniam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

petunt. apud Deum enim non est προσωποληψία. vt enim erat paratus ad ignoscendum Dauidi petenti: ita & alijs petentibus ignoscit.

Sextus, bonitati Dei accepta ferenda esse omnia commoda, quæ in hac vita & in futura nobis contingunt. Dauid enim hîc ad Deum vt fontem omnis bonitatis confugit.

Septimus, Deum non aliter affectum esse erga homines pœnitentes, quàm pius pater erga tenerrimam prolem affectus est, id quod hoc loco ex attributis Dei colligitur. Vnde monemur nostri officij, vt illum simili prosequamur storga.

TERTIA PARS PSALMI.

8 BOnus & rectus Dominus. propterea docebit peccatores in via.

9 Diriget afflictos in iudicio, docebit afflictos vias suas.

10 Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, custodientibus

bus teſtamentum eius, & teſtimonia eius.

HÆc tertia Pſalmi pars prædicat bonitatem & miſericordiam Dei, vt eius cogitatione fides excitetur, & confirmetur animus precantis. Supra petijt Dauid ſibi monſtrari & oſtendi vias Domini, petijt ſibi ignoſci. hîc à natura Dei rationem ſuæ precationis petit. Deus eſt bonus. ergò errantibus viam monſtrabit. Deus eſt miſericors & verax in ſuis promiſſis. ergò pœnitentibus ignoſcet. atq; hæc ſumma eſt huius partis Pſalmi, iam propius ſingula aſpiciamus.

Primùm tribuit Deo duo Epitheta, cùm inquit: Bonus et rectus Dominus: quorum prius cauſa, poſterius effectus eſt. Bonus dicitur Deus eſſentia, perfectione, origine & cauſa. Eſſentia bonus eſt Deus, quia eſt eſſentialis quædam bonitas. Perfectione bonus eſt, quia is ſolus abſolutè eſt bonus. Origine bonus eſt, quia eſt fons omnis bonitatis in creaturis. Cauſa deniq; bonus eſt, quia eſt cauſa omnis boni in natura, vt Plato rectè dicit. Eſt enim, vt idem ait, αὐτὸ bonorum omnium, ἀναίτιος verò malorum. Cùm autem Deus ita bonus ſit, nihil poteſt ab eo proficiſci niſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

quod bonum est, malum enim diuinæ naturæ aduersatur. Deinde Rectus dicitur, hoc est, nõ deflectens à recto in hanc vel in illam partem propter personam, sed constans iuxta regulam sui decreti æternam, quæ regula est, quòd vniuersaliter iraſcatur peccatis hominum, vniuersaliter quoq; recipiat in gratiam pœnitentes, atq; ita seruat æqualitatem iuxta regulam absq; personarum acceptione: Quod si non faceret, inæqualis esset, atq; adeò iniquus, & iniustus, quod sanè à bonitate eius alienissimum est. Rectè igitur Dauid ex eo quòd bonus sit et rectus infert: propterea docebit peccatores in via: hoc est, monstrabit peccatoribus viam rectam, quæ est via salutis. Nam qui verè bonus est & rectus, cupit alios sibi similes fieri. Cùm igitur Deus sit optimus & rectissimus, non potest aliter fieri, quàm vt omnia bona & recta esse velit. hinc est quod Deus suum verbum emittat in vniuersum orbem, quo verbo peccatoribus rectam salutis viam monstrat, quam si non ingrediuntur homines, suapte culpa pereunt, ingrati Deo, qui illis rectam viam monstrauit.

Porrò vt distinguat Dauid inter peccatores contumaces & pœnitentes, applicat promissiones

missiones pœnitentibus hisce verbis: Diriget afflictos in iudicio, docebit afflictos vias suas. hoc est, quia Deus bonus est et rectus, suo more agit cum afflictis, id est, pœnitentibus, seu vt Christus loquitur, pauperibus spiritu, atq; eos suas vias docebit reuocando eos ab errore ad veram scientiam salutis per remissionem peccatorum propter viscera misericordiæ suæ. atq; ita posterior pars versus, interpretatio est prioris partis, seu definitio iudicij Dei in afflictos, hoc est, in pauperes spiritu, quos Christus pronunciat esse beatos, propterea quòd eorum sit regnum cœlorum. Sed quî fit quòd pauperes dicantur qui possident regnum cœlorum? Natura sua & sensu sunt pauperrimi. Gratia autem Dei sunt ditissimi, idq; cùm propter fidem, qua in præsenti vita Christum possident, tùm propter spem quam habent de occupando promisso regno, quæ sanè spes nequaquàm confundet eos. Vt autem de iudicio Dei hunc versum exponerem, & non de iudicio afflictorum, interpretatio addita me monuit.

Porrò vocis huius, iudicij, vsus in scripturis est varius, quem explicare facilius nobis erit, si primùm proponamus distinctionem à

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

subiectis petitam, vt deinde membra distinctionis definitionibus illustremus.

Distinctio hæc sit: Iudicium aliud Dei dicitur, aliud hominis. Iudicium Dei propria & naturali, hoc est, prima significatione est sententia diuina, qua ipse Deus, vt iustissimus iudex, alios quidem vt sontes damnat & punit, alios verò vt insontes absoluit & liberat. In hoc iudicio causarum & non personarum ratio habetur. quare semper hoc iudicium iustissimum est. Iudicium Dei triplex esse inuenitur: aliud enim generale, aliud particulare, aliud finale dicitur: quod etiam vniuersale vocant.

Generale iudicium Dei est, quòd Deus omnes homines propter peccatum primorum parentum subiecit morti & damnationi. Ab huius iudicij damnatoria sententia liberantur per Christum quotquot in ipsum crediderint, Rom. 5.

Particulare in genere est constans sententiæ diuinæ in verbo reuelatæ executio, cùm in puniendo iustè, tùm in liberando misericorditer. Cùm ergò Deus punit Pharaonem, & liberat Mosen, vtrumq; iudicium Dei est. nam dum punit Pharaonem, exequitur suam sententiam, quam verbo reuelauit de pœna contumaciæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

cia. Dum Moſen liberat, exequitur ſuam ſententiam verbo reuelatam, videlicet quòd miſericordia ſua ornet & circumdet timentes ſe, ſeu, vt loquitur hîc Dauid, afflictos dirigat in iudicio ſuo, hoc eſt, doceat eos vias ſuas iuxta ſuam promiſſionem. Breuiter hoc iudicium Dei eſt mos agendi Deo familiaris & vſitatus iuxta ipſius verbum. Cùm igitur inuocantes afflictos exaudit, cùm oppreſſos liberat, cùm deducit ad inferos & reducit, cùm Eccleſiam cruci ſubijcit, cùm expectat hoſtium pœnitentiam, breuiter cùm ſecundum ſuas promiſſiones agit, iudicia exercere dicitur Dominus. Ab hac ſignificatione variè transfertur vocabulum iudicij, & in varia ſignificata deducitur. Nam interdum totam iudicis Dei gubernationem, adminiſtrationem & functionem, adeoq; ipſum adminiſtrationis ius ſignificat, idq; per Synechdochen, qua partis nomine interdum totum comprehenditur, vt in hoc dicto: Deus iudicium tuum regi da, & iuſticiam tuam filio regis. Interdum rurſus non toti, ſed totius ſingulis ſubiectis partibus tribuitur eadem figura. hinc eſt quòd iudicium Dei nunc ſignificet ordinationem, Prouerb. 16: Regula & ſtatera iudicium ſunt Domini, nunc conſtitutiones & leges, Exodi 21: Hæc ſunt iudicia quæ propo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nes eis. Nunc quodlibet verbum Dei, vt in Psalmo, Iudicia sua manifestabit eis. Nunc opera verbo exacta, Leuit. 18: Iudicia mea facietis, hoc est, opera quæ vobis mandaui. Nunc præmium obedientiæ, nunc pœnam contumaciæ.

Finale iudicium, quod vniuersale vocant, exercebit filius Dei in extremo die, iuxta formam quam ipse præscribit Matth. 25.

Iudicium hominis, quia homo inconstans est, non potest vna constanti definitione claudi. Quare adhibita distinctione conabimur rem illustrare. Sit ergò iudicium hominis, aut hominis de alio homine, vel de alia quauis re, aut hominis intra se & de seipso.

Iudicium hominis de homine est rursus duplex. Nam vel est hominis iudicis de homine in iudicium adducto, vel hominis non iudicis de homine, aut alia quauis re extra iudicium. Iudicium hominis iudicis est sententia in iudicio prolata, qua iudex hominem vel absoluit vel damnat. Hoc, cùm causarum ratio iuxta legis sententiam habetur, iustum est. Contra verò, cùm neglectis causis personæ ratio habetur, iniustum est. Hinc in varia significata deducitur vocabulum, vt nunc significet totam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

totam iudicis & magistratus functionem, nunc quaslibet eius partes & officia, vt sunt ordinationes magistratus, constitutiones, leges, casus incidentes, id est, causæ, & pœnæ quibus afficiuntur damnati, vt cùm dicitur, quorum iudicium iustum est, item, qui resistunt potestati, iudicium sibi acquirunt. Hæc significata per tropos, Synechdochen, metonymiam et metalepsin vertuntur.

Iudicium hominis non iudicis de homine vel de alia quauis re, est sententia hominis vel concepta animo tantùm, vel concepta & prolata simul, siue recta sit siue iniqua.

Iudicium hominis intra se, vel de seipso, variat pro animi affectione hominis. hinc est quòd hoc genus iudicij aliàs verum & rectum, aliàs hypocriticum & falsum sit. Verum est & rectum, cùm secundum res ipsas & qualitates animi nostri atq; actiones de nobis ipsis iudicium ferimus. Hoc reddimur pauperes spiritu, hoc compellimur ad Christum. huius iudicij pulcherrimam picturam licet in Publicano cernere. Hinc transfertur vocabulum cùm ad causas, tùm ad effecta, atq; adeò ad actiones ipsas, quæ sunt fuga peccati, studium iusticiæ, & pia operatio, vt cùm dicitur: feci iudicium

dicium & iusticiam, hoc est, declinaui à malo & feci bonum, seu vitaui prohibita & feci mandata.

Hypocriticum seu falsum iudicium est, quo iudicamus de nobis ipsis partim ex collatione nostri cum alijs, partim ex larua externorũ operum. Huius iudicij exemplum habemus in Pharisæo, qui cùm intueretur Publicanum, & sua opera cogitaret, se iustum putabat, cùm aliena miseria, tùm sua, vt ipsi videbatur, iusticia. Hoc iudicij genere homines redduntur superbi, hoc est, à Christo alienantur, atq; adeò in damnationem incurrunt. hactenus de significationibus præcipuis huius vocis iudicij, iam vnde digressi sumus reuertamur.

Diriget afflictos in iudicio. *hoc est, afflictos sua complectetur misericordia, eosq; liberabit. Ita enim solet cum afflictis suam opem implorantibus agere, id quod sequenti versu clarius explicat, cùm ait:* **Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas,** *hoc est, Deus semper ex misericordia recipit in gratiam afflictos, vt euentus promissioni eius respondeat, quod cùm fit, & misericors & verax in suis promissis esse deprehenditur.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ditur, atq; ita vt misericordia affectum paternum exprimit. nam vtitur hîc voce Chesed, qua storga paterna significatur, vt supra docuimus: Ita veritas promissionum infallibile complementum notat. Est enim veritas Dei incommutabilis & immota.

Verùm quia multi sua culpa pereunt iusto Dei iudicio, subiungit Dauid modum applicationis misericordiæ diuinæ cùm inquit: **Custodientibus testamentum eius, & testimonia eius.** Hanc sententiam beata virgo in suo Cantico expressit hisce verbis: Misericordia eius in omnes ætates timentibus ipsum. & Christus ait: Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, & veritas vos liberabit. Proinde seruare testamentum seu pactum & testimonia Dei, est timere Deum, & manere in veritate, id est, ex fide ipsum Deum colere. Nam testamentum seu pactum Dei est stipulatio inter Deum & hominem, videlicet quòd vt Deus salutem & vitam promittit, atq; adeo recipit hominem in suam tutelam: Ita homo se Deo per fidem committit, atq; illi obedientiam promittit iuxta ipsius mandata: quæ ideò testimonia Dei dicuntur, quia de eius voluntate testantur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

stantur. Hæc proinde conditio pacti imprimis obseruanda est, & rectè distinguenda à conditione legali. Nam legalis conditio impletionẽ legis exactam & perpetuam requirit. Vnde fit, quòd nemo lege saluari possit. At ea conditio quæ est Euangelij, est fidei gratuitæ promissionis, cui obedientia noua coniuncta est, quæ est fidei veluti radius quidam. Nam à fide non potest separari Spiritus Christi, qui autor & effector est nouæ obedientiæ, non illius quidem plenè, quam Lex requirit, sed inchoatæ tantùm, quæ placet propter fidem, qua homo iustus consistit coram Deo. Etsi autem vtrumq; simul requiritur à parte hominis, fides & obedientia noua, tamen fide sola nitimur, de qua testimonium fert ipsa obedientia, non ergò pactum de quo loquitur Dauid, est Legis impletio, sed fides à qua obedientia erga Deum manat. Sed de hac re paulò pòst plura dicemus.

DE MISERICORdia Dei.

Etsi nemo potest, vt Sapiens testatur, misericordias Domini enarrare, tamen vtilissimum, imò maximè necessarium est, quæ verbo Dei nobis de misericordia Dei commendantur cognoscere, cùm vt fides nostra habeat quo fulciatur

eiatur in tot tentationum & malorum procellis, tum vt in nobis augeatur erga Deum misericordiarum gratitudo & obedientia in tota vita. Vt autem hæc doctrina de misericordia Dei perspicuè à nobis tradatur, distinctius de ea dicemus. Nam vt Bernhardus rectè ait, quod particulatim distinctum fuerit, legitur dulcius, & melius conseruatur. Sex igitur veluti membra huius doctrinæ ordine tractabimus.

Primo loco repetam definitionem, quæ erit veluti basis & fundamentum eorum, quæ sequentur.

Deinde aliquot dicta Scripturæ colligam, quibus misericordia Dei nobis clarè commendatur.

Tertio, figuras seu typos & exempla eiusdem misericordiæ Dei adiungam, vt dicta quasi in tabulis picta reddantur dulciora.

Quarto, quàm latè pateat, quidq; efficiat hæc misericordia dicemus, ne nos Stoica doctrina de particularitate perturbet.

Quinto, verum vsum cognitæ misericordiæ Dei adijciam, quo nobis tanto bono frui liceat.

Sexto & vltimo, de abusu detestando misericordiæ Dei admonebo, vt contineamur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

in timore Dei, & ne cum prophano mundo tesaurizemus nobis iram.

DE PRIMO.

Deus singulari consilio multarum rerum spiritualium & cœlestium imagines quasdam in creaturis pinxerat, vt ipsis aliquo modo deduceremur in cogitationem diuinarum rerum & cœlestium. Nam plurima corporalia sunt, quæ quadam analogia nos ducunt in adyta sapientiæ diuinæ. Ita enim placuit optimo Deo nostræ ruditati & infantiæ consulere. Sol hic aspectabilis est signum quoddam, & veluti mysterium Solis inuisibilis Iesu Christi. Radij solares bonitatis & misericordiæ Dei efficaciam notant, qui spargit in vniuersum orbem suæ bonitatis virtutem. Hic ignis visibilis figurat Spiritus sancti efficaciam in cordibus credentium. Coniugium est mysterium arcanæ copulæ Christi & Ecclesiæ, & multa sunt alia huiusmodi. Vt igitur suum quoq; affectum erga homines Dominus pingeret, aliquo modo indidit humanæ naturæ quandam huius rei imaginem. Nam στοργὴ *illa naturalis, seu intimus amor in visceribus parentum erga liberos, est imago animi seu affectus Patris cœlestis erga homines, id quod ipse nomine, facto, & exemplo declarat.* Vult

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Vult appellari Deus misericordiarum, vult nominari misericors & miserator. Sic enim de seipso clamat Exod. 34. Iehoua Iehoua fortis, misericors & miserator, tardus ad iram & multus misericordia & veritate. Hic ipse Dominus se rachum & chanum vocat, hoc est, misericordem instar matris erga sobolem, & miseratorem seu beneficum, idq; ex mera gratia sine hominis merito & dignitate, quod est planè munificentiæ regiæ. Ieremiæ 3. Qui misericors sum, ait Iehoua. hîc nomen Chasid ponitur, quo significatur, vt supra dictum est, paterna storga erga prolem. hoc igitur nomen misericors est paternæ pietatis erga prolem propria appellatio. Proinde cùm in nomine communicat Dominus, non vult à re esse alienus. Deinde facto hunc ipsum affectum comprobat. Quæ enim potest esse maior storga, quàm filium proprium dare pro redimendis nobis, terq; quaterq; miseris hominibus?

Exemplum matris mulieris proponit nobis in Esaia cap. 49: Nunquid obliuiscetur mulier infantis sui, ita vt non misereatur filijs vteri sui, & si illa oblita fuerit, non tamen obliuiscar tui. Hîc Dominus misericordiam suam erga homines confert storgæ mater-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

næ, imò eam multis modis anteponit. Iam ex ijs quæ dicta sunt definitionem misericordiæ Dei erga homines extruamus.

Misericordia ergò Dei erga homines est pius affectus in Deo, quo Deus paternè mundum complectitur propter Filium, quoque vt parens suam prolem, ita ipse humanum genus tenerrimè diligit, afficiturq; eius miseria, adeò vt potius Filium in mortem dari voluerit pro illo redimendo, quàm vt ipsum in peccatis suis periret. Huc illud Pauli pertinet: Commendat Deus erga nos suam charitatem, id est, misericordiam et paternã storgam, qua nos intimè diligit, quòd cùm adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est. huc & illud Iohannis pertinet: Sic Deus dilexit mundũ, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Hanc misericordiam, hunc pium affectum Dei erga homines Paulus dulcissima voce φιλανθρωπίας expressit, quam Plato definit esse ἕξιν εὐεργετικὴν τῶν ἀνθρώπων, id est, habitum benefaciendi hominibus. Verùm cùm hanc Apostolus Deo tribuit, affectionem illam paternam Dei notat, qua homines prosequitur, non propter illorum dignitatem, sed propter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

propter vnigenitum Filium IESVM CHRISTVM, quem constituit propitiatorem, vt locus foret misericordiæ. Iusticia enim Dei non permittebat fieri reconciliationem sine iusta compensatione iniuriæ. Dedit proinde filium quo satisfaceret iusticiæ, vt locus esset misericordiæ.

DE SECVNDO.

Inter oracula de misericordia Dei primùm occurrit vox Dei ad Mosen Exodi 34. Et transiens Iehoua ante Mosen clamauit: Iehoua, Iehoua, fortis, misericors & miserator, tardus ad iram, & multus misericordia & veritate, seruans misericordiam millibus, auferens iniquitatem et præuaricationes & peccatum.

Deuterono: 4. Deus misericors est, Iehoua Deus tuus non derelinquet te, nec disperdet te, neq; obliuiscetur pacti patrum tuorum, de quo iurauit illis (scilicet si reuersus fueris ad Iehouam Deum tuum, & parueris voci illius)

Deuterono: 7. Scies quod Iehoua Deus tuus est Deus, Deus fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & custodientibus præcepta sua vsque ad mille ge-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nerationes. Ibidem: Custodiat Iehoua Deus tuus tibi pactum & misericordiam, de qua iurauit Patribus tuis. In Psalmis plurima sunt Encomia misericordiæ Dei, ex quibus pauca ascribam.

Psalmo 86. Tu Domine bonus & parcens, & multus misericodia omnibus inuocantibus te. Ibidem, Et tu Domine es misericors & clemens, & longus ad iram, & multus misericordia & veritate.

Psal. 103. Misericors & miserator Iehoua, longus ira et multus misericordia. non in seculum contendit, nec in seculum seruat iram, non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis, Quoniam secundum altitudinem cœli super terram roborauit misericordiam suam super timentes se. Quantum distat oriens ab occidente, distare fecit à nobis prævaricationes nostras. Quomodo miseratur Pater filiorum, miseretur Iehoua timentium se.

Psal. 117. Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi, quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum.

Psal. 108. Magna est super cœlos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua.

Psal.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Psal. 145. Misericors & miserator Dominus, tardus ad iram, & multum misericors. Bonus Dominus omnibus, & miserationes eius super omnia opera eius.

Psal. 136. Longum texitur Encomion misericordiæ Dei, in quo Psalmo singuli versus clauduntur hoc hemistichio: quoniam in æternum misericordia eius. Sed quid multis? Totus Psalmorum liber nihil aliud est, quàm bonitatis & misericordiæ Dei prædicatio.

Esaiæ 54. Montes commouebuntur, & colles contremiscent. misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non commouebitu, rdicit miserator tuus Iehoua.

Ibidem: In momento iræ abscondi faciem meam ad momentũ ad te, at in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Iehoua.

Esaiæ 55. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, reuertatur q; ad Dominum, & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam multus est misericordia ad remittendum.

Iere. 3. Threnorum: Misericordiæ Domini sunt, quod non simus consumpti, quia non defecerunt misericordiæ eius.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Item: Nam si dolore affecerit, miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.

Iohelis 2. Conuertimini ad Iehoua Deum vestrum, quia misericors est & miserator, longanimis & multæ misericordiæ, & pœnitet super malum.

Ionæ 4. Scio quod tu Deus clemens & miserator es, paciens & multæ miserationis.

Breuiter, omnes conciones Prophetarum quibus inuitant homines ad pœnitentiam & conuersionem, sunt Encomia misericordiæ Dei. nam Dei misericordia est fundamentum pœnitentiæ. In nouo testamento sunt hæc inter alia multa.

In Cantico virginis Lucæ 2. Misericordia eius in omnes generationes timentibus ipsum.

2. Corinth. 1. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis.

Ad Eph: 2. Deus diues est in misericordia.

1. Petri 1. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

gnam misericordiam suam regenuit nos in spem viuam.

Ad Titum 3. Quando benignitas & φιλανθρωπία apparuit saluatoris Dei, non ex operibus iusticiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam seruauit nos.

DE TERTIO.

Iam figuras & exempla misericordiæ Dei videamus, quo dicta quæ recitauimus, tanquam in tabulis expressa conspiciantur. Nulla enim ratio docendi accommodatior est, quàm cùm dicta de rebus, ceu regulæ accommodentur exemplis, & exempla regulis.

Omnium pulcherrima imago affectus Paterni Dei erga homines Lucæ 15. in parabola de prodigo filio nobis proponitur. Qui filius postquam omnia turpiter dissipasset, ad Patrem reuertitur, sola bonitatis paternæ cogitatione fretus. Existimauit enim se paterna viscera sua miseria posse permouere ad misericordiam, quod & factum est. Nam cùm adhuc abesset longè, vidit eum Pater ipsius, ac miseria motus accurrit, incidit in collum filij, osculatus est eum. Ecce quomodo in Patre misericordiæ affectus excitatur erga pœnitentem Filium.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

lium. Vox Filij pœnitentis concutit paterna viscera, Filius fatetur se indignum esse, vt pro filio habeatur, rogat vt in numero seruorum censeatur. Sed quid Pater? Iubet primùm stolam adferri, mactat vitulum saginatum, chorum congregat, aduocat amicos, facit epulum magnum. Quare? Quia hic Filius meus, inquit, mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Hic Filius prodigus typus est peccatoris, Pater occurrens & eum amplexus imago Dei Patris est, qui non secus afficitur erga pœnitentem peccatorem, quàm Pater optimus erga resipiscentẽ filium & implorantem gratiam. Hîc nulla merita sunt in Filio nisi mortis, quam vt deuitet, ad Patrem confugit. Sic quilibet peccator secum circumfert merita mortis, sed si per pœnitentiam ad clementissimum patrem redierit, vitam inueniet, & redeunti pater occurret, in cuius occursu consolatio est, & in complexu summa clementia & misericordia. Hæc proinde pictura dulcissima est, in qua paternus animus Dei erga homines tanquam in imagine representatur, & commendatur. Pharisæi murmurabant, quòd Christus peccatores reciperet & vesceretur cum ijs, Sed Christus hac pictura animum cœlestis Patris declarans, eorum coarguit vanita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nitatem. Iam cùm in Deo non sit προσωποληψία, nullus quantumuis enormis peccator esse potest, qui non recipiatur in gratiam, modò ad misericordiam paternam confugerit.

Huic typo persimilis & ille est, de perdita oue, quam nonaginta nouem relictis in deserto pastor quærit solicitus, & inuentam imponit humeris cum gaudio, veniensq; domum conuocat amicos & vicinos, ac dicit eis: Congratulamini mihi, nam inueni ouem, quæ perierat. Dico vobis ait Dominus: Ita gaudium erit in cœlo super vno peccatore resipiscente. Gaudeamus ergò, ait Ambrosius, quoniam ouis illa, quæ perierat in Adam, leuatur in Christo.

Eodem pertinet parabola de drachma amissa, quam mulier accensa luce quærit et super inuenta lætatur. Mulier hæc Deum figurat, Lumen accensum prædicationem Euangelij, Drachma hominem in quo erat imago Dei insculpta. Non mediocris, ait Ambrosius, hæc drachma est, in qua Principis est figura. Hæc figura luto peccati obducta, à Christo rursus reparatur in ijs, qui se inueniri permittunt, id est, qui vocantem Christum, & inuitantem ad pœnitentiam audiunt. Sic enim dicit:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

cit: non veni vocatum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Item: venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam vos.

Hisce typis subijciamus exempla, inter quæ primum locum occupat misericordia Adamo & Euæ exhibita. Hos enim etsi maximos peccatores, qui proditoriè à Deo suo creatore defecerunt, Deus ex mera sua misericordia erexit, data promissione de semine conteritvro caput Serpentis, quæ sanè misericordia non pertinet ad solum Adam aut Euam, sed ad totum genus humanum, Quod vt in Adamo lapsum est, ita etiam in Christo gratiæ & misericordiæ promissionem accepit. Huc pertinet illud Pauli: Concluſit Deus omnia sub peccato, vt omnium misereatur. Hic Apostolus vt vniuersalem reatum facit, ita etiam vniuersalem misericordiam. Nam particula vniuersalis & distribuens æquè latè in vtroque membro accipienda est, vt sciamus Deum misericordem esse erga omnes, non minus quàm fuit erga primum parentem nostrum, in quo rei facti sumus & concluſi sub peccatum. hoc multis declaratur exemplis. Nulli enim vnquam, qui veniam peccatorum petiuerunt, passi sunt repulsam. Si peccatum magnum est, misericordia

dia prædicatur magna: si multum, miserationes Dei infinitæ sunt: si antiquum, misericordia Dei ab æterno est: si nouum, nouæ sunt misericordiæ Domini quolibet mane. historia vetus & noua infinitis exemplis abundat. Dauid præstantem ciuem nefariè prodidit & vxorem eius nequiter stuprauit, sed confugiens ad misericordiam Dei veniam impetrat.

Manasses post effusum Prophetarum sanguinem, post institutum idolorum turpissimum cultum, & postquam repleuisset totam Ierusalem omni iniquitate, capitur ab hoste, conijcitur in carcerem, in carcere flectit genua sua coram Deo, confugit ad misericordiam, & in gratiam recipitur, quantumuis ipsius peccata superarunt, vt ipse fatetur, arenam maris.

Latro in cruce pendens audit: Hodie mecum eris in Paradiso. Verùm ne prolixior sim in enumeratione exemplorum, verba Bernhardi ascribam, qui Filium Dei alloquitur in hunc modum: Omnino propter mansuetudinem, quæ de te prædicatur, currimus post te Domine Iesu, audientes, quòd non spernas pauperem, peccatorem non horreas, non horruisti confitentem Latronem, non lachrymantem pecca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

peccatricem, non Cananæam ſupplicantem, non deprehenſam adulterio, non ſedentem in telonio, non ſupplicantem publicanum, non negantem diſcipulum, non perſecutorem diſcipulorum Paulum, non ipſos crucifixores tuos. Et paulò pòſt applicans exempla, addit: Quamobrem quiſquis pro peccatis compunctus eſurit, & ſitit iuſticiam, credat in te, qui iuſtificas impium, & ſolam iuſtificatus per fidem, pacem habebit ad Deum. hæc ille. Breuiter nullus vnquàm inuentus fuit peccator, cui petenti gratia negata eſt. Stat enim firmum & immotum hoc principium: Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicis.

DE QVARTO.

Quàm latè pateat miſericordia Dei, quidúe efficiat, dictum eſſet ſatis in ſecundo & tertio membro, niſi hoſtes quidam gratiæ rem in anguſtum & arctum cogerent. Nolunt enim gratiam & miſericordiam Dei patere omnibus, ſed quibuſdam tantùm deſtinari. Quid autem his opponendum ſit, vbi primùm quid miſericordia Dei efficiat, breuiter & ſummatim perſtrinxero, monſtrabo. Si vno verbo dixero, miſericordia Dei omnia nobis donari, cùm quæ ad præſentem vitam, tùm quæ ad futuram gloriam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

riam pertinet, rem totam quidem expediam, sed non tàm explicatè omnia intelligentur. Veteres Theologi summatim hæc docent: Misericordia Domini, inquiunt, visitat et inspirat, vt tangamur dolore peccati, vt fugiamus ad misericordiam. Vnde Bernhardus: Visitauit & immutauit cor meum, vt amara fierent, quæ mihi prius erant dulcia. Visitauit me, vt vulnera meorum sentirem peccatorum. Expectat pœnitentiam, iuxta illud ad Rom. 2. An ignoras quòd benignitas Dei te inuitet ad pœnitentiam. Huc illud Bernhardi pertinet: Quàm benigna et suauis misericordia tua, ego peccabam & tu dissimulabas, non continebam me à sceleribus, & tu abstinebas te à verberibus. Sustentat conuersos & eos quasi fulcit, ne prorsus deficiant. Psalmus 94. Nisi Dominus auxilium mihi fuisset, breui habitasset in silentio anima mea. Hinc est quòd Theologi quadruplicem modum misericordiæ Dei faciant: Vt sit inspirans, præueniens, concomitans & subsequens. hac sanè distinctione modorum misericordiæ Dei, nihil aliud volunt, quàm principium, progressum, medium & consummationem in negotio salutis soli misericordiæ Deì tribuenda esse. Augustinus in hunc modum de effectibus misericordiæ Dei scribit: O fra-

tres

tres mei, quid Christum incarnauit nisi misericordia Dei? Quid subiecit nostræ miseriæ, nisi sola clementia? O beata misericordia, quæ sola commertium nostræ salutis agnouit. Sola enim misericordia ad Deum dirigit hominem, sola ad Deum deducit hominem, hæc est sola mediatrix auersos consolans, hæc disiunctos copulat, hæc sola Deum humilians, hominem sublimat. O quàm pia fuit Dei descensio, vt nostra esset glorioſa assumptio. O grandis misericordia, O infinita, Tu sola potuisti trahere Deum de cœlo ad terram, & nos de exilio ad regnum eligere. O magnum misericordiæ vinculum, quo Deus ligari voluit & potuit, & homo ligatus vincula iniquitatis dirumpit. O homo si tuam considerares miseriam & opera Dei erga te, non inuenires nisi misericordiam. Misericordia est si flagellat Deus, vt emendet, si à peccato per tribulationem liberat, si hypocritas & tyrannos regnare permittit. hæc Augustinus. Si quis autem velit exactius videre, quid faciat misericordia Dei, seipsum inspiciat, seipsum examinet, conferat præterita cum præsentibus & præsentia cum præteritis, quod si fecerit, verè dicturus est cum Dauide: misericordia Domini abyssus multa. Item, Misericordia Domini plena est terra.

Porrò

Porrò quousq; se extendat misericordia Dei, satis dictum esset, nisi hostibus misericordiæ Dei esset respondendum. Nos ex verbo Dei affirmamus misericordiam Dei extendere se ad omnes omnium ætatum homines, hoc est, Deum ex mera sua bonitate omnibus offerre gratiam, & velle omnium salutem ex gratuita sua misericordia. Nec vllum hominem ad certam damnationem creasse. immotum enim est, quod dicit Sapiens: Deus non est author mortis, nec virorum interitu delectatur. Verùm hic antiquus serpens hostis humani generis Sophistica sua conatur nobis aliud persuadere, & occultè hominibus obijcit desperationis occasionem, cùm negat gratiam & misericordiam Dei vniuersalem esse. Sed Diabolicæ Sophisticæ quatuor opponamus. 1. Missionem Filij in mundum, vt saluaret quod perierat. 2. Promissionem vniuersalem, qua omnibus & singulis offertur gratia & misericordia: Proclamate (ait Dominus) Euangelium omni creaturæ. 3. Mandatum vniuersale, quo omnes & singuli iubentur Christum audire & in eum credere. 4. Obsignationem gratiæ vniuersalem, quæ gentibus omnibus offertur ex mandato Christi, qui iubet baptizari omnes gentes. Verùm quia de his quatuor in commentarijs

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nostris in Epistolam ad Ephe. dictum est capite primo, nolo hîc prolixior esse.

Quòd autem multi damnantur, ideò fit, quia multi non agnoscunt veritatem Dei, multi dexteram Dei sibi porrectam apprehendere nolunt, multi vocantem Christum audire recusant. Contemnunt mandatum Dei, abijciunt gratiam, propter hanc contumaciam iustissimo Dei iudicio damnantur. Quemadmodum enim hic sol aspectabilis omnibus lucet, et natura sua in omnia spargit radios claritatis suæ, sed is tamen, qui fugit Solem, vel oculos auertit, aut cæcus est, lucis Solaris non fit particeps, cuius culpa? Certè non Solis, qui à nemine retrahit suos radios, sed sua propria proteruia, qua Solem auersatur: ad eundem modum Deus, apud quem est misericordia & copiosa redemptio, suum verbum in totum mundum emittit, iubet vt audiant Filium, offert omnibus gratiam Verbo & Sacramentis. Verùm hîc, qui verbũ Dei contemnunt & obedire recusant, vult in sua contumacia perire iustè, quos ex misericordia & bonitate saluos voluisset. Terrenus pater vult ex storga naturali liberos suos beatos & felices fore, sed cum hac conditione, si boni & probi fuerint. nam contumaces

&

& incorrigibiles hæreditate excludit. Rex mundanus iustus & bonus suos subditos vult omnes incolumes & saluos esse, sed per Legis suæ obseruantiam, iuxta cuius præscriptum viuere subditos oportet. Verùm si quis petulantia Regem contempserit, vult eum Rex perire, vel de medio tolli, quem alioqui, si legis obseruans fuisset, voluisset saluum & felicem: Sic etiam Deus contemptores sui verbi iustè punit, quos saluos voluisset, si suo verbo obtemperassent. Et vt bonus artifex finem sui operis ob oculos habet, dum aliquod opus molitur, Sed si quod vas fractum fuerit, illud abijcit, aut si fieri potest, de nouo facit. Sic & Deus finẽ creationis hominis intuetur, videlicet vt homo sit templum Dei, illum celebrans. Verùm si homo Deo non obtemperat, aut abijcitur à Deo, aut expectatur pœnitentia, qua quasi nouus prodit homo. Nemo proinde Deum accuset, si perit. Nemo hoc fatis tribuat, sed potius suo fatuo iudicio ascribat, quo mortem anteponit vitæ, & infernum cœlo. Et cogitet vnusquisque nullum peccatum grauius esse, quàm Deum æqualem putare, atq; ideò recusare pœnitentiam & desperare de venia. Obiectiones aduersariorum non est quod more-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

mur, postquam nobis de veritate Dei immota constat.

DE QVINTO.

Vsus doctrinæ de misericordia Dei, etsi multiplex atq; adeò in tota vita eiusq; partibus omnibus perpetuus est, tamen quo nobis dulcius frui liceat hoc tanto bono, quosdam vsus recitabo, & potissimùm quinq;, qui sunt etiam præcipui.

Primus in conuersione peccatoris conspicitur.

Secundus in precatione.

Tertius in quotidiana pœnitentia.

Quartus, in externa hominum conuersatione.

Quintus in agone mortis, in quo animæ anchora quædam sacra existit, misericordiæ Dei cogitatio.

Primus vsus est in conuersione peccatoris ad Deum: quæ conuersio fieri nullo modo potest sine misericordiæ Dei noticia, quæ fundamentum est, veræ & salutaris conuersionis. Cùm homo accusatur à Lege, propter suam transgressionem, venit in noticiam peccati: ex noticia peccati venit in cognitionem iusti iudicij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

dicij Dei in peccatores. Ex hac cognitione omnino in desperationem ruit, si solam Legem intueatur. Nam Lex ipsa omnem hominem absq; omni exceptione obligat, vel ad obedientiam, quæ in hac vita impossibilis est, vel ad pœnam, quæ est maledictio, iuxta hanc Legis damnatoriam sententiam: Maledictus omnis, qui non fecerit ea, quæ scripta sunt in Lege Domini.

De conuersione hominis ad Deum per fidem in Christum nihil agit Lex, vt quæ iram & non misericordiam operetur. Opus est igitur noticia misericordiæ Dei ad pœnitentiam seu conuersionem, quæ sanè noticia Euangelij propria est. Nam Euangelium monstrat nobis Christum, in quo nos diligit Pater, ac misericordia planè paterna complectitur. Hoc discrimen inter Legis noticiã & Euangelij clarissimè ostenditur Ezech. 33. vbi populus postquam accusatus est à Propheta propter Legis diuinæ transgressionem, in hanc desperationis vocem erumpit: Iniquitates nostræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? Dic ad eos, ait Dominus ad Prophetam: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur ac viuat. Hîc clarè duo videmus, primum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

mùm, quòd ex Legis doctrina non ſit per ſe initium conuerſionis, (ſed per accidens) verùm deſperationis potius. Deinde quòd ex noticia voluntatis Dei nolentis mortem peccatoris, ſed vitam volentis, initium capiat ſalutaris conuerſio. Simile exemplum videmus in actis Apoſtolicis capite 2. Poſtquam enim Petrus longa concione accuſaſſet peccatum Iudæorum, qui occiderunt Chriſtum, atq; eos primæ & ſecundæ Tabulæ reos peregiſſet, veniunt in cognitionem peccati iuſtiq; iudicij Dei, adeò vt compuncti corde in deſperationis periculum inciderint, id quod ex ipſorũ verbis patet. Dicunt enim Petro & alijs Apoſtolis: Quid faciemus viri fratres? ac ſi dicerent: nos ex concione Petri intelligimus nos reos eſſe, atque adeò nos iuſtè damnari agnoſcimus, nec videmus vllum effugium, quin in damnationis malum incurramus, quid ergò nobis conſilij datis? huc vſque concione Legis perducti ſunt Iudæi. ſed quid ad hoc Petrus? μετανοήσατε, inquit, hoc eſt, pœnitentiã agite, ſeu cõuertimini, et baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in nomine Ieſu in remiſſionem peccatorum. hæc concio longè alia eſt, quàm prior fuit. In priori non facta eſt pœnitentiæ & conuerſionis mentio, ſed poſtquam malleo Legis corda eorum ſunt pulſata, aperi-

tur

tur illis thesaurus misericordiæ, & iubentur resipiscere. Nam Christus illis proponitur, in quo & Pater placatus est, & recipit in gratiam ex misericordia omnes verè pœnitentes seu resipiscentes. Breuiter, Vox Legis maledictos pronunciat transgressores omnes sine exceptione. Sed Euangelium restringit Legis sententiam, cùm inquit, Nisi egeritis pœnitentiam, hoc est, nisi per fidem conuersi fueritis, freti bonitate & misericordia Dei propter Christum. Hoc discrimen inter prædicationem Legis arguentis peccata & prædicationem conuersionis obseruatur in omnibus Propheticis & Apostolicis concionibus. Summa huc redit, quòd ex Lege sit noticia peccati, iræ & mortis, Ex Euangelio autem noticia iusticiæ, gratiæ seu misericordiæ & vitæ, sine qua noticia conuersio inchoari non potest, vel in hunc modum: iniquitatum noticia, quæ est ex Legis prædicatione, ad compunctionem impellit. Cognitio autem fœderis (cuius sponsor est Christus Dominus) quæ est misericordiæ promissæ cognitio, ad conuersionem inuitat. Ex hisce patet, quem locum Lex in prædicatione conuersionis habet. non prædicat ipsam conuersionem, sed tantùm ad conuersionem præparat. Dum hominum iniquitatem ponit ob oculos, eisq;

comminatur æternas pœnas propter transgressionẽ Legis diuinæ, iuxta illud Ieremiæ Threnorum 2: Prophetæ tui non aperiebant tibi peccata tua, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Hîc videmus apertè distingui Legem & conuersionis doctrinã, vt destinatum, et finem. Illa iram ostendit vt terrorem incutiat, Hæc gratiam proponit, vt à terrore liberet. Vtrumq; pulcherrimè pingitur Luc. 15. in Acolasto, hic primùm fame magistra sentit suum malum. Ita nos Lege magistra intelligimus nostram damnationem. Deinde spes melioris fortunæ, si ad patrem redierit, animũ resipiscenti iuueni dedit. Ita nos cogitatione misericordiæ, quam nobis prædicat Euangelium, reuocamur à desperatione ad resipiscentiam. Proinde quemadmodum hic iuuenis paterni affectus fiducia, ad quærendam conciliationem erigitur: Ita nobis conuersionis sit initium oportet diuinæ misericordiæ agnitio, quæ nos ad benè sperandum excitet. Ambrosius: Nemo pœnitentiam agere potest, nisi qui sperat indulgentiam. Hanc autem nemo potest sperare, nisi qui Deum misericordẽ esse agnoscit. Augustinus: Non solùm cùm agitur pœnitentia, verum etiam cùm agatur, Dei misericordia est necessaria. Ex his

patere

patere puto, quis sit vsus misericordiæ Dei in pœnitentia seu conuersione peccatoris.

Porrò quia dicimus misericordiam Dei causam pœnitentiæ esse, & hanc prædicari in Euangelio, & non in Lege, sunt qui nostram sententiam conuellere conantur, affirmantes legis esse prædicare pœnitentiam, quam Prophetæ conuersionem nominant, & non Euangelij: Et nituntur hoc potissimùm fundamento: Lex accusat peccatum, igitur prædicat pœnitentiam. Sed falluntur, cùm idem putant esse accusare peccatum, & prædicare pœnitentiam. nam hæc differunt, vt destinatum & finis, vt præparatio necessaria ad rem, & res ipsa. Lex enim dum accusat peccatum, vulnus ostendit & mortem proponit, vt nobis medici manus fiat gratior & acceptior. hoc ex superioribus clarè patet.

Vsus varius vocabuli pœnitentiæ disputationi locum fecit, quare vt sine errore respondeamus aduersarijs, vsus vocabuli explicandus est. Latinum vocabulum pœnitentia, & μετάνοια Græcum, quo vsi sunt Euangelistæ, multùm differunt. Pœnitentiæ enim vox proprijssimè displicentiam facti significat, qualis esse potest in omni homine,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

quem pœnitet sui facti, siue ob turpitudinem rius, siue ob pœnam, quæ factum iustè comitatur, siue quamcunq; aliam ob causam. In hac propria significatione plerunq; Doctores Ecclesiæ hanc vocem pœnitentiæ accipiunt, respicientes ad ἔτυμον vocabuli potius, quàm ad vocabulum Græcum μετάνοιαν. Etsi autem fateor hanc pœnitentiam necessariam esse ad conuersionem, nego tamen ipsam conuersionem in ea sitam esse. Nam potest talis pœnitentia etiam esse in impijs, vt in Cain, Iuda & alijs. Hoc pœnitentiæ genus sola Lex directè & propriè prædicat. Directè & propriè dico, quia Euangelium per accidens peccatum arguit & accusat, vt lux tenebras, virtus vitium, vita mortem, pulchra turpia &c. Lex verò propriè & directè, quod cùm negaret Islebius disputans pœnitentiam hanc contritionis ex violatione filij (vt loquebatur) prædicandum esse, ipsamq; Legem moralem cum ipso Mose ab Ecclesia Dei reijciendam esse, iustè à Luthero & Philippo reprehenditur, vt Legis diuinæ contemptor. Quare & Antinomus à Luthero nominatus est. Sciant proinde studiosi in tota illa disputatione Lutheri contra Antinomos pœnitentiæ vocabulum non pro conuersione, quæ μετάνοια dicitur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tur, & redditur à veteri interpræte pœnitentia, accipi, sed pro displicentia facti, quam contritionem vocant. Cæterùm quia hæc pœnitentia contritionis via est ad conuersionem, & præparatio quædam necessaria, placuit Ecclesiasticis scriptoribus per Synechdochen vocabulum vsurpare, vt complectatur pœnitentia, cùm dolorem antecedentem, qui excitatur per Legem, tùm conuersionem ipsam, quæ est fidei per Euangelij prædicationem, & studium nouæ obedientiæ, quod cum conuersione coniunctum est. Non enim potest Spiritus fidei esse sine motibus Spiritualibus, qui sunt inchoatio nouæ obedientiæ. Hinc est, quòd tres partes pœnitentiæ numerent, videlicet, Contritionem, Fidem, & nouam obedientiam.

Contritio ipsa per se sine fide non est bonum opus Deo placens, sed est pœnæ quoddam initium in mente sibi malè conscia, vt in Cain, Iuda & alijs multis. Immotum enim stat hoc principium: Impossibile est Deo placere sine fide. Et quicquid non est ex fide peccatum est. Verùm vbi ad contritionem accesserit spes veniæ seu fides per prædicationẽ Euangelij, Contritio fit sacrificium Deo gratissimũ, iuxta illud: Sacrificiũ Deo Spiritus contribulatus, cor contri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

contritum & humiliatum Deus non despicis. Et Esaiæ. 66: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritum. Et Christus Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Cum hac connectione contritionis & fidei seu conuersionis, coniunctum est etiam studium nouæ obedientiæ, iuxta præcepta Decalogi, quod sanè studium placet propter fidem, sine qua nulla vera obedientia inchoari potest, atq; ita Ecclesiastici Doctores sæpè vocabulum pœnitentiæ per Synecdochen accipiunt, ad quam docendam pertinet totum Ecclesiæ ministeriũ. nam contritio per Legem excitatur, fides ex auditu Euangelij nascitur, noua obedientia ab vtraq; doctrina dependet, nempe Legis & Euangelij. nam vt Lex docet, quæ opera Deus requirit: Ita Euangelium ostendit quomodo inchoantur & placent.

Tertiò, est & pœnitentia quædam quotidiana & perpetua sanctorum. nam cùm iuxta dictum Sapientis, septies in die cadit iustus & resurgit, opus est quotidiana agnitione peccatorum & fide, qua statuitur remitti peccata. Hinc Hieronymus: Septies in die cadit iustus, Si iustus, quomodo cadit? Si cadit, quomodo iustus? Sed iusti vocabulum non amittit, qui

per

per pœnitentiã ſemper reſurgit. Huc pertinet oratio Sanctorum: Remitte nobis debita noſtra. Sed diſcernendum eſt inter peccata, quibus excutitur fides, & cum quibus fides ſtare poteſt. Peccata voluntaria & contra conſcientiam commiſſa, fidem omnino extinguunt, & Spiritum ſanctum excutiunt, atq; adeò hominem de nouo obligant ad æternas pœnas, niſi rurſus conuertatur. Peccata multa ignorantiæ, quæ à nobis non cogitantibus committuntur, nec Spiritum ſanctum excutiunt, nec fidem extinguunt, ſed remittuntur ſanctis propter Filium. propter hæc peccata opus eſt perpetua pœnitentia, quæ abſoluitur mortificatione & viuificatione, de qua copioſè Paulus diſputat Roma. 6.

Μετάνοια, quam non ſatis apto vocabulo reddunt pœnitentiam, nonnulli rectius reſipiſcentiam, non habet nomen propriè à diſplicentia facti, ſed à mutatione mentis, quæ eſt conuerſio ad Deum per fidem in Ieſum Chriſtum. nam fide ſola homo ſe ad Deum conuertit, & hanc ob cauſam Iohannes Euengeliſta, quoties de conuerſione agit, vtitur vocabulo fidei. Hebræi conuerſionis vocabulo vſi ſunt, quod congruit cum Græca appellatione, niſi quòd vox Græca μετάνοια clarius explicet conuer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

conuersionis formam, videlicet, quòd non sit corporis aut pedum reflexus, sed mentis mutatio, scilicet per fidem in gratuitam promissionem remissionis peccatorum, atque ideò dicuntur Euangelistæ prædicare pœnitentiam in remissionem peccatorum. Et Christus ait: Oportet in nomine meo prædicari μετάνοιαν, hoc est, conuersionem, & remissionem peccatorum omnibus gentibus, atque ita μετάνοια seu conuersio & remissio peccatorum coniuncta sunt, vt sciatur vtrumque, & quod offerat Euangelium, & quinam capaces sint beneficiorum Euangelij. Forma igitur pœnitentiæ salutaris cùm sit conuersio per fidem, rectissimè & proprijssimè definitur Euangelium esse vniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum. Qui autem contendunt prædicationem pœnitentiæ, quæ est conuersio per fidem, ad Legem referendam esse, tollunt præcipuam consolationem Euangelij, videlicet, quòd Euangelium concionetur de vniuersali gratia & misericordia Dei, cuius omnes pœnitentes, hoc est, conuersi verè redduntur participes. Nam cùm dicit Christus: Oportet in nomine meo prædicari μετάνοιαν & remissionem peccatorum in omnes gentes, summa conso-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

consolatio proponitur in particula vniuersali & distributiua, siquidem cùm omnibus mandat prædicari in nomine suo pœnitentiam, offert omnibus remissionem peccatorum, cum qua coniuncta est iustificatio, donatio Spiritus sancti, & inchoatio vitæ æternæ.

Quòd autem quidam affirmant μετάνοιαν aliquando significare dissplicentiam facti, qualis esse potest in impijs, id non nego, sed tantùm eius propriam significationem defendo, quæ est in Euangelicis historijs, & in actis Apostolicis, qua Apostoli reddiderunt vocem Hebraicam Thescuba, id est, conuersionem.

Ex his constare puto verissimum esse quod proposuimus, videlicet, quòd misericordia sit fundamentum pœnitentiæ seu conuersionis. Deinde, quòd immota sit definitio Euangelij, cùm definitur esse vniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine CHRISTI. Præterea quòd Legi Dei tribuendus sit locus & ante conuersionem, vt homo præparetur, vt Ieremias loquitur, ad pœnitentiam: & post conuersionem, vt sit norma nouæ vitæ & obedi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

obedientiæ Dei ex fide præstandæ. Damnamus igitur Antinomos, qui Legis prædicationi in Ecclesia nullum locum relinquunt.

Secundus vsus cognitæ misericordiæ Dei in orationibus sanctorum locum habet, nullus enim vnquam orare Deum rectè potest, nisi qui statuit Deum misericordem esse, & placatum propter Filium: Per hunc enim vt patres veteris Testamenti, ita & nos habemus accessum ad Patrem. Hoc ipsum Dominus indicat, in forma precandi, quam suis commendauit discipulis. ita enim iubet, vt dicamus: Pater noster, qui es in cœlis &c. hæc paterna compellatio misericordiæ Dei est confessio, qua inter precandum nitimur, & simul includit fiduciam Mediatoris. Exempla plurima in scripturis se offerunt. Dauid in plerisq; Psalmis fidem suam erigit fiducia misericordiæ, & vt alios locos omittam, ita precatur in Psalmo 51. Miserere mei Deus, secundum misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Salomon orans pro sapientia impetranda, ita incipit, Sapientiæ 9: Deus patrum ac Domine misericordiæ. Daniel capite 9: Obsecro Domine Deus magne & terribilis, custodiens pactum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tum & misericordiam diligentibus te. Et rursus, Tibi Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te. Item: Neque in iustificationibus nostris prosternimus ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Et vt significet Daniel, se intueri olim promissum Semen benedictum, cùm meminit misericordiæ, addit in precatione, vt se exaudiat propter Iehoua, hoc est, propter Christum verum Deum, qui ordinato à Deo tempore humanam assumpsit naturam in vnionem personalem. Hæc fiducia diuinæ misericordiæ, vt est confessio propriæ miseriæ: ita etiam efficax est Christi mediatoris agnitio. nam quotiescunq; patres meminerunt misericordiæ, cogitant simul de causa, quæ est promissio Seminis benedicti, in quo benedicendæ erant omnes gentes. Nos proinde oraturi respiciamus ad Patrem misericordiarum, & agnoscamus Christum mediatorem, simulq; deploremus ex animo nostram miseriam, quod si fecerimus, verè sentiemus auxilium in tempore oportuno. Turci, Iudæi obstinati, aliæq; prophanæ gentes, quia non agnoscunt Filium, nequaquam statuere possunt, quòd Deus exaudiat peccatores ex fide inuocantes. Quare non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

verè orare possunt, etiamsi longissimis precationibus & crebris se fatigant.

Tertius vsus cognitæ misericordiæ Dei in quotidiana pœnitentia sentitur. Nam cùm sancti, quæ est infirmitas carnis, quotidie labuntur, quotidiana indulgentia opus habent. Hæc autem in sola misericordia propter Christum quærenda est. Multum delinquimus propter ignorantiam, multum per negligentiam, multum per infirmitatem, neque est qui se immunem & tutum à peccato ad momentum oculi statuere possit, à quo resurgere non valemus, nisi Deus ipse Pater misericordiarum ex bonitate suam porrexerit dextram. De hac re pulchrè scribit Augustinus, cuius hæc sunt verba: Domine confiteor vt docuisti me, nihil aliud sum, quàm vniuersa vanitas, & vmbra mortis, & abyssus quædam tenebrosa, & terra inanis & vacua, quæ sine tua benedictione non germinat, fructum quoque non facit, nisi confusionem, peccatum, & mortem, Si quid boni vnquam habui, à te recepi, quicquid boni habeo, tuum est, vel à te habeo. Si quando steti, per te steti. Si quando cecidi, per me cecidi, & semper in luto iacuissem, nisi tu me erexisses, semper cæcus fuissem, nisi tu me illuminasses,

nasses, quando ce
si tu mihi manu
iam me erexisti, se
stimuisses, sæpius
nasses. Sic semper
tua & misericordia
me ab omnibus mali
sentans à præsentibu
præcidens etiam an
ullens occasiones &
mihi feciſſes, omnia
quoniam scio Domin
quod vnquam fec
icere alter homo.
luculenter ostend
gitatio immensæ mi
Christum, in quotidi
tia. Quocies cunque
tem nostram & fac
temus & prædicem
semper paratus est
ri claudit viscera
misericordiam co
& perfecto corde
um & sanctum p
sterum peccatis

nasses, quando cecidi, nunquam surrexissem, nisi tu mihi manum porrexisses. Postquam etiam me erexisti, semper cecidissem, nisi tu me sustinuisses, sæpius perijssem, nisi tu me gubernasses. Sic semper Domine, sic semper gratia tua & misericordia tua prævenit me, liberans me ab omnibus malis, saluans à præteritis, suscitans à præsentibus, & muniens à futuris, præcidens etiam ante me laqueos peccatorum, tollens occasiones & causas, quia nisi tu & hoc mihi fecisses, omnia mundi peccata fecissem, quoniam scio Domine, quòd nullum peccatum est, quod vnquam fecerit homo, quod non possit facere alter homo. Hæc Augustini confessio satis luculenter ostendit, quam sit necessaria cogitatio immensæ misericoridiæ Dei propter Christum, in quotidiana sanctorum pœnitentia. Quocieſcunque igitur sentimus infirmitatem nostram & faciles in peccata lapsus, cogitemus & prædicemus misericordiam Dei, qui semper paratus est ad ignoscendum, qui nemini claudit viscera misericordiæ suæ, modò ad misericordiam confugerimus in vero timore & perfecto corde, sine hypocrisi adferentes pium & sanctum propositum de cauendis in posterum peccatis contra conscientiam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Quartus vſus cognitæ miſericordiæ Dei in imitatione poſitus eſt, & conſpicitur in externa hominum conuerſatione. Nam hæc, quomodo agendum ſit cum proximis noſtris, nos monet. De qua re Chriſtus Dominus nobis hanc regulam tradidit: Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Et alibi: Diligite vos inuicem, ſicut ego dilexi vos. Auguſtinus: O ſi diligenter conſideremus miſericordiã Dei in nobis, habemus miſerendi formam. Et paulò pòſt: Studeamus igitur fratres, dum viuimus, miſericordiam rapere. Cibetur à nobis eſuriens, veſtiatur à nobis nudus, recipiatur à nobis peregrinus, conſoletur per nos pupillus, viſitetur à nobis infirmus, ſepeliatur à nobis defunctus. iſta enim ſunt opera miſericordiæ, de quibus interrogari debemus in die nouiſſimo. Bernhardus: Ille offert ſacrificium, qui facit miſericordiã. Qui in alterum miſericors non fuerit, non poteſt inuenire miſericordiam. Breuiter cùm Deus Pater vult ſuos filios ſe imitari, nemo poteſt de Deo Patre gloriari, niſi qui Patris miſericordiam conatur imitari. Hoc autem vt valeamus, indigemus miſericordia, qua in nobis per ſpiritum ſuum excitet Deus pietatis & miſericordiæ erga proximum aculeos.

Quintus

Quintus vsus & postremus cognitæ misericordiæ Dei in agone mortis conspicitur. nam cùm nec medici manus, nec amicorum opera ad iuuandum est idonea, sola Dei misericordia reliqua est, tanquam anchora sacra, hanc cùm fidelis mittit in tentationis mare, solatium experitur ineffabile. hanc enim opponit omni tentationum generi, hanc morti obijcit, hac fretus Diabolo & inferno insultat, adeò vt iam exhalaturus animam non dubitet cum sancto Iob dicere, Scio quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die resurgam, & cum Dauide: Non timebo millia hostium circumdantium me.

Quanquam autem mors ipsa per se horrenda est, & ipsissima peccati imago, tamen ijs omnibus, qui fidem Christi habent, verè est preciosa, cùm quia illius aculeus per mortẽ Christi est retusus, vt somnus potius, quàm mors iudicetur, tùm quia est finis erumnarum præsentis vitæ. Bernhardus dicit, quòd vita & causa mortem prèciosam reddant. Finis enim vitæ benè actæ non potest nisi esse glorioſus. Causa quoq; mortis æstimanda est. nam si quis pro defensione veritatis moritur, vt multi martyres fecerunt, verè mors

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ipsius preciosa est, qua veritas Dei quodammodo obsignatur.

Memini quondam nobilem matronam, cùm iam videretur morti vicina esse, astantibus et lugentibus dixisse, iam ego magis, quàm ante vnquam gaudeo. Mox enim futurum est, vt victa morte conspectu Iesu saluatoris mei fruar. Cùm autem astantes mirarentur fortitudinem animi, quædam matrona subiecit, quî fit, quòd tu mortem non metuas? quam filius Dei adeò exhorruit, quòd sanguineas guttas sudauerit? cui illa veluti triumphans respondit: Quòd filius Dei saluator meus Iesus Christus exhorruerit mortem, profectò mirum non est. nam totius mundi peccata in se receperat, iram Dei sustinuit, & tanquam reus omnium peccatorum pœnas luit: Ego autem cùm ex misericordia Dei remissionem peccatorum habeam, & vestita sum Christi iusticia, quid timebo? Christus meus est victor mortis, quomodo ego succumberem? Huiusmodi πληροφορίαν in media concipitur morte, ex cogitatione misericordiæ Dei propter Christum. Est autem hæc ars moriendi optima. Qui enim ita moritur, non gustat mortem, sed vt Christus dicit, transit de morte ad vitam. Hanc artem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tem meditari oportet per totam vitam, vt cùm res postulauerit, tanquam Gigas inuictus te morti opponas, non tua tamen fretus potentia, sed potentia Christi, qui victor est mortis, non pro se tantùm, sed pro toto corpore, hoc est, pro omnibus ijs, qui Christo per fidem inseruntur.

DE SEXTO.

Duo sunt præcipua vitia securorum hominum, qui viuunt prout affectibus rapiuntur. Vnum diffidentiæ, Alterum temeritatis seu audaciæ: Diffidentia, qua Deum mendacij quodammodo accusant, excluſi sunt à familia Dei. Temeritate, qua Deum securè contemnunt, ruunt præcipites in quæuis scelera tanquam phrenetici: vtroq; vicio intercluditur via ad veram sapientiam, quæ primus gradus vitæ est. Dicit enim Sapiens: In animam κακότεχνον non intrabit sapientia. Sapientia autem hæc constat recto intellectu de rebus salutis, & motu cordis congruente cum intellectu affectúque ad Deum colendum iuxta ipsius præcepta. Etsi autem huiusmodi homines sæpius verbo Dei admonentur, alijsque rebus, vt resipiscant, manent tamen plærique in sua diffidentia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

pertinaces & temeritate ſua Deum grauiſſimè tentant, prorogantes tempus, quo reſipiſcere ſibi proponunt, ſtultè freti miſericordia, quam ſuperbè contemnunt. Putant enim ſatis eſſe, ſi extremum halitum pœnitentiæ agendæ reſeruarint. Hunc miſericordiæ Dei abuſum grauiter taxat Syracides hiſce verbis: Ne dicas, miſericordia Dei plurima eſt, multitudinẽ peccatorum meorum mihi ignoſcit. tàm enim ira, quàm miſericordia à Deo properabit, ac ſuper ſceleratos furor eius requieſcit. Ne igitur differas conuerti ad Deum, ſubitò enim ira Domini erumpit, & cùm ſecurus eris, profligaberis, atq; in tempore vltionis peribis, & rurſus: Si peccaſti fili, ne pergas peccare, ſed pro delictis commiſſis deprecare, tanquàm à conſpectu ſerpentis fuge peccatum, nam ſi propius acceſſeris, mordebit te. Quàm periculoſa & pernicioſa ſit peccandi conſuetudo ac continuatio comparatione oſtendit Sapiens: Comparat enim peccatũ venenatiſſimo ſerpenti. Nam vt huius morſus perniciem ſolùm adferre poteſt, ita morſus ſiue aculeus mortis eſt ipſum peccatum. Hortatur igitur Sapiens ad pœnitentiam, videlicet vt à perpetratis peccatis abſtineamus, & in poſterum nobis caueamus à peccato. Cum his congruit admonitio

Augu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Augustini, qui in libro de salutaribus documentis inter cætera scribit, in hunc modum: Clementissimus Dominus confugientibus ad pœnitentiam ignoscit, sed ne de misericordia tamen securi existamus, vt peccatis peccata augeamus, neque dicamus, donec viget ætas carnis nostræ concupiscentias exerceamus, & postremò in senectute, malorum pœnitentiam agamus. Pius enim est Dominus et misericors, nec vltrà facinorum nostrorum recordabitur. Ibidem alibi: Sperando decipitur, qui dicit: Bonus est Dominus, misericors est Deus, faciam quod mihi placet, quod libet, laxem habenas, cupiditatibusq; meis impleam desideria animæ meæ: Quare hoc? quia misericors est Deus, mansuetus est Deus. Et rursus immittit Diabolus securitatem, vt inferat perditionem, neque denumerari possint quantos hæc inanis spei vmbra deceperit. Et rursus, fratres, quando habemus tempus misericordiæ, non nobis blandiamur, nõ nos demittamus, non dicamus, semper parcit Deus, ecce feci heri, & pepercit Deus, facio & hodie, & parcit Deus, faciam & cras, & parcet Deus. Attendis ad misericordiam & non times iudicium, si vis cantare misericordiam, iudicium intellige,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

quia ideò parcit, vt corrigas, non vt in malignitate permaneas.

Cæterum ne in noſtram perniciem cum plerisq; abutamur & nos Dei miſericordia, ac nobis theſaurizemus iram in die iræ, nonnulla argumenta colligam, quæ nos ab abuſu miſericordiæ Dei reuocabunt, quæ nos continebunt in timore Dei, & quæ nos ad pœnitentiam veram maturandam inuitabunt.

Primum, incertus vitæ terminus. nemo enim nouit qua hora, quo momento, aut quo modo ſit ſibi hinc migrandum: Hæc incertitudo meritò nos ad maturandam pœnitentiam excitare deberet. Chriſtus hortaturus diſcipulos ad vigilantiam, hinc petit argumentum cùm ait: Vigilate & orate, quia neſcitis neq; horam neq; diem. Et Lucæ 12. proponit Dominus parabolam de diuite ſecuro & procraſtinante pœnitentiam: hominis, inquit, cuiuſdam diuitis vberiores fructus ager attulit, itaque cogitabat apud ſe dicens: Quid faciam quòd non habeam, quo congregem fructus meos? Et dixit, hoc faciam, deſtruam horrea mea, & maiora ædificabo, atque illuc congre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

gregabo fructus meos, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, oblectare: Dixit autem ei Deus: O stulte, hac nocte repetam animam tuam abs te, quæ verò parasti cuius erunt? Ita est, qui thesaurizat sibi, nec est in Deo diues. Hinc postea infert Dominus, quin potius quærite regnum Dei &c. Item: Beati serui, postquam venerit Dominus inuenit eos vigilantes. Item: Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. Et Augustinus ait: Largitur tibi Deus spacium correctionis, sed tu plus amas dilationem, quàm emendationem, expectas, & de misericordia Dei tibi plurima polliceris, quasi ille, qui tibi per pœnitentiam promisit salutem, promiserit tibi longam vitam, vnde scis quid pariat crastinus dies? Rectè dicis in corde tuo, cùm me correxero, Deus mihi omnia peccata mea dimittet. Negare non possumus quòd correctis ac conuersis Deus indulgentiam promisit. Nam in quo Propheta mihi legis, quia promisit Deus correcto indulgentiam, num mihi legis, quia promisit tibi longam vitam? Hæc proinde incer-

incertitudo termini vitæ nos admoneat maturandæ pœnitentiæ, ne citius opinione nostra impingamus (vt Ieremias loquitur) ad montes caliginosos, atque ita obruamur iusto Dei iudicio. Multi fuerunt, qui sperauerunt se vitam prorogare posse ad senectutem, sed in medio senectutis flore occubuerunt: Multi quietum finẽ vitæ expectarunt, sed in exilio perierunt. Multi ex notis et amicis proposuerunt sibi solatia in agone mortis, sed inter hostes miserè perierunt. Multi polliciti sunt sibi tempus, quo in lecto decumbentes ingemescerent & resipiscerent, sed subitò ex hac vita erepti sunt. Seneca pulcherrimè monet, cùm ait: Noli huic tranquillitati confidere, momento mare euertitur, & eodem die, vbi luserunt nauigia, sorbentur. Breuiter: Cùm nemo sciat, num spiritum per nares emissum reuocare possit, stultissimè agunt, qui cum contumelia Dei procrastinant pœnitentiam, ac si temporis momenta in suis haberent manibus.

Secundum, thesaurus plurimorum scelerum, iræ Dei, & pœnarum pernicosissimus procrastinatione pœnitentiæ colligitur. Vnde Paulus Rom. 2: Secundum duritiem tuam & cor pœnitere nescium, thesaurizas tibi iram in die

in die iræ. Peccatum enim, quod per pœnitentiam non opprimitur, mox ſuo pondere in aliud trahit, de hoc rurſus in aliud, donec immenſus peccatorum cumulus conſtruatur, & vt peſſima radix non euulſa è terra perpetuò creſcit & magis germinat: Ita etiam peccatum, cùm ei indulges, vires nouas quotidie acquirit, donec maximum peccatorum diluuium ſuperuenerit. Nam qui hoc pacto miſericordia Dei abutitur, in Deum eſt iniquus, vt qui Diabolo ſtatuit longiore tempore ſeruire, quàm Deo, Angelos offendit. Nam vt hi gaudent de impiorum pœnitentia, ita haud dubiè triſtantur de illorum impœnitentia. Dolent enim quòd tàm nobilis creatura Dei ſuapte ſit peritura culpa. In ſeipſum crudelis eſt, vult enim potius eſſe malus quàm bonus, vel potius eſſe infirmus quàm ſanus, vel ſeruus potius eſſe Sathanæ, quàm libertus Chriſti, vel potius pauper eſſe, quàm diues. Breuiter: vult potius perire quàm ſaluari, qua ſanè crudelitate nulla alia maior eſſe poteſt. Taceo quòd in creaturis Dei ſit iniurius, vnde Paulus dicit, creaturam ingemiſcere, quòd ſe abutantur impij. Oedipus intellecto inceſtu cum propria matre commiſſo ſibiipſi oculos eruit, vt vel iſto pacto fugeret conſpectum Solis, qui inſpector fuit tanti ſceleris.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

vis. Cur infinita animalia perierunt in diluuio? Nonne propter peccata hominum? an non maledicta pronunciatur tota terra propter peccata primorum parentum? Non secus hodie iniuria fit maxima creaturis Dei ab ijs omnibus, qui illis vtuntur, non in gloriam creatoris, sed ad propriam libidinem explendam.

Tertium, abalienatio mentis à Deo & finalis induratio: Nam quò diutius differtur pœnitentia, eò redditur difficilior. Nam vt in morbo corporis se res habet: Ita & in morbo animæ, qui est peccatum: Quò enim differtur medicina corporis diutius, eò fit morbus periculosior & difficilius curatur. Imò interdum ex diuturnitate incurabilis euadit: Ita morbus animæ paulatim crescit vt cancer, donec totum hominem occupauerit. Siquidem postquam consuetudine peccandi anima callum induxit, veluti cancro quodam corripitur, ex quo fit vt paulatim malum serpat, donec interitum adferat. Huc illud Iob pertinet: Ossa eius implebuntur vicijs adolescentiæ suæ, & cum eo in puluere dormient. Et illud Salomonis: Adolescens ambulans iuxta viam suam etiam cùm senuerit non recedet ab ea. Et illud Ieremiæ, Si mutare potest Æthiops pellē suam

ſuam, & pardus maculas ſuas, vos etiam poteſtis benefacere cùm feceritis malum. Huc congruit Iuuenalis verſiculus: Conſuetudo mali tenet inſanabile vulnus. Conſuetudo enim diuturna altera fit natura, vnde fit vt multi peccandi conſuetudine quandam peccandi neceſsitatem ſibi accerſant. Hoc igitur malum, hoc periculum indurationis meritò nos commouere ad maturandam pœnitentiam debet.

Quartum, conſcientia mala, qua nihil grauius, nihil triſtius, nihil miſerius. Hanc teſtem ſuorum ſcelerum coguntur ſecum circumferre, qui peccati cœno oblectantur. De conſcientiæ malo patres in hanc ſententiam loquuntur: Formidoloſa res eſt improbitas proprio teſte conuicta, hæc compreſſa conſcientia ſemper malum præſagit. Nam vt Bernhardus ait: Mala conſcientia debitorũ noſtrorum ipſa teſtis eſt, ipſa iudex, ipſa tortor, ipſa accuſat, ipſa iudicat, ipſa punit, ipſa damnat. Hæc etiamſi ad tempus reſecta fuerit tanquam cauterio, tamen aliquando prodibit, & ſi non antea ſaltem in agone mortis inſtar mille teſtiũ aſtabit, accuſabit, damnabit, puniet. Eſt ſiquidem conſcientia mala diuinum quoddam teſti-

monium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

monium animis hominum impressum de futuro in contumaces iudicio, & de pœnis, quas iustè luent contumaces.

Quintum, scandalum, & reatus alieni peccati. Est autem in scandalo duplex malum, videlicet factum & exemplum. Vt facto per se violatur Lex Dei, ita exemplo proximus læditur propter imitationem. Hinc illud, δεκνῦσες ἐπίφθεγμα Christi, væ homini per quem scandalum venit. Et rursus, qui offenderit vnum ex paruis istis, qui in me credunt, præstiterit illi, vt suspendatur mola asinaria in collum eius, & demergatur in profundum maris. Paulus pronunciat in Christum peccare & perdere infirmos fratres, qui adiaphoris cum scandalo vtitur. Quid sentiendum de eo est, qui vel erronea doctrina, vel improba vita multos in perniciem adducit? quòd tanta grassentur scelera in mundo hodie, an non inde prouenit, quòd vnus putet sibi licere, quod videt alium facere? quem mox alius imitatur, & hunc alius, donec scabie vnius membri, totum corpus ferè Ecclesiæ infectum deformatur.

Sextum, priuatio bonorum, quorum soli sancti in Ecclesia sunt participes, donec enim homo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

homo sine pœnitentia viuit, gaudio Spiritus sancti caret, conscientiæ pace destituitur, consolationibus Spiritualibus priuatur: Breuiter, communium Ecclesiæ bonorum nequaquam particeps esse potest, quicunq; sciens & volens ruit contra conscientiam.

Septimum, delitiæ Sathanæ. Quemadmodum enim Angeli in cœlo gaudent super hominem agentem pœnitentiam: Sic Sathanas summis delitijs, & veluti iucundissimis voluptatibus perfunditur, cùm homines, præsertim eos, qui Christo dederunt nomina, videat sine pœnitentia viuere. Sunt enim peccata hominum, vt quidam ex Patribus ait: ἔνωχίαι φάυλωρ δαιμόνωρ.

Octauum, cogitatio tragicorum exemplorum plurimorum hominum, qui à Deo ob contumaciam sunt abiecti in æternas pœnas, in quorum numero sunt, Cain, Pharao, Saul, Achitophel, Iudas, Iulianus & infiniti alij. Deterreant, inquit Augustinus, quæso vos ab hac persuasione innumerabiles populi, sub tali securitate nudi & vacui bonis, & malis pleni ex hac luce prærepti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Nonum, Cogitatio etiam hæc animum subeat, quòd pœnitentia sit non tàm opus hominis, quàm donũ Dei: Quod si contempseris dum à Deo tibi offertur, metuendum est, vt suas margaritas sæpius suibus obijciat.

Decimum, Conditio seræ pœnitentiæ. dici enim rectè solet: Sera pœnitentia rarò vera: Nequaquam enim is pœnitentiam agere censendus est, qui postquàm peccare non potest, pœnitentiam simulat. Et Augustinus ait: Pœnitentia, quæ à moriente tantùm petitur, timeo ne ipsa moriatur.

Has decem rationes colligere placuit, quarum cogitatio nos retinebit in timore Dei, ne abutamur misericordiæ Dei magnitudine, in nostram propriam perniciem. Maturemus igitur pœnitentiam, dum adhuc integra valetudine sumus, demus Deo gloriam antequàm tenebrescat, & antequàm offendant pedes nostri ad montes caliginosos.

LOCI TERTIÆ PARTIS Psalmi.

1. *Deus cùm sit bonus, nullius mali est author, sed omnis potius fons boni & origo.*

Deus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

2. *Deus cùm sit rectus, non προσωπολήπτης est, sed æqualis omnibus, iuxta regulam decreti sui.*

3. *Dei proprium est afflictis opem ferre, atq; errantibus viam monstrare salutis.*

4. *Deus vt misericors est, ita & verax promissa seruans iuxta pacti conditionem.*

QVARTA PARS PSALMI.

11 PRopter nomen tuum Domine propiciaberis peccato meo, quoniam multum est.

HIc versus quartam huius Psalmi partem continet, quæ est repetitio petitionis veniæ, & remissionis peccatorum. Quæ ideò adhibetur, vt precantis affectus, fides q; magis accendatur.

In hac precatione duo sunt obseruanda. Primum, precationis forma. Secundum, ratio propositionis duplex. Precationis forma est, propiciare peccato meo, seu condona mihi peccata mea. Conuenit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

prorsus hæc forma cum ea, quam Dominus nobis commendat Matth. 6: Remitte nobis debita nostra. Et cum precatione Publicani: Deus propitius esto mihi peccatori.

In hac propitiatione plura sunt spectanda, videlicet, figura, veritas, fides, & quæ cum fide remissionis peccatorum coniuncta sunt.

Figura huius remissionis fuerunt omnia sacrificia diuinitus in Lege Dei ordinata, & præcipuè ea, quæ propiciatoria nominabantur propter significationem. Hæc figura docet nullum peccatum esse, quod non remittatur, modò propiciatio peccati petatur. Nam sacrificia expiatoria omnis generis peccatorum ordinata erant in Lege Mosis.

Veritas est Christi victima, quæ efficax est ad expianda omnia peccata quantumuis enormia. Ita enim Iohannes ait: Sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. Non est igitur quod quis vllum peccatum inexpiabile putet, cuius condonatio petitur.

Fides remissionis peccatorum accipit petitam condonationem. Est autem hæc fides noti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

noticia, expetitio, & fiducia promissæ misericordiæ & veniæ propter Christum. Et est conuersionis seu salutaris pœnitentiæ forma, quam præcedit peccati agnitio & contritio, quemadmodum suprà copiosè declaratum est.

Cum fide remissionis peccatorum coniuncta sunt gratia & donum. Gratia est ipsa iustificatio, hoc est, credentis personæ absolutio à peccato, imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio gratuita ad vitam æternam. De hac gratia loquitur sanctus Paulus Rom. 5: Gratia ex multis delictis in iustificationem. Donũ est ipsa donatio Spiritus sancti, qua homo iustificatus regeneratur seu sanctificatur, hoc est, mortificatur & viuificatur, vt porrò sit noua creatura, viuatq́, iuxta voluntatem Dei: Seu vt alibi loquitur Scriptura, vt timeat Deum. Hic enim finis propitiationis assignatur Psalmo 130. vbi ita dicitur: apud te propitiatio est, vt timearis.

Rationibus duabus propositio fulcitur, quarum vna præcedit, altera sequitur. Prior est, Propter nomen tuum Domine. *Hoc nomen, vt includit aliquid, ita*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

etiam aliquid excludit, includit tres causas remissionis peccatorum, quarum prima est, impulsiua, videlicet promissio gratuita. Promisit enim Deus veniam peccatorum omnibus ad gratiam confugientibus. Hanc promissionem nunquam reuocabit, quia verax est & constans in suis promissis. Secunda causa est efficiens, videlicet bonitas & misericordia. Nam cùm bonus sit, benefacere non cessat, & cùm sit misericors, tangitur reuera nostra calamitate, & iuxta promissiones lapsis manum porrigit. Tertia causa est finis, isq; duplex: prior gloria Dei. Prædicatur enim bonitas Dei recipientis peccatores in gratiam, & ab Angelis bonis & ab hominibus. Posterior, vt iustificetur in sermonibus suis, & vincat cùm iudicetur, hoc est, vt prædicetur ipsius veritas, quòd seruet promissa, & verè exaudiat, recipiat, liberet inuocantes. Excludit hæc ratio omnia humana ἐνεργήματα & παθήματα à causis remissionis peccatorum. Nam cùm propter nomen suum Dominus peccata remittit, sequitur profectò nos nec meritis nostris, nec operibus, nec passionibus remissionem mereri. Posterior ratio his verbis exprimitur: Quoniã multum est. Mirabilis sanè videtur hæc ratio: igno-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ignoſce inquit, peccato meo: Quare? quia multum eſt, vbi enim multitudo peccatorum, ibi requiritur etiam copioſa miſericordia. Gratia enim, vt Paulus loquitur, exuperat peccatum. Nemo igitur deſperet ob peccatorum ſuorum multitudinem, ſed confiteatur Deo ſerio corde peccata ſua, & ſperet in Domino, apud quem eſt miſericordia & copioſa redemptio.

LOCI HVIVS PARtis Pſalmi.

1 *Quòd ſine humanis meritis fiat peccati remiſſio propter promiſſionem Dei, bonitatem & gloriam.*

2 *Quòd peccati confeſſio coram Deo requiratur ab eo, qui petiturus eſt veniam.*

QVINTA PARS PSALMI.

12 QVis eſt homo, qui timet Dominum? Docebit eum viam, quam eligat.

13 Anima eius in bonis commorabitur, & Semen eius hæreditabit terram.

14 Secre-

14 *Secretum Domini timentibus eum, & testamentum suum manifestabit illis.*

HÆc pars Psalmi continet descriptionem fælicitatis eorum, qui timent Deum, & vera religione colunt. Hæc descriptio affectibus excitandis destinatur. Orditur autem Dauid hanc descriptionem ab admiratione per exclamationem & interrogationem: quis est, inquit, homo qui timet Iehoua? Quasi diceret: O quàm felix est iste homo, O quàm beatus est qui Dominum timet, & eum religiosè colit. Dum enim nosipsos intuemur, extremè miseri sumus propter peccata, sed cùm propiciatorem aspicimus, Deum timentes à peccatis liberamur, & omni felicitatis genere donamur.

Admirationi huic subijcit quatuor genera fœlicitatis eorum qui timent Deum, quæ sunt, vera sapientia, lætitia spiritualis, benedictio seminis seu posteritatis, & mysteriorum Dei, & pacti diuini viuus in corde sensus. De his vbi nonnulla dixero, de timore Dei plenam instructionem ascribam.

Docebit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Docebit eum viã quam eligat. *Hæc prima pars fœlicitatis timentium Deum est. Deus timentem se vera ornabit sapientia, atque hoc est quod Dauid alibi, & Salomon post illum ait, Initium sapientiæ timor Domini. Quanta sit autem huius sapientiæ vis, Syracides ostendit cum sapientiam introducit, loquentem hisce verbis:* ἐγὼ μητὴρ τῆς ἀγαπήσεως καλῆς καὶ φόβου καὶ γνώσεως καὶ ὁσίας ἐλπίδος.

Anima eius in bonis morabitur. *Secunda felicitatis pars timentium Deum, Spiritualis quædã lætitia eaq; perpetua (Morandi enim vocabulo constantia & perpetuitas significatur) hæc lætitia est pax conscientiæ, gaudium Spiritus sancti, & alij iucundi motus excitati in corde per Spiritum sanctum, qui sunt quidam gustus æternorum bonorum, quibus fruemur in æterna vita, & sunt veluti arrha quædam, quæ Deus nos donat in certitudinem promissæ hæreditatis.*

Et Semen eius hæreditabit terram. *Hæc est tertia pars fœlicitatis timentium Deum, de posteritate eorum, cui*

promittitur hæreditas, id est, tuta habitatio in terra, et cõmoda fruitio rerum, quæ ex terra proueniunt. nam hæreditatis voce intelligitur genus cum adiunctis. Quia igitur præcipuum ius rerum ex hæreditate est, plenam scriptura possessionem, & præcipuum vtendi ius hæreditatem appellat. Possessio autem hæc non tàm in κτήσει quàm in χρήσει posita est, & habet annexam duplicem conditionem seu promissionem. Vnam si posteri non degenerauerint à sanctorum parentum virtute. Alteram, si possessio hæc non habeat maius periculum, quàm commodum, vnde fit, vt non pauci piorum liberi non degenerantes abripiantur ab hac vita. Nam ita Deus promittit pœnitentibus vitæ diuturnitatem & commoda, modò melius bonum & perfectius non impediatur.

Si quis obijciat impiorum posteritatem etiam impiam sæpè hæreditare terram: distinguo, vt suprà inter κτῆσιν & inter χρῆσιν. Nam tales etsi videntur possidere terram, tamen eius rerum vsum non habent, vnde sæpè fit, quò fuerint homines ditiores, eò sint etiam miseriores. Vnde Esaiæ 3. Ecce Do-

te Dominator Iehouah exercituum auferet à Ieruſalem omne robur panis & aquæ. vt Propheta hîc diſtinguit inter panem, & robur panis, ita inter poſſeſſionem terræ & eius verum & legitimum vſum diſtinguendum iudico.

Secretum Domini timentibus eum, & manifeſtauit illis teſtamentum ſuum. Hæc quarta pars eſt fœlicitatis timentium Deum, videlicet viuus in corde ſenſus myſterij & pacti Dei. Myſterium ſeu ſecretum & pactum idem ſunt re, ſed ratione diſtinguuntur. Myſterium dicitur, quia ignotum eſt carni & ſanguini. Animalis enim homo (inquit Paulus) non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei. Pactum verò propter ſtipulationem, quæ inter Deum & hominem interceſſit. Hoc pulcherrimè oſtenditur Geneſis 17. vbi Dominus ita ait: Ecce pactum meum tecum &c. Huic promiſſioni reſpondet in Abrahamo fides, qua ipſe recumbit in factam ſibi promiſſionem. Huius fœderis ratio deſcribitur fuſius Ieremiæ 31. & Hæbre. 8.

in hunc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

in hunc modum: Ecce dies venient, dicit Iehouah, & feriam cum domo Israel & cum domo Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, quia ipsi irritũ fecerunt pactum meum, & ego Dominus sum eorum, dixit Iehouah: sed istud est fœdus, quod feriam cum Israel, dixit Iehoua, Dabo legem meam in medio eorum, et in corde eorum describã eam (scilicet digito meo, qui est Spiritus sanctus) nec docebit vnusquisq; vltrà proximum suũ, et vnusquisq; fratrẽ suũ, dicendo: cognoscite Iehoua. Omnes .n. cognoscent me à minimo illorũ vsq; ad maximum eorũ, quia propiciabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius. Hoc pactum Christus resuscitatus à mortuis suis discipulis in memoriam reuocat, cùm inquit: Ascendo ad Deum meum & ad Deum vestrum, ad patrem meum & patrem vestrum. Summa, huc redit quòd Deus velit noster pater esse remittendo nobis peccata, & acceptando nos ad vitam æternam propter Christum mediatorem & reconciliatorem, & nos debeamus esse ipsius populus, vera fiducia illi adhærendo & obediendo. Quare nequaquam participes huius fœde-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

fœderis sunt, qui vacui timore Dei viuunt prout cæcis & ferocibus abripiuntur affectibus. Hic locus postularet, vt aliquid diceretur de discrimine noui & veteris fœderis seu testamenti, verùm quia de hoc discrimine in Enchiridio nostro satis dictum est, hîc tantùm ascribam verba Clementis Stromatheon 8. Vt vetus illud testamentum, inquit, diuina Iesu opera futura præcinuerit, ita nouum facta prædicauerit, vt illud veritatem in imaginibus texerit, ita hoc præsentem ostenderit illius prædictionum veritatem, huius effectus aperit & credi facit.

DE TIMORE DEI.

Christus mittens suos discipulos ad oues perditas domus Israel, inter alia præcepta etiam hoc dedit: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam verò non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehenna. Hîc Christus duo genera timoris facit, vnum quidem quo homines metuimus, alterum verò quo Deum timemus.

Timor quo homines metuimus est duplex, videlicet, rectus & peruersus. Rectus natis-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

naturalis & præceptus adcoq; bonus & laudabilis est, cùm serui dominos suos, & liberi parentes suos cum reuerentia timent. Peruersus hominum timor est, de quo hîc Christus loquitur, qui nos à recta via abducit, quiq; facit vt metu mali, quod videtur impendere cœlestia terrenis, salutem animæ incolumitati corporis postponamus. Hoc timore fracti multi omnibus ætatibus confessionem abiecerunt.

Timoris quo Deum timemus plures sunt modi. Est enim timor seruitutis, de quo Paulus Rom. 8: Non accepistis Spiritum seruitutis, rursus in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, per quem clamamus abba Pater. Hìc Paulus quendam timorem seruitutis facit, cuius quidem author est Spiritus sanctus, quem Spiritum dicimur accipere, cùm in animis nostris est efficax. Is igitur quia prædicatione Legis salutem quidem proponit, sed addita durissima & planè impossibili conditione nihil nisi timorẽ pœnæ in animis potest ciere, vt quasi serui iram domini magna cum anxietate & pauida conscientia homines expectent. Hic ergò timor est sine fide, & rectissimè seruilis dicitur, qui nihil

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

nihil aliud est, quàm metus cruciatus propter peccata commissa. De hoc timoris genere loquitur Syracides cap. 36: Timorem tuum immitte omnibus gentibus quæ te non requirunt. Hic timor aut perducit & impellit homines ad pœnitentiam, qua ratione rectè initium sapientiæ dicitur, aut ad desperationem adigit, & odium Dei parit, videlicet cum conscientia victa mole peccati succumbit, quare nihil sanè tristius. Dauid timore pœnæ adducitur ad pœnitentiam, sed Saul ad desperationem. Petrus metu pœnæ ob negatum Christum plorat & impellitur ad implorandam veniam. Sed Iudas desperans de venia se suspendit. Magdalena timore pœnæ ducitur ad Christum, sed multi, vt Cain, Iudas, Iulianus &c. metu iudicij desperatione perierunt. Est proinde hic timor seruilis, qui & culpæ rectè dicitur, primus gradus ad vitam, modò eo vt decet rectè vtamur. Huc pertinet illud Prouerb. 14: Timor Domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.

Est & timor filialis, qui est eiusdem Spiritus effectus in conuersis. Hic autem timor filialis est purus colendi Deum

colendi Deum affectus cum humili subiectione, reuerentia & amore, cumq; serio studio omnem offensam Dei vitandi coniunctus, Iosue 24. Timete Deum & seruite ei perfecto corde atq; verissimo. hîc posterius membrum prioris est interpretatio siue definitio. Huius timoris filialis partes sunt duæ, videlicet, Timor cultus, & timor culpæ. Timor cultus est, quo Deo subiecti illum reueremur & amamus exhibentes illi ex vera fiducia debitum cultum. Timor culpæ est, quo cauemus ne Deum Patrem dulcissimum offendamus. Etsi autem seruus etiam timet ne Dominum suum offendat, tamen maximum est discrimen inter seruum timentem, & filium: Seruus enim timet Dominum suum vt crudelem cum latente odio. Filius autem patrem suum dulcissimum genitorem cum amore & reuerentia timet. nihil enim charius habet, quàm vt patri per omnia placeat. Huius timoris filialis plurima sunt præconia in sacro Dei verbo, ex quibus pauca ascribamus. Psal. 19. Timor Domini purus permanet in seculum seculi. Dicitur autem hic timor purus & à subiecto & ab effectu. nam vt in puris, id est, fide purificatis est: Ita in puritate & sanctitate fidelis retinet, ne cum impuro mundo

mundo se omni turpitudini prostituant. Timor enim Domini, vt Salomon ait, odit malum. Et Syracides: Timor Domini expellit peccatum. Vt igitur initium superbiæ, vt loquitur Syrach cap. 10. est defectio hominis à Domino, atq; à creatore suo cordis auersio: Ita vnus timor Dei est, qui nos in obseruantia præceptorũ Dei atq; in omni sancta subiectione continere potest. Syrach. 25: Magnus est, qui adeptus est sapientiam, sed timente Dominum nemo maior est. Item, Timor Domini claritate superat omnia. Item, Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pauebit, cùm ipse est spes eius. Timentis Dominum beata est anima eius. Item, facultates & virtutes exaltant cor, & super hæc timor Domini. Timori Domini nihil deest. Timor Domini sicut paradisus benedictionis. Psalmo 112. extat hominis timentis Deum hæc commendatio, quòd ab auditione mala non timebit, quia paratum cor eius fidens Domino. Confirmatum cor eius non timebit, donec videat in hostibus suis quod optat. Breuiter, vt omnis boni fons cùm in hac vita, tùm in futura est timor Domini: Ita omnis mali scaturigo est Deum non timere, iuxta illud Syra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

cidæ 6: *Nisi quis se in timore Dei studiosè continuerit, citò euertetur domus eius.*

LOCI HVIVS PARTIS Psalmi.

Primus, quòd timentes Deum diuinitus doceantur, hoc est, efficaciter per Spiritum sanctum in vijs Domini erudiantur.

Secundus, quòd summa felicitas hominis, atq; adeò hominis summum bonum situm sit in timore Domini.

Tertius, quòd timentes Deum indies in cœlesti sapientia proficiant.

Quartus, quòd timore Dei vacui prorsus ignari sint arcanæ Dei sapientiæ.

SEXTA PARS.

15 OCuli mei semper ad Iehouah, quia ipse educet de laqueo pedes meos.

16 Respice ad me, et miserere mei, quoniam vnicus & afflictus sum ego.

Affli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

17 *Afflictiones cordis meæ auctæ sunt, ab angustijs meis educ me.*

18 *Vide afflictionem meam & laborem meum, & parce omnibus peccatis meis.*

19 *Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.*

20 *Custodi animam meam & libera me, ne pudefiam, quoniam speraui in te.*

21 *Integritas & æquitas conseruabunt me, quoniam expectaui te.*

IAm accõmodat Dauid petitionẽ generalem præsentibus suis periculis, in quibus versabatur persequente ipsum Saule, ac primo loco parat sibi aditum ad orandũ nouo exordiolo, in quo & gestus orantis & affectus exprimitur. Deinde sæpius eandẽ propositionem repetit, vt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

magis in se excitetur exaudiendi fiducia. Postea collationem instituit inter suamc ausam & aduersariorum.

Gestus & affectus orantis hisce verbis ostenditur: Oculi mei semper ad Iehouah, scilicet suspiciunt seu sunt erecti. Solemus enim & oculos & manus eò dirigere, vnde expectamus auxilium, atq; ideò subijcit: quia ipse educet de laqueo pedes meos. Hoc est, liberabit me è periculo, in quo sum. Directione igitur oculorum significatur intentissimus orantis affectus, qui nititur promissionis fiducia. Vt igitur promissio offert auxilium: Ita fides oblatum auxilium intuetur: vnde accenditur precantis affectus. Laqueus insidias & clancularias inimicorum machinas notat. metaphora sumpta à venantium laqueis, quibus occultè feris struunt insidias.

Respice ad me & miserere mei, quia vnicus & afflictus sum ego. Propositio precationis & eiusdem ratio dulcissima, quæ nititur hoc principio infallibili & immoto. Deus destitutos & afflictos se ex fide inuocantes respicit, eorumq; miseretur.

Obser-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Obseruandum est hoc loco genus crucis, quo sæpissimè Deus suos solet exercere. Nam eos non solùm multis oppugnandos obijcit: verumetiam amicorum & proximorum ope destitui et solatio, & simul affligi permittit, idq; facit paterno planè animo, vt nos doceat, quòd vt extra se nihil sit nisi periculum & malum expectandum: ita à se omnis salus, benedictio & auxilium dependeat. Nos igitur si quando in similia pericula inciderimus, imitemur Dauidem, statuamusq;, quòd Deus non aliter sit affectus erga nos, quàm fuit erga Dauidem, modo simili fiducia ad ipsum confugerimus: Nam Deus personarum acceptor non est, sed causas iustissimè discernit.

Afflictiones cordis mei auctæ sunt, ab angustijs meis educ me.

Hic versus querela et precatione absoluitur. Querela est maxima. non enim tàm ob cruciatus corporis gemit Dauid, quàm ob cordis angustias. Nam dum corpus foris premitur, animus intus perturbatur cogitatione peccati. Norunt enim pij crucem externam peccatorum latentium esse pœnam. Quoties igitur pij affliguntur, veniunt in cogitationem suorum peccatorum, non vt mole peccatorum obruan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

tur, sed vt precibus ad Deum confugiant, qui vnus potest molestissimam et grauissimam leuare sarcinã & deponere. Quare mox sequitur precatio, **ab angustijs meis educ me.** Hoc est, libera me ab opprobrio & persecutione seu cruce. Hoc loco cogitemus duos modos esse, quibus filij Dei in hoc mundo exercentur, opprobrium videlicet, & cruciatus. Sapientiæ 2: Contumelia & opprobrio eum examinemus. 1. Timoth. 4. In hoc laboramus, & probris afficimur, quia speramus in Deo viuente.

Vide afflictionem meam, & laborem meum, & parce omnibus peccatis meis.

Hìc apertè fatetur Dauid se suis peccatis meruisse præsentes afflictiones, quæ vt mitigentur, remissionem peccatorum petit: Nam hic est ordo rectissimus, primum omnium remissio peccatorum petenda est, hac impetrata cor mundum est effectum: Corde purificato, recto ordine petitur pœnæ vel mitigatio, vel condonatio. Nam vt in corpore sanando: ita in animæ morbo primùm causa mali remouenda est.

Vide

Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Exaggerat pericula sua Dauid ab hostium suorum multitudine & truculentia, quasi diceret, Etsi autem coram te Deus reus sum, & hanc, qua premor, crucem sum meritus, tamen inimici mei non habent iustam causam cur me persequantur. Mentiuntur me regnum tyrannicè affectare, sed tu scis, quòd mandato tuo in regem inunctus sum, propter quam causam tyrannico odio me persequuntur.

Dauid hoc loco typum Ecclesiæ gerit: vt enim ipse iniustè traducitur ab inimicis suis & odio implacabili grauatur: Ita Ecclesia Dei perpetuò in hoc mundo hostes habet, qui se persequuntur, aliâs plures, aliâs pauciores.

Sunt autem tria genera hostium Ecclesiæ præter Epicureos, videlicet Sophistæ, Hypocritæ & Tyranni. Sophistæ doctrinam inuadunt, vt ea vel abolita, vel deprauata, Ecclesiæ corpus paulatim collabatur. Hypocritæ ficta sanctimonia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

& superstitione insidias struunt. Tyranni aperta vi grassantur & sanguine Ecclesiam extinguere student. Sed quid faciendum Ecclesiæ? Primùm omnium consolabitur se promissione Christi dicentis: Portæ inferorum non prævalebunt aduersus eam. Deinde contra Sophistas tuebitur doctrinæ puritatem, cauebitq; ne fundamentum subruatur. Hypocritis opponet dictum Christi: Frustra colunt me docentes doctrinam hominum. Contra Tyrannos exemplo Dauidis ad preces confugiet (magis enim prosternuntur Tyranni in mundo precibus quàm vllis gladijs) Nam ratio ex fide facta tutissimum est asylum Christianorum contra tyrannos & hostes Ecclesiæ. Verè enim à Salomone dictum est, Turris fortissima nomen Domini, ad hanc confugiet iustus & saluabitur.

Porrò tenenda est ratio rectè orandi aduersus inimicos. nam cùm Christus iubet pro inimicis orare, & Dauid plenus Spiritu sancto contra inimicos orat, necesse est, & discrimina inimicorum tenere, & discernere precandi modos. Sunt autem inimici vel causæ tantùm, vel personæ nostræ tantùm, vel vtriusq; simul sunt hostes. Si sunt hostes causæ, hoc est, veræ doctrinæ quam profitemur, orabi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

orabimus Deum vt tueatur causam aduersus hostes, & eos vel conuertat si sunt emendabiles, vel euertat, si sunt obstimati & imemendabiles. Si sunt hostes personæ nostræ, aut à nobis sunt læsi, & iuxta regulam Christi petenda est venia, & iniuria illis à nobis facta compensanda est. Aut non sunt à nobis læsi, & orandum pro ijs, vt ex hostibus amici fiant, aut si id fieri non potest, petenda est diuinitus defensio aduersus eorum truculentiam. Si sunt hostes vtriusq; hoc est, & causæ iustæ & personæ nostræ, exemplum Christi pro regula nobis sequendum est, qui orauit pro hostibus doctrinæ, & personæ suæ emendabilibus, & contra imemendabiles vindictam petijt.

Custodi animam meam & libera me, ne confundar, quoniam speraui in te.

Hic versus congruit cum secundo, & constat Rethorico Enthymemate, quod mutato ordine hoc modo Dialecticè concluditur: Ego Dauid spero in te Deus. ergò custodi animam meam, id est, defende vitam meam, & libera me ab aduersarijs meis, ne frustratus spe succumbam, & ipsi super me lætentur & triumphent. Principium quo nititur hu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ius Enthymematis antecedens supra expressum est in tertio versu hisce verbis: Etiam omnes expectantes te non erubescent, erubescent prævaricantes temerè, Sed de hoc principio vide quæ supra annotauimus in tertium versum.

Integritas & æquitas conseruabunt me, quoniam speraui in te.

Hæc oratio plena fiduciæ est. Opponit enim Dauid suam innocentiam criminationi hostium, qui illum criminabantur tanquàm alienæ rei affectatorem: sed huic criminationi opponit, vt dixi, suã integritatem et æquitatem. Integritas est sinceritas, qua sibi conscius fuit Dauid nullius doli aut fraudis. Æquitas, integritatis effectus seu fructus est. hæc enim cauet ne noceat proximo, sed vt omnia potius in ipsius cõmodum conuertat. Quòd autem hac sua innocentia sola nõ nitatur Dauid, indicat subiecta ratio. Quoniã inquit, speraui in te. Coram Deo igitur nititur Dauid fiducia promissionis & remissionis peccatorum, & promissi regni, verùm cùm hostes suos intuetur, bonitate causæ se sustentat & consolatur.

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Hoc loco illustre discrimen inter consolationem Philosophicam & Christianam obseruandum est. Summa consolatio Philosophica in rebus aduersis est, cùm quis sibi benè conscius patitur iniustè, quæ sanè consolatio mixta est haud rarò cogitatione iræ Dei. Quemadmodum vel in illo Ouidij apparet. Nec meriti pœnam pateris, sed numinis iram, Est aliquid magnis crimen abesse malis. Quantum enim ab aliqua parte leuatur dolor in hominibus non conuersis cùm videntur iniustè pati, tantùm ab altera parte augetur & crescit cogitatione irati numinis. Verùm consolatio Christiana in rebus aduersis non tantùm bonitate causæ nititur, sed fiducia promissionũ diuinarum: qua afflictus & statuit sibi remissum esse peccatum, & Deum non vt iudicem aut tyrannum metuit, sed vt patrem potius benignissimum & clementissimum agnoscit, vnde certam spem concipit de futura liberatione.

Pompeius fugiens Cæsarem partim disturbato, partim occiso exercitu suam causam iustiorem fuisse non dubitat,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

dubitat, cuius cogitatione nonnihil se fortè sustentat, verùm quia ignarus diuinarum fuit promissionum, incidit miser in cogitationem prouidentiæ Dei, et tandem ratiocinatur nullam planè esse prouidentiam, ex eo, quòd Iulius in deteriori causa se iustiorem defendentem vicerit.

At Dauid varijs obiectis periculis non solùm innocentia sua se sustentat, verumetiam idq; multò magis cogitatione prouidentiæ Dei, quem statuit verè precantem se exauditurum, & tandem de laqueis hostium erepturum.

Si quis fortè obijcit, Dauid fretus bonitate causæ suæ, leuius ferre crucem potuit, sed quid dicendum erit de ea cruce, quam quis sibi sua culpa accersiuit? an hic afflictus sub crucis onere desperabit? Certùm quidem est, quod cum Dauide non possit dicere, integritas & æquitas conseruabunt me. Num egò cùm Cain clamabit, Maior est iniquitas mea, quàm propiciatio? Num ex impatientia dicet, maledicta sit hora in qua natus sum? Nunquid cum Saule desperabit? aut cum Iuda & Achitophel se strangulabit? Absint hæ cogitationes procul ab humanis pectoribus. Sunt enim viæ quædã & aditus ad inferni

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

ferni portas, quare omnibus hominib. summopere cauendæ sunt, quantumuis vel maximi peccatores fuerint, quantumuis vel harenam maris peccatorũ eorũ multitudo excedat. Quid ergò hîc faciendum homini, qui sibijpsi crucem sua culpa miserè imposuit? Vt in difficiliori morbo corporis opus est præsentiori remedio: Ita in hac conscientiæ lucta cum peccato opus est efficaciori remedio, opus est saniori consilio, ne conscientia peccati fractus homo ruat cum multis in desperationem & æternum exitium. Vt autem consilio sano & remedio salutari sine omni errore vti afflictus possit, hæc nouem ordine, vt par est, cogitabit.

Primum omnium pressus cruce ob certa peccata nõ hypocriticè extenuabit peccatum, nec collatione peccati sui cum peccatis aliorũ se fallet, sed potius examinabit seipsum & suã iniquitatem lancibus non fallacibus ponderabit. Cogitabit quis sit is, quem offendit, nempe Deus iustus iudex, quem nihil latere potest. Cogitabit quis sit qui offendit, nempe homo seu potius vmbra hominis. nam si non est dignus, vt rectè meminit Cicero, nomine hominis, qui vnum totum diem velit esse in volu-

voluptate, quid dicemus de ijs, qui toto ferè vitæ tempore se in volutabro peccati inuoluit? Cogitabit peccati sui enormitatem, turpitudinem, magnitudinem, multitudinem, hæc cùm rectè æstimat peccator, qui iam aliquam singularem crucem impositam sibi sentit, ei lachrymæ erumpunt, atq; adeò totus homo in anima & corpore horrendis cruciatibus afficitur. huius rei multas imagines offert Psalmorum lectio, ex quibus vnam pro multis adducam ex Psalmo 38. vbi Dauid ita suos dolores ac pauores ob peccatum describit: Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & manus tua premit me, non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me, putruerunt & corrupta sunt vulnera mea propter insipientiam meam. Depressus sum & curuatus valdè, tota die contristatus ingrediebar, quoniam lumbi mei impleti sunt plaga, & non est sanitas in carne mea. Resolutus sum & concussus valdè, rugiebam à gemitu cordis mei. Item, cor meum sensit palpitationem, derelinquit me

virtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

virtus mea, & lumen oculorum meorum non est mecum. Hîc Dauid in sua persona pingit affectus & cruciatus hominum, qui vera mensura sua peccata ponderant. Non enim vt Hypocritæ & securi æstimant peccata sua proprio sensu & iudicio, sed Dei potius offensi maiestate, peccati turpitudine, & pœnis peccato debitis iuxta Legis sententiam. Etsi autem huiusmodi motus rari sunt in mundanis hominibus, quales fuerunt in Dauide & Ezechia: tamen necesse est, vt qui affligitur propter peccata sua, tangatur vero dolore ob peccatum sine hypocrisi. Cauendus est hoc loco error Papistarum, qui huiusmodi dolorem conceptum propter peccata mereri veniam docet. Nam tametsi hic dolor præcedit veniæ petitionem, tamen nequaquam est causa propitiationis seu veniæ. Quare hîc nemo desperare debet, si tantos dolores ac pauores non senserit in se, quanti fuerunt in multis heroicis sanctis, sed doleat quòd Deum offenderit, odio habeat peccatum, quo crucem sibi accersiuit.

Secundo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Secundò, ne sentiens dolorem inferni ob peccati magnitudinem desperet in istis pauoribus, cogitabit promissiones Dei de gratuita peccatorum condonatione vniuersales esse. Idem enim Dominus omnium, vt ait Paulus, diues in omnes qui inuocant ipsum. Nolo mortem (ait Dominus) impij, sed vt conuertatur ac viuat. Et Christus ait: Hæc est voluntas Patris mei, qui misit me, vt omnis, qui vidit Filium & credit in eum, habeat vitam æternam. Matth. 18. Sic non est voluntas patris mei vt pereat vnus &c. 1. Timoth. 2: Deus vult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire. 1. Pet. 3: Deus longanimis est erga nos, non volens vllos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere. Et diuus Bernhardus ait: Prodit in lucem ad miseri consolationem, magnum consilium ab æterno in sinu æternitatis, quod nolit videlicet Deus mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur ac viuat. Nemo igitur ab hac promissione vniuersali se excluſum putet, Nam qui hoc hoc facit, nouo reatu se inuoluit, vt qui Deum mendacem in suis promissis faciat.

Tertio loco cogitabit de mandato Dei vniuersali. vt enim promissio est vniuersalis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

iis, ita etiam mandatum Dei (quod mandat nobis conuersionem) omnes homines ex æquo obligat: Cùm ergò audimus in Prophetis hanc vocem: Conuertimini ad me filij hominum. Item, Reuertatur vnusquisq; a via sua mala, cogitemus illam vocem ad omnes mortales pertinere, & hoc Dei mandatum omnes obligare, vel ad obedientiam vel ad pœnam contumaciæ. Proinde cùm cruce pressus propter sua peccata audit hanc vocem Dei, caueat ne hoc verbum Dei contemnat. Filius Dei hoc ipsum similiter mandat omnibus & præcipuè oneratis & laborantibus. Ita enim ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, ego refocillabo vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Venit enim, vt ipse de se testatur, vt saluet quod perierat. Nemo ergò magnitudine & turpitudine sui peccati absterreatur, quo minus Dei se vocantis mandato obtemperet.

Quarto, Ne peccati enormitas nos impediat, quo minus mandato Dei obtemperemus, cogitetur λύτρον quod pro peccatis mundi persolutum est. hoc enim λύτρον cùm precij sit infiniti, fieri non potest vt peccatum alicuius sit tàm enorme, vt non queat tanto precio redimi eius pœna. Cain desperans cla-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

mat, Maior est iniquitas mea quàm venia. Mentiris, ait Augustinus, ô Cain, Maior enim est Dei misericordia quàm omnium peccatorum miseria.

Quinto, Cogitentur exempla maximorum peccatorum, qui sunt recepti. Quis vnquàm maior peccator fuit quàm Adam? At hic in gratiam receptus, vt suo exemplo doceat, nemmem tantum peccasse, quin recipiatur in gratiam, modò ad misericordiam confugerit. Quid non Manasses designauit? sed gratia Dei eius peccata absorpta sunt. Peccatrix apud Lucam fide est filia Dei effecta. Latro in cruce pœnitens audit hanc dulcissimam vocem: Hodie eris mecum in Paradiso. Paulus de seipso scribit, Veniam consequutus sum, vt in me ostenderet Iesus Christus omnem longanimitatem, vt essem exemplar ijs qui crediturí essent ipsi in vitam æternam. Huc & vocatio gentium pertinet.

Sexto, In cogitatione horum, id est promissionis vniuersalis, mandati vniuersalis, precij persoluti pro mundi peccatis, & exemplorum peccatorum, qui in gratiam recepti sunt, concipitur igniculus fidei operante Spiritu sancto & efficaci in verbo iuxta ordinationem Dei.

Septimo,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Septimo, Fide concepta petenda est peccatorum venia. in hac precatione paulatim crescit & augetur fides, donec certa fiducia statuat peccator, peccatum sibi remissum esse.

Octauo, Venia peccati impetrata, petenda est crucis mitigatio, quæ si non auferatur prorsus, aut mitigatur vllo modo, tamen verè fit, si patientia temperetur, sacrificium Deo gratissimum. Sic obedientia sub cruce, quam sibi Dauid adulterio & homicidio accersiuit, fit sacrificium. Vnde ipse canit, Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Cor contritum & humiliatum Deus non despicis. Ad hunc etiam modum Latronis debitum supplicium, gratum per obedientiam ex fide redditur sacrificium. Breuiter quæuis crux siue sit commerita, siue non, vbi temperatur fide & obedientia, sacrificium dicitur Deo gratissimum, etsi natura sua peccati pœna est.

Nono & vltimo, Accedat gratiarum actio cum pio proposito omnem offensam Dei in posterum cauendi. Vt enim gratiarum actio est agnitio iudicij & misericordiæ Dei punientis nos paterno animo: Ita pium propositum testimonium est Spiritus sancti de vera conuersione & fide.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

LOCI HVIVS PARtis Psalmi.

1 *Vera Dei inuocatio tutißimum asylum est aduersus omne genus malorum.*

2 *Proprium Dei est miserere afflictorum se inuocantium.*

3 *Externa crux interni peccati pœna est.*

4 *Liberatio à malis quibus uis inchoanda est à petitione remißionis peccatorum.*

5 *Ecclesia semper habet hostes, qui se implacabili persequuntur odio.*

6 *Mens sibi conscia recti, & fiducia in Deum fortißima sunt aduersus hostes præsidia.*

SEPTIMA PARS.

22 REdime Deus Israëlem ex omnibus tribulationibus suis.

AB hypothesi ad thesin transit. hactenus enim pro seipso, vt membro Ecclesiæ orauit: nunc precatur redemptionem totius Israelis, id est, veræ Ecclesiæ Dei.

Sed quæ est ratio huius appellationis? cur Ecclesia Israelis nomine appellatur? Nomen

men Israel impositum est Patriarchæ Iacob ab euentu, vt legimus Gene. 32. Cùm autem Deus non hommum more nomina hominibus imponit, sed rem ipsam simul confert, vt certò respondeat euentus, operæprecium est altius perpendere rationem huius nominis, & cur toti Ecclesiæ tribuatur.

Nominis huius Israelis impositionem præcessit grauissima tentatio in Iacobo. timuit enim valdè ne à fratre Esau cum vxoribus & liberis tolleretur è medio propter ereptam olim benedictionem, & ius primogenituræ.

Deinde in tentatione ardentissimè precatur, ac Deum ea via aggreditur, qua sciret ipsum vinci posse, vt se inuocantem exaudiret, & è præsentibus periculis liberaret. Nam vrget promissiones Dei. ita enim ait: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac. Domine qui dixisti ad me, Reuertere ad terram tuam, & cognationem tuam, & benefaciam tibi.

Post orationem accingit se itineri, ac nocte tota luctatur cum Angelo & præualet, à quo euentu Angelus mutat nomen Iacob, dicens: Non Iacob vltrà dicetur nomen tuum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

um, ſed Iſrael, quia princeps fuiſti, cum Deo & cum hominibus prævalebis.

Eſt ergò Iſrael iuxta etymon victor Dei ſeu princeps Dei, ſic dictus, quia heroicè cum Deo puguauit, & prævaluit. Præclarum ſanè victoriæ genus, cùm homo puluis et cinis cum Deo luctatur, & reportat victoriam. Iam non obſcurum eſt videre, cur hoc nomen Iſrael Eccleſiæ Dei tribuatur. Iacob typus fuit Eccleſiæ totius, & præclarum eiuſdem membrum. Vt ergò ille tentatur, orat, luctatur cum Deo, vincit & reportat benedictionem: ita Eccleſia Dei in hoc mundo tentatur varijs modis, in tentatione orat, in oratione luctatur, vincit & reportat benedictionem. Hoc ergò exemplum imitantur omnes filij promiſſionis, id eſt, veri Iſraelitæ, ſuperant & vincunt Deum non carnalibus armis, ſed armis ab ipſo Deo porrectis. Nam ſpiritum fidei in ipſis excitat, per quem promiſſionibus ipſius credunt, ſtatuunt q; eum tàm veracem eſſe, vt mentiri non poſſit, tàm potentem eſſe, vt promiſſa præſtare poſſit, & tàm bonum, vt certiſſimè velit quod paternè promiſit adimplere. Veri proinde Iſraelitæ tum demum cenſebimur, quando fide firmi & fortes in promiſſionibus diuinis acquieſcimus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

mus, & eadem fide omne genus tentationum superamus. Quoties igitur legimus Ecclesiam Dei Israelis nomine designari, cogitemus & luctam in tentatione grauissimam sustinere Ecclesiam, & modum victoriæ, qui est fides promissionis. Ita enim ait Iohannes: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra.

LOCI HVIVS Partis.

1. Quòd Ecclesia in hoc mundo sit subiecta cruci.
2. Quòd orandum sit pro Ecclesiæ liberatione.
3. Quòd Ecclesia tandem sit reportatura victoriam.

VSVS TOTIVS Psalmi.

Cùm te præteriti turbat mens conscia facti,
Imploranda tibi est gratia larga Dei.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

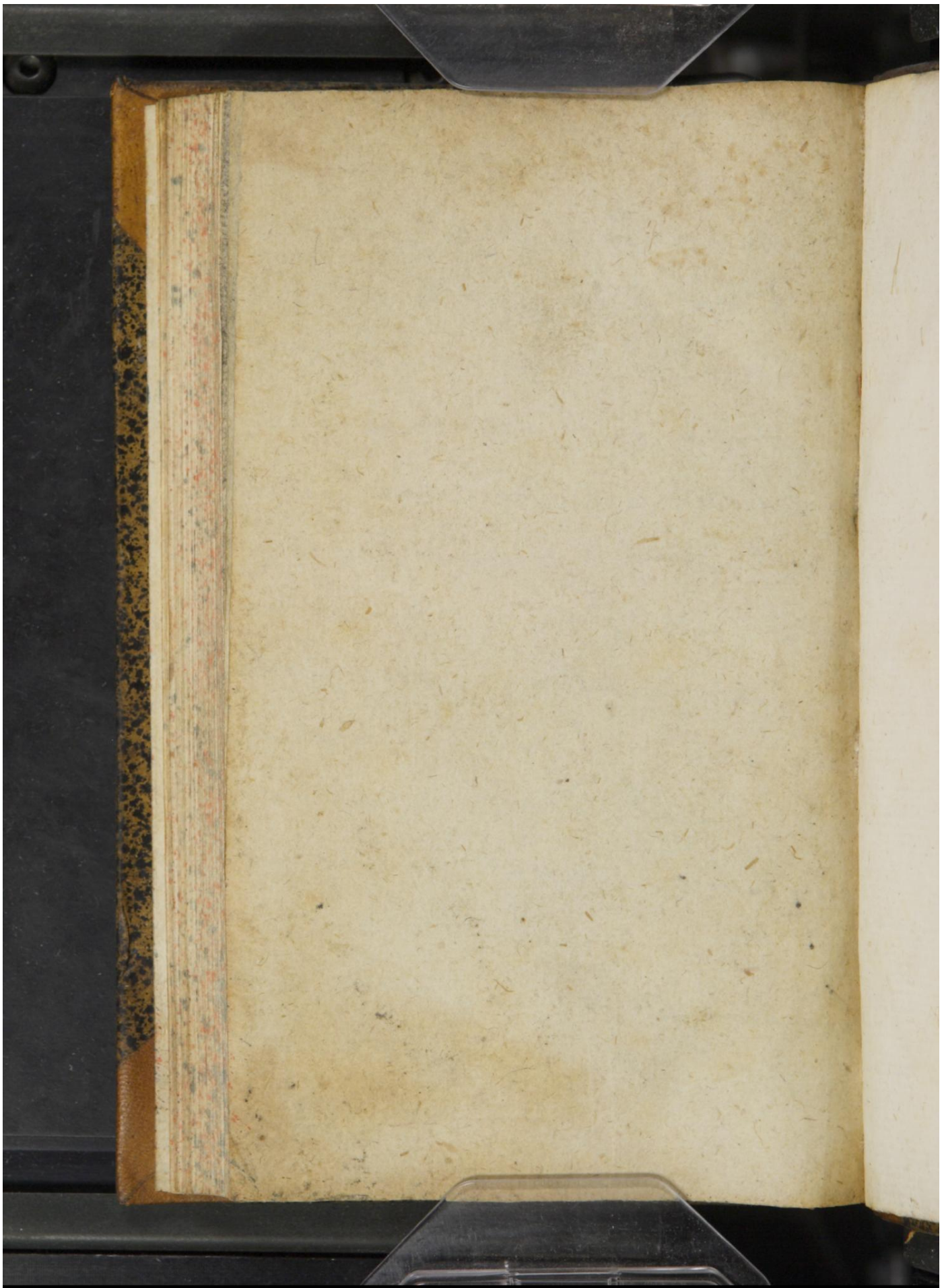

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

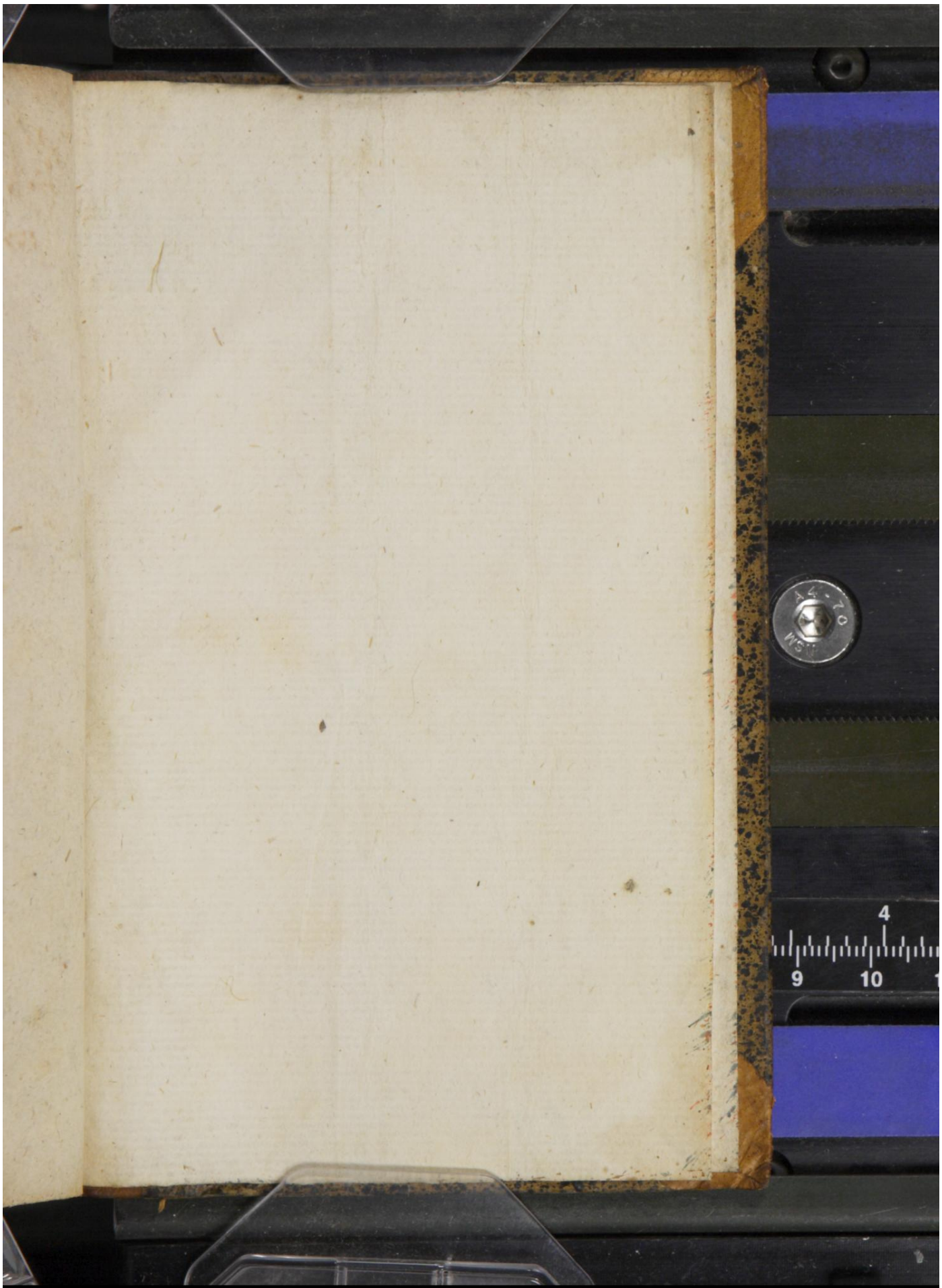

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

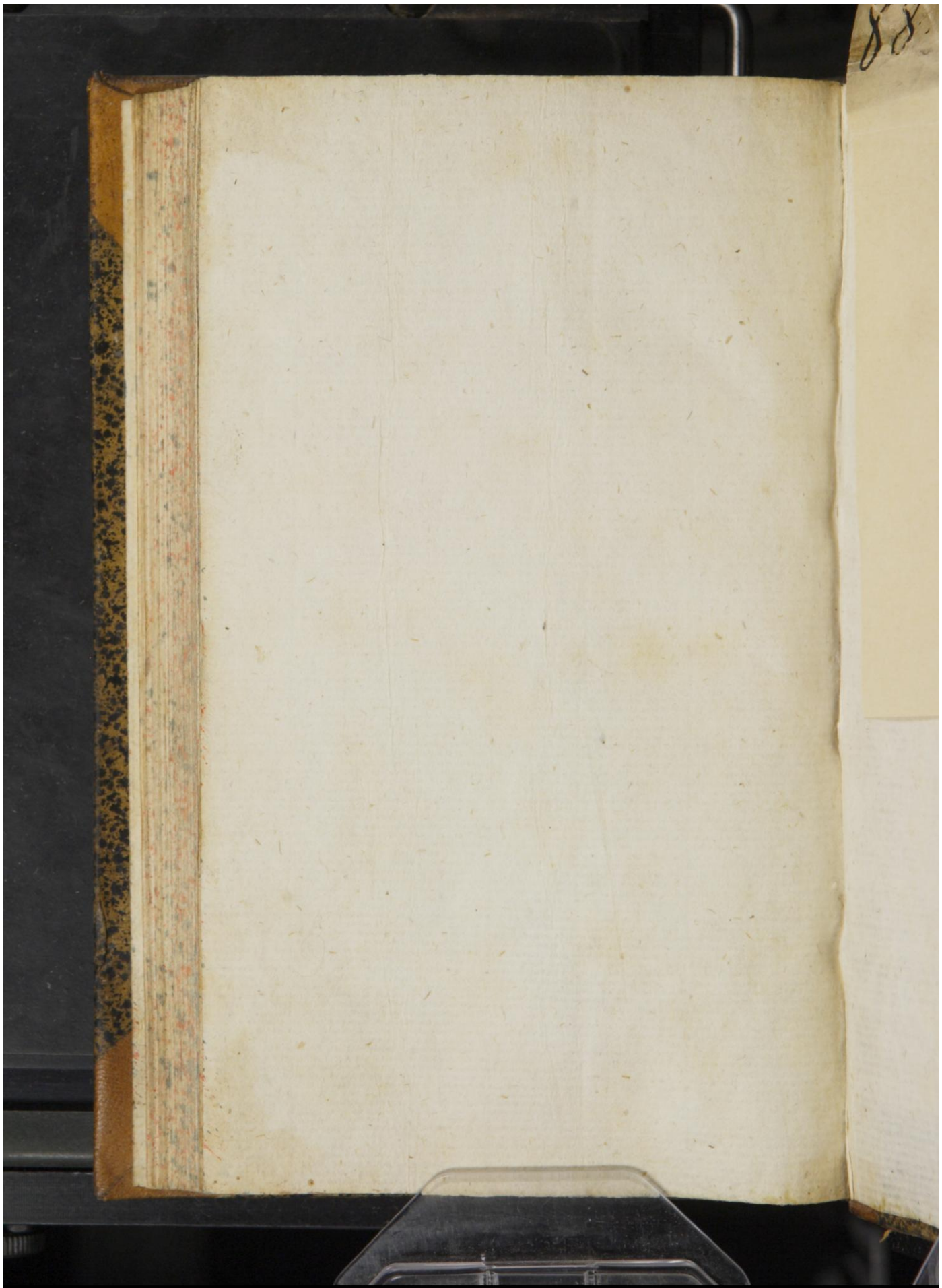

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 88 8° (LN 837 8° copy 2)